

Sociaal-economische trends

***Statistisch kwartaalblad over arbeidsmarkt,
sociale zekerheid en inkomen***

2005, aflevering 4



Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
—	= nihil
—	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2004–2005	= 2004 tot en met 2005
2004/2005	= het gemiddelde over de jaren 2004 tot en met 2005
2004/'05	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2004 en eindigend in 2005
1994/'95–2004/'05	= boekjaar enzovoort, 1994/'95 tot en met 2004/'05

In geval van afronding kan het voorkomen dat de som van de aantallen afwijkt van het totaal.

Verbeterde cijfers in de staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Prinses Beatrixlaan 428
2273 XZ Voorburg

Druk

Centraal Bureau voor de Statistiek
Facilitair Bedrijf

Omslagontwerp

WAT ontwerpers, Utrecht

Inlichtingen

Tel.: 0900 0227 (€ 0,50 per minuut)
Fax: (045) 570 62 68
E-mail: infoservice@cbs.nl

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl

Internet

www.cbs.nl

© Centraal Bureau voor de Statistiek
Voorburg/Heerlen, 2005.
Bronvermelding is verplicht.
Vereenvoudiging voor eigen gebruik
of intern gebruik is toegestaan.

Prijzen incl. administratie- en
verzendkosten.
Abonnementsprijs: € 47,45
Prijs per los nummer: € 13,05
ISSN 1573-2215



Centraal Bureau voor de Statistiek

Inhoud

Redactioneel	5
Kwartaaloverzicht arbeidsmarkt 2005/2	7
Sociaal-economische kerncijfers	11
Artikelen	
Ontwikkeling van de WW in de periode 2001–2004	12
Cao-lonen 2004, de definitieve gegevens	18
Met een startkwalificatie betere kansen op de arbeidsmarkt	23
Vluchtelingen en gezinsmigranten vinden moeilijk werk	29
Instroom en slagingspercentages in het hoger onderwijs	38
Trends in arbeidsomstandigheden, 2004	41
Mobiliteit van ouders met jonge kinderen	49
Het ziekteverzuim van arbeidsgehandicapten	53
Begrippen	61
Nu en eerder verschenen artikelen	63
Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website	66
Publicaties	70

Redactioneel

Dit nummer is alweer het laatste van deze jaargang van de Sociaal-economische trends. Het bevat vooral artikelen over de arbeidsmarkt en daaraan gerelateerde onderwerpen. Behalve in de Sociaal-economische trends publiceert het CBS ook veel informatie over de arbeidsmarkt en andere sociaal-economische verschijnselen op zijn website (www.cbs.nl). Deze is per 1 september geheel vernieuwd. De statistische informatie wordt nu meer naar thema gepresenteerd. Een beknopte wegwijzer voor de nieuwe site kunt u vinden in onze vaste rubriek "Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website".

Artikelen

De verslechterende situatie op de arbeidsmarkt heeft geleid tot een verdubbeling van het aantal WW-uitkeringen in de periode 2001–2004. Het openingsartikel beschrijft de veranderende samenstelling van de groep mensen met WW en geeft de ontwikkelingen per provincie weer.

De startkwalificatie voor de arbeidsmarkt is een regelmatig terugkerend onderwerp in beleidsdiscussies. Wie de school verlaat zonder minimaal een havo/vwo diploma of een opleiding op mbo-niveau 2, heeft eigenlijk onvoldoende bagage om succesvol aan een loopbaan te beginnen. In het artikel hierover wordt beschreven hoe groot de achterstand op de arbeidsmarkt is van jongeren zonder startkwalificatie op degenen met een startkwalificatie.

Vluchtelingen en gezinsmigranten zijn kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt. Hun uitkeringsafhankelijkheid is na 2001 toegenomen door de minder gunstige conjunctuur. Hoe het de immigranten is vergaan die zich in 1991, 1995 en 1999 in Nederland vestigden, kunt u lezen in het artikel 'Vluchtelingen en gezinsmigranten vinden moeilijk werk'.

De samenhang tussen sociaal milieu en schoolkeuze komt aan bod in het artikel over instroom en slingskansen in het hoger onderwijs. Voor brugklassers uit zowel 1977 als 1989 geldt dat kinderen van hoogopgeleide ouders vaker naar hbo of universiteit gingen.

In het artikel 'Mobiliteit van ouders met jonge kinderen' komt de invloed van jonge kinderen op het verplaatsingsgedrag aan bod. Zo blijkt onder meer dat moeders met kinderen jonger dan twaalf jaar vaker op pad gaan dan vaders met jonge kinderen.

Naast deze onderwerpen bevat de Sociaal-economische trends dit kwartaal nog artikelen met de definitieve uitkomsten over de cao-loonstijging in 2004, de belangrijkste ontwikkelingen in arbeidsomstandigheden in 2004 en de resultaten van een onderzoek naar het ziekteverzuim van arbeidsgehandicapten.

De redactie

Kwartaaloverzicht arbeidsmarkt 2005/2

Hans Langenberg

In het tweede kwartaal van 2005 vond voor het eerst in twee jaar geen verdere daling plaats van het aantal banen. Ook is de werkloosheid gestabiliseerd. Wel was er een stagnatie in de toename van het aantal openstaande vacatures. Het volume van het BBP steeg fors, nadat het in het voorafgaande kwartaal was afgenomen. De loonontwikkeling bleef gematigd.

1. Werkgelegenheid

Het aantal banen is niet verder gedaald. In het tweede kwartaal van 2005 waren er gemiddeld 4 duizend banen van werknemers meer dan in het voorafgaande kwartaal (gecorrigeerd voor seizoeninvloeden). Hiermee lijkt een einde te zijn gekomen aan een banenverlies dat twee jaar duurde. Ten opzichte van een jaar eerder nam het aantal banen nog wel af. Er waren in het tweede kwartaal 41 duizend banen minder dan in het overeenkomstige kwartaal van 2004. Omgerekend naar arbeidsjaren bedroeg het verlies 47 duizend. Dit komt neer op 0,8 procent.

Ten opzichte van het voorafgaande kwartaal nam het aantal banen in het bedrijfsleven af met 4 duizend (gecorrigeerd voor seizoeninvloeden). Gezien de voorliggende periode mag dit verlies bescheiden worden genoemd. In de periode 2002–2004 verloor het bedrijfsleven gemiddeld bijna 30 duizend banen per kwartaal. De collectieve sector kende in de jaren 2001–2003 een sterke banengroei die inmiddels is ingezakt tot een matige groei. In het tweede kwartaal van 2005 kwamen er in de collectieve sector 8 duizend banen bij.

2. Vacatures

Het aantal openstaande vacatures is in het tweede kwartaal van 2005 niet verder gegroeid. Er waren 4 duizend vacatures minder dan in het voorafgaande kwartaal (gecorrigeerd voor seizoeninvloeden). Deze daling volgt op een periode van anderhalf jaar waarin het aantal vacatures steeg. Ten opzichte van de overeenkomstige periode een jaar eerder waren er in het tweede kwartaal 18 duizend vacatures

Staat 1
Kerncijfers arbeidsmarkt

	2005		2003				2004				2005	
	1e kw	2e kw	1e kw	2e kw	3e kw	4e kw	1e kw	2e kw	3e kw	4e kw	1e kw	2e kw
<i>Stand</i>	<i>Verandering t.o.v. een jaar eerder</i>											
<i>x 1 000</i>												
Banen van werknemers	7 317	7 437*	18*	-30*	-64*	-110*	-136*	-131*	-120*	-75*	-75*	-41*
Arbeidsvolume van werknemers	5 611	5 667*	-15*	-48*	-72*	-78*	-116*	-109*	-99*	-86*	-71*	-47*
Openstaande vacatures ¹⁾	154	154	-54	-37	-34	-27	-2	11	28	26	33	18
Ontstane vacatures	217	212	-36	-25	-19	-10	1	28	27	24	39	9
Vervulde vacatures	183	212	-25	-43	-22	-17	-23	15	10	26	32	24
Potentiële beroepsbevolking	10 984	10 993*	60*	55*	50*	44*	55*	52*	46*	46*	25*	26
w.v.												
beroepsbevolking	7 344	7 391*	112*	55*	41*	34*	-41*	-10*	31*	22*	2*	-6
w.v.												
werkzaam	6 826	6 897*	23*	-52*	-40*	-66*	-171*	-100*	-24*	-35*	-15*	-13
werkloos	518	494*	89*	107*	81*	99*	130*	90*	55*	57*	17*	8
WW-uitkeringen ¹⁾	341	.	58	68	79	83	74	68	48	37	29	.
Instroom WW	113	.	28	20	23	18	2	-3	-6	6	5	.
Uitstroom WW	98	.	9	10	12	14	12	8	17	18	10	.
<i>Na verwijdering van seizoeninvloeden (indien aanwezig)</i>												
<i>Stand</i>	<i>Verandering t.o.v. een kwartaal eerder</i>											
<i>x 1 000</i>												
Banen van werknemers	7 405	7 409*	8*	-37*	-30*	-51*	-18*	-32*	-17*	-11*	-15*	4*
Openstaande vacatures ¹⁾	141	137*	-12	-1	-22	6	14	9	4	3	13*	-4*
Werkloze beroepsbevolking	495	494*	12*	46*	12*	29*	45*	4*	-22*	29*	3*	-2*
WW-uitkeringen ¹⁾	328*	.	24	26	20	16	11	22	0	3	3*	.
Bijstandsuitkeringen van thuiswonenden onder de 65 jaar ¹⁾²⁾	337*	.	.	.	.	.	.	-1	-2	1*	0*	.
Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen ¹⁾³⁾	950	.	-1	-3	-4	-3	-10	-4	-4	-4	-10	.
Instroom arbeidsongeschiktheidsuitkeringen	12	.	-2	-3	-2	1	-2	1	-1	0	-6	.
Uitstroom arbeidsongeschiktheidsuitkeringen	21	.	2	0	0	-1	1	-3	1	-1	0	.

¹⁾ Aan het eind van het kwartaal.

²⁾ Exclusief administratieve vertraging.

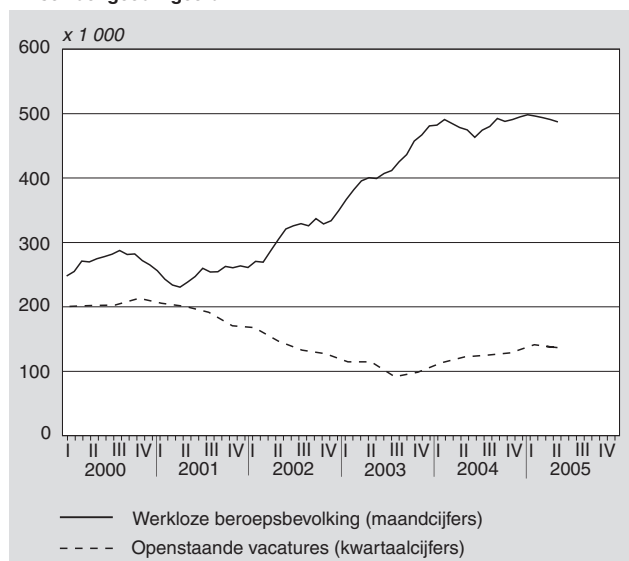
³⁾ De arbeidsongeschiktheidsregelingen omvatten WAO, WAZ en Wajong.

meer. Het aantal openstaande vacatures aan het eind van het tweede kwartaal bedroeg 154 duizend.

Dat het aantal vacatures in het tweede kwartaal niet verder is gegroeid komt omdat de toename van het aantal ontstane vacatures stakte. Er ontstonden slechts 9 duizend vacatures meer dan in de overeenkomstige periode van 2004. In het eerste kwartaal bedroeg de overeenkomstige toename nog 39 duizend. Het aantal vervulde vacatures nam nog wel behoorlijk toe. Er werden 24 duizend vacatures meer vervuld dan in het tweede kwartaal van 2004. In totaal ontstonden er in het tweede kwartaal 212 duizend vacatures en er werden eveneens 212 duizend vacatures vervuld.

De vacaturegraad, het aantal vacatures op de duizend banen, bedroeg in het tweede kwartaal 23. De vacaturegraad loopt het laatste jaar geleidelijk op.

1. Werkloze beroepsbevolking en aantal openstaande vacatures, seizoengecorrigeerd



3. Werkloosheid

De werkloosheid is gestabiliseerd. Ten opzichte van het voorafgaande kwartaal waren er in het tweede kwartaal van 2005 bijna 2 duizend werklozen minder (gecorrigeerd voor seizoeninvloeden). Ten opzichte van het overeenkomstige kwartaal van 2004 nam het aantal werklozen nog wel toe, met 8 duizend. Er waren in het tweede kwartaal gemiddeld 494 duizend werklozen. Dit komt neer op 6,7 procent van de beroepsbevolking.

De beroepsbevolking groeide in het tweede kwartaal met 10 duizend ten opzichte van een kwartaal eerder (gecorrigeerd voor seizoeninvloeden). Deze stijging volgt op twee achtereenvolgende dalingen (op kwartaalbasis). De stijging hangt samen met een toename van de bevolking van 15–64 jaar van 8 duizend ten opzichte van een kwartaal eerder. De bruto participatiegraad bleef vrijwel gelijk (67,2 procent).

Cijfers over het aantal WW-uitkeringen in het tweede kwartaal waren bij het afsluiten van dit artikel nog niet bekend. Uit cijfers t/m april 2005 blijkt dat het aantal uitkeringen na een daling begin dit jaar weer licht is opgelopen. Cijfers

over het aantal bijstandsuitkeringen voor personen jonger dan 65 jaar in het tweede kwartaal zijn evenmin bekend. In de periode januari–april 2005 lag dit aantal vrijwel stabiel op 336 duizend.

4. Arbeidsongeschiktheid en ziekteverzuim.

Vanwege de overgang op een nieuwe statistiek zijn er nog geen nieuwe cijfers over het ziekteverzuim beschikbaar. Cijfers over het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen in het tweede kwartaal van 2005 waren bij het afsluiten van dit artikel evenmin beschikbaar. Uit gepubliceerde cijfers t/m mei 2005 blijkt dat het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen versneld aan het dalen is.

5. Lonen en prijzen

De cao-lonen per maand inclusief bijzondere beloningen stegen in het tweede kwartaal met 0,6 procent ten opzichte van een jaar eerder. Deze bescheiden ontwikkeling houdt al enkele kwartalen aan. De cao-loonontwikkeling kwam zowel bij particuliere bedrijven als de gesubsidieerde sector uit op 0,7 procent. Het cao-cijfer voor het totaal is gebaseerd op 57 procent van de in de statistiek opgenomen cao's. Het percentage afgesloten cao's lag een tijd lang erg laag, omdat veel cao's vertraagd werden afgesloten. De laatste maanden loopt het percentage echter weer op. Ongeveer acht op de tien werknemers vallen onder een cao. De contractuele loonkosten per maand stegen in het tweede kwartaal met 1,1 procent ten opzichte van een jaar eerder. De contractuele loonkostenstijging ligt nog altijd boven de loonstijging wegens stijging van de werkgeverspremies voor met name pensioen. Het verschil met de stijging van de cao-lonen is de laatste kwartalen wel kleiner geworden wegens verlaging van de WAO-premies voor werkgevers. De feitelijke loonkosten per arbeidsjaar stegen in het tweede kwartaal met gemiddeld 2,4 procent ten opzichte van een jaar eerder.

6. Conjunctuur

Het volume van het Bruto Binnenlands Product kwam in het tweede kwartaal 1,2 procent hoger uit dan het voorafgaande kwartaal (gecorrigeerd voor seizoensinvloeden). In het eerste kwartaal kromp de economie nog met 0,8 procent. Ten opzichte van een jaar eerder groeide de economie met 1,3 procent. Tezamen met de krimp van het arbeidsvolume in diezelfde periode (0,8 procent) impliceert dit dat de arbeidsproductiviteit fors is gestegen. Hierbij zij aangetekend dat zelfstandigen bij kwartaalcijfers over het arbeidsvolume buiten beschouwing blijven.

De economische groei wordt vooral gedragen door de uitvoer; deze groeide ten opzichte van een jaar eerder met 5,5 procent. In mindere mate droegen ook de investeringen in vaste activa bij aan de groei. Deze namen toe met 2,6 procent. De consumptieve bestedingen blijven al twee jaar op vrijwel hetzelfde niveau.

De consumentenprijzen lagen in het tweede kwartaal 1,5 procent boven die in het overeenkomstige kwartaal van 2004. De stijging is iets lager dan die in het eerste kwartaal.

Staat 2
Kerncijfers arbeidsmarkt (vervolg)

	2003				2004				2005	
	1e kw	2e kw	3e kw	4e kw	1e kw	2e kw	3e kw	4e kw	1e kw	2e kw
	%									
Volumemutatie van het BBP ten opzichte van het voorafgaande kwartaal	0,1*	-0,5*	0,1*	0,6*	0,8*	0,3*	0,6*	0,1*	-0,8*	1,2*
Ontwikkeling cao-lonen per maand ¹⁾	3,3	3,0	2,6	2,4	1,7	1,4	0,9	0,7	0,7*	0,6*
Ontwikkeling contractuele loonkosten per maand	3,9	3,5	3,1	3,0	2,8	2,6	2,3	2,1	1,3*	1,1*
Ontwikkeling consumentenprijzen	2,4	2,0	2,0	1,9	1,2	1,5	1,1	1,3	1,7	1,5
Vacaturegraad ²⁾	18	18	12	14	18	20	16	18	23	23
Werkloosheid	5,0*	5,3*	5,4*	5,6*	6,8*	6,6*	6,1*	6,4*	7,1*	6,7*
Werkloosheid, na verwijdering van seizoeninvloeden	4,7*	5,3*	5,5*	5,9*	6,5*	6,6*	6,2*	6,6*	6,7*	6,7*
Ziekteverzuim bij particuliere bedrijven	5,3	4,7	4,1	4,9	5,1	.	.	.	.	.

¹⁾ Inclusief bijzondere beloningen.

²⁾ Aantal openstaande vacatures op de duizend banen.

7. Verschillen tussen bedrijfstakken

Het aantal banen van werknemers is voor het eerst sinds twee jaar niet verder gedaald. Er was nog wel een lichte daling van het aantal banen in het bedrijfsleven (4 duizend), maar hier stond een lichte toename van het aantal banen in de collectieve sector tegenover (8 duizend). Het banenverlies in het bedrijfsleven loopt terug vanaf het tweede kwartaal van 2004. De banengroei in de collectieve sector schommelt de laatste twee jaar rond de 3 duizend per kwartaal. In de jaren daarvoor groeide de collectieve sector nog met 25 duizend banen per kwartaal. Binnen de collectieve sector blijft de banengroei de laatste anderhalf jaar beperkt tot de zorgsector. Bij het openbaar bestuur is sprake van banenverlies.

De lichte afname van het aantal banen in het bedrijfsleven is het gecombineerde effect van een afnemend banenverlies in vrijwel alle bedrijfstakken, gevoegd bij een oplopend aantal banen in de zakelijke dienstverlening. Deze stijging is het gevolg van een toegenomen inzet van uitzendkrachten.

Het aantal openstaande vacatures is in het tweede kwartaal voor het eerst sinds anderhalf jaar wat afgenomen. De

afname betrof zowel het bedrijfsleven als de collectieve sector. Binnen het bedrijfsleven was er alleen in de industrie sprake van een lichte groei. Dat het aantal vacatures niet steeg komt vooral doordat de toename in het aantal ontstane vacatures stagneerde. In het bedrijfsleven ontstonden slechts 7 duizend vacatures meer dan in het tweede kwartaal van 2004. In het eerste kwartaal was de overeenkomstige toename nog 33 duizend. Met name in de horeca en de zakelijke dienstverlening vlakke de groei van het aantal ontstane vacatures sterk af.

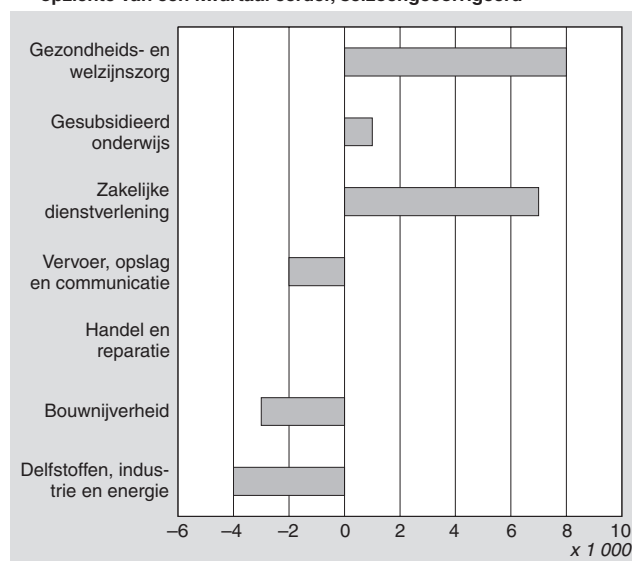
Verreweg de meeste vacatures staan open in de zakelijke dienstverlening (40 duizend). Ook de handel kent een fors aantal vacatures (24 duizend). Dit zijn tevens de bedrijfstakken waarin in het tweede kwartaal de meeste vacatures zijn ontstaan.

8. Verschillen tussen demografische groepen

De totale werkloosheid was in het tweede kwartaal zo goed als stabiel. Er was een lichte daling van de werkloosheid onder vrouwen (met 3 duizend) en een lichte stijging van die onder mannen (met 2 duizend). De laatste kwartalen vertoont de werkloosheid naar geslacht een wisselend beeld. Ten opzichte van een jaar eerder is het aantal werkloze vrouwen verder gestegen, terwijl het aantal werkloze mannen vrijwel onveranderd is gebleven. Relatief gezien was er in het tweede kwartaal sprake van een zeer lichte stijging van de werkloosheid onder zowel vrouwen als mannen. In het tweede kwartaal was 6,0 procent van de mannen werkloos, tegen 7,7 procent van de vrouwen.

De verschillen in werkloosheidsontwikkeling tussen mannen en vrouwen worden sterk bepaald door verschillen in de ontwikkeling van de beroepsbevolking. Terwijl de omvang van de mannelijke beroepsbevolking de laatste jaren daalt, neemt het aantal vrouwelijke leden van de beroepsbevolking nog altijd toe. Qua werkgelegenheidsontwikkeling is het beeld voor vrouwen dan ook gunstiger dan voor mannen. In het tweede kwartaal nam ten opzichte van een jaar eerder het aantal door mannen bezette banen af met 52 duizend, terwijl het aantal door vrouwen bezette banen toenam met 10 duizend. De verschillen worden vooral veroorzaakt doordat een aanzienlijk aantal vrouwen in het tussenliggende jaar werk heeft gekregen in de zorg, terwijl

2. Mutatie aantal banen van werknemers: tweede kwartaal 2005 ten opzichte van een kwartaal eerder, seizoengecorrigeerd



mannen op grote schaal banen hebben verloren in de industrie en de bouwnijverheid.

In het tweede kwartaal nam ten opzichte van het voorgaande kwartaal alleen het aantal werkloze 45–64-jarigen nog toe (gecorrigeerd voor seizoeninvloeden). Het aantal werklozen in de lagere leeftijdsgroepen nam af. Ten opzichte van een jaar eerder nam alleen het aantal werkloze 15–24-jarigen af. Het aantal werkloze 25–44-jarigen bleef stabiel, terwijl het aantal werkloze 45–44-jarigen toenam. Relatief gezien nam in het tweede kwartaal alleen de werk-

loosheid in de hoogste leeftijdsgroep verder toe. De jeugdwerkloosheid en de werkloosheid onder 25–44-jarigen bleef vrijwel gelijk. De jeugdwerkloosheid kwam in het tweede kwartaal uit op 13,9 procent.

Ook de werkloosheidsontwikkeling naar leeftijd wordt sterk bepaald door de ontwikkeling van de beroepsbevolking. De laatste jaren neemt de omvang van de jongere en middelbare beroepsbevolking af. Alleen de omvang van het oudere deel van de beroepsbevolking blijft vrijwel onverminderd doorgroeien.

Sociaal-economische kerncijfers

	Basis c.q. eenheid	1999	2000	2001	2002	2003	2004
1. Werkgelegenheid							
Werkzame personen	1 000	.	.	8 282	8 324	8 274*	8 157*
Werknemers	1 000	.	.	7 152	7 199	7 153*	7 041*
Zelfstandigen	1 000	.	.	1 130	1 125	1 121*	1 116*
Banen van werknemers	1 000	.	.	7 559	7 607	7 561*	7 445*
Landbouw en visserij	1 000	.	.	136	137	135*	134*
Industrie en bouwnijverheid	1 000	.	.	1 478	1 451	1 398*	1 335*
Commerciële dienstverlening	1 000	.	.	3 684	3 654	3 578*	3 517*
Niet-commerciële dienstverlening	1 000	.	.	2 260	2 365	2 450*	2 459*
Mannen	1 000	.	.	4 283	4 263	4 151*	4 069*
Vrouwen	1 000	.	.	3 275	3 344	3 409*	3 376*
Vacatures	1 000	172	203	197	149	109	118
Landbouw en visserij	1 000	3	3	3	3	2	3
Industrie en bouwnijverheid	1 000	37	47	41	28	17	17
Commerciële dienstverlening	1 000	94	110	106	76	59	67
Niet-commerciële dienstverlening	1 000	37	42	47	42	32	31
2. Beroepsbevolking en werkloosheid							
Beroepsbevolking	1 000	7 069	7 187	7 314	7 427	7 510	7 516*
Mannen	1 000	4 233	4 275	4 317	4 358	4 368	4 335*
Vrouwen	1 000	2 836	2 912	2 997	3 069	3 142	3 181*
Werkzame beroepsbevolking	1 000	6 768	6 917	7 062	7 125	7 114	7 037*
Mannen	1 000	4 105	4 161	4 209	4 211	4 162	4 088*
Vrouwen	1 000	2 663	2 755	2 853	2 914	2 952	2 949*
Werkloze beroepsbevolking	1 000	301	270	252	302	396	479
Mannen	1 000	128	114	109	147	206	247
Vrouwen	1 000	173	157	143	155	190	233
Werkloze beroepsbevolking	%	4,3	3,8	3,4	4,1	5,3	6,4
Mannen	%	3,0	2,7	2,5	3,4	4,7	5,7
Vrouwen	%	6,1	5,4	4,8	5,0	6,1	7,3
3. Sociale zekerheid							
WW-uitkeringen	1 000	249	204	177	182	249	310
Bijstandsuitkeringen, jonger dan 65 jaar	1 000	380	348	327	319	328	337
Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen	1 000	915	942	970	987	988	968
WAO-uitkeringen	1 000	737	760	784	798	795	773
Wajong-uitkeringen	1 000	121	126	129	132	136	140
WAZ-uitkeringen	1 000	57	57	57	57	57	56
Ziekteverzuim particuliere bedrijven	%	5,4	5,5	5,4	5,4	4,8	.
4. Loon en loonkosten							
Verdiende lonen per maand van voltijdwerknemers	euro	2 323	2 398	2 561	2 665	2 754	.
Landbouw en visserij	euro	1 868	1 959	2 073	2 091	2 204	.
Industrie en bouwnijverheid	euro	2 230	2 287	2 451	2 545	2 628	.
Commerciële dienstverlening	euro	2 330	2 403	2 556	2 662	2 751	.
Niet-commerciële dienstverlening	euro	2 468	2 566	2 741	2 849	2 936	.
Cao-lonen per uur (incl. bijzondere beloningen)	2000=100	96,8	100	104,4	108,2	111,2	112,6*
Particuliere bedrijven	2000=100	96,8	100	104,2	107,8	110,7	112,4*
Gesubsidieerde sector	2000=100	96,6	100	105,2	109,6	112,8	113,4*
Overheid	2000=100	97,0	100	104,4	109,0	112,5	113,0*
5. Inkomen, consumptie en vermogen							
Besteedbaar inkomen per huishouden	1 000 euro	.	.	27,5*	28,3*	28,0*	.
Eenpersoonshuishouden	1 000 euro	.	.	16,0*	16,5*	16,4*	.
Meerpersoonshuishouden	1 000 euro	.	.	33,2*	34,2*	34,0*	.
Dynamische koopkrachtverandering van personen	%	1,2	2,0	.	1,7*	-0,1*	.
Bestedingen per huishouden	1 000 euro	23,2	24,4	.	.	28,0*	.
Consumptie (volumemutatie per persoon)	%	.	2,8*	0,4*	0,7*	-1,4*	0,1*
Vermogen per huishouden	1 000 euro	93	108	113*	.	.	.
Consumentenprijsindex (alle huishoudens)	2000=100	.	100	104,2	107,6	109,9	111,2

Ontwikkeling van de WW in de periode 2001–2004

Ton Ferber

Tussen eind 2001 en eind 2004 is het aantal WW-uitkeringen bijna verdubbeld. Vooral het aantal uitkeringen aan mannen jonger dan 45 jaar is sterk gestegen. Desondanks gaan nog altijd de meeste WW-uitkeringen naar 45-plussers. Eind 2004 werden per duizend mensen in de beroepsbevolking 43 WW-uitkeringen verstrekt. Regionaal gezien was de stijging in de provincies Flevoland en Utrecht relatief groot.

1. Inleiding

De afgelopen jaren hebben de conjuncturele ontwikkelingen geleid tot een forse toename van het aantal uitkeringen krachtens de Werkloosheidswet (WW-uitkeringen). In de afgelopen zeven jaar was het gemiddelde aantal WW-uitkeringen het laagst in 2001 en het hoogst in 2004.

In dit artikel wordt ingegaan op de ontwikkeling van de WW tussen december 2001 en december 2004 op landelijk en regionaal niveau. Het aantal WW-uitkeringen eind 2001 en eind 2004 en de ontwikkeling gedurende deze jaren worden afgezet tegen de beroepsbevolking en de ontwikkeling daarvan van 2001 op 2004. Evenals het aantal WW-uitkeringen verdubbelde het aantal WW-uitkeringen per duizend personen in de beroepsbevolking.

2. WW-uitkeringen in drie jaar bijna verdubbeld

In de periode 2001–2004 is het aantal uitkeringen krachtens de Werkloosheidswet (WW-uitkeringen) bijna verdubbeld van 166 duizend eind december 2001 tot 323 duizend eind december 2004. Hierbij wordt opgemerkt dat sinds 2002 de ambtenaren onder de Werkloosheidswet vallen. In dat jaar werd de wet OOW (Overheidspersoneel onder de Werknemersverzekeringen) van kracht. Vóór 2002 konden ambtenaren bij werkloosheid aanspraak maken op diverse wachtgeldregelingen. Ambtenaren die op het moment van

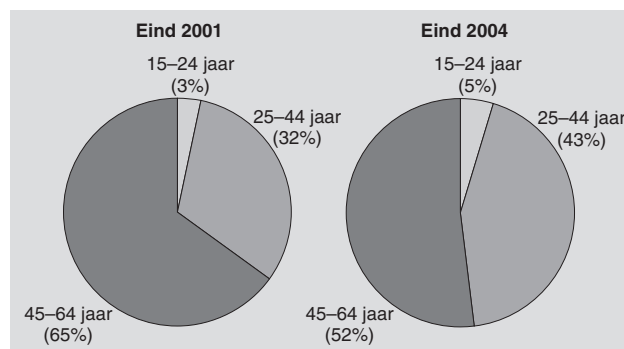
de wetswijziging een wachtgeld ontvingen, behielden deze. De instroom van ambtenaren in de WW heeft ertoe geleid dat eind 2004 aan 17 duizend personen die voorheen werkzaam waren in overheidsdienst en het onderwijs, een werkloosheidsuitkering werd verstrekt.

2.1 Aandeel jongere mannen in WW neemt toe

Eind 2004 werden bijna twee keer zoveel WW-uitkeringen verstrekt als in met december 2001. De toename kwam voor tweederde voor rekening van personen jonger dan 45 jaar.

Bij de mannen nam in deze periode het aantal WW-uitkeringen toe met 91 duizend tot 185 duizend. Het aandeel mannen in de WW nam daarmee met een half procentpunt toe tot 57 procent. Bij de mannen jonger dan 45 jaar was de toename van het aantal WW-uitkeringen groot. Bij de 15–24-jarigen was er zelfs bijna een verdrievoudiging van het aantal uitkeringen. Door de geringere toename van het aantal uitkeringen aan mannen van 45 jaar en ouder, nam hun aandeel in het totaal af. In 2001 werd nog tweederde

1. WW-uitkeringen aan mannen



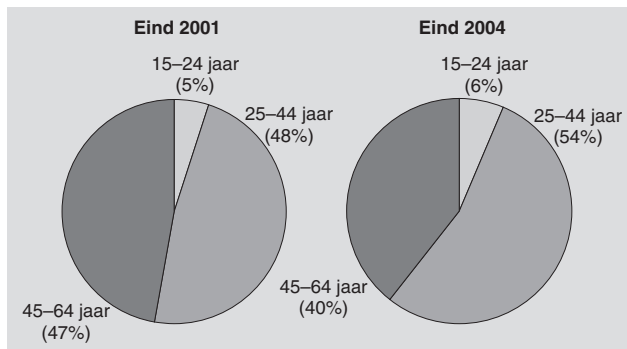
Staat 1
WW-uitkeringen naar geslacht en leeftijd, december

	Totaal				Mannen				Vrouwen			
	Totaal	15–24 jaar	25–44 jaar	45–64 jaar	Totaal	15–24 jaar	25–44 jaar	45–64 jaar	Totaal	15–24 jaar	25–44 jaar	45–64 jaar
x 1 000												
2001	166,0	6,8	64,0	95,0	94,1	3,2	29,7	61,0	71,9	3,6	34,3	34,0
2004	323,4	17,8	154,9	150,6	184,6	8,9	79,9	95,7	138,8	8,8	75,1	54,9
Mutatie 2001–2004	157,4	11,0	90,9	55,6	90,5	5,7	50,2	34,7	66,9	5,2	40,8	20,9

van de uitkeringen verstrekt aan mannen in deze leeftijd. In 2004 was dat een op de twee WW-uitkeringen.

Bij de vrouwen nam het aantal WW-uitkeringen in de jaren 2001–2004 toe met 67 duizend. Eind 2004 werden aan hen 139 duizend WW-uitkeringen verstrekt. Ook bij vrouwen was de toename het grootst in de leeftijdsgroep jonger dan 45 jaar, namelijk 46 duizend tegen 21 duizend bij de vrouwen van 45 jaar en ouder. Door de jaren heen zijn vrouwen met een WW-uitkering over het algemeen wat jonger dan mannen. Het aandeel vrouwen jonger dan 45 jaar nam dan ook wat minder sterk toe dan dat bij de mannen.

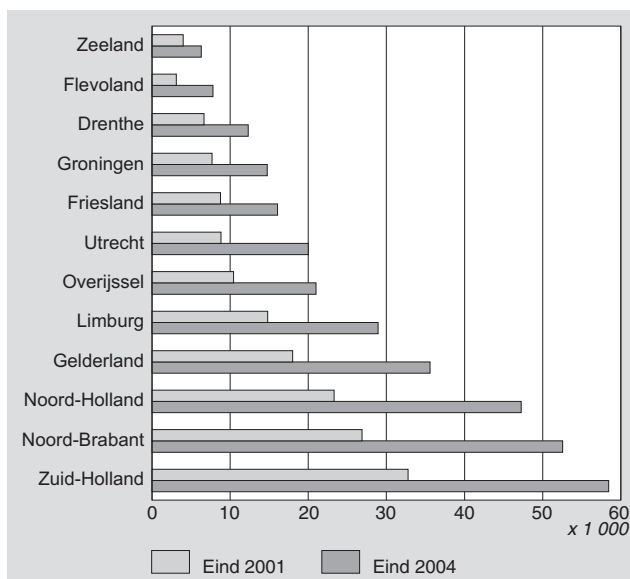
2. WW-uitkeringen aan vrouwen



2.2 Regionaal grote verschillen

Er zijn grote regionale verschillen tussen de aantallen WW-uitkeringen per provincie en de toename daarvan. In absolute aantallen waren zowel in 2001 als in 2004 achtereenvolgens Zuid-Holland, Noord-Brabant, Noord-Holland en Gelderland de provincies met de meeste WW-uitkeringen. Zes van de tien personen met een WW-uitkering woonden in deze vier provincies. Flevoland en Zeeland hadden het laagste aantal WW-uitkeringen. In elk van deze twee provincies werd slechts 2 procent van de WW-uitkeringen verstrekt.

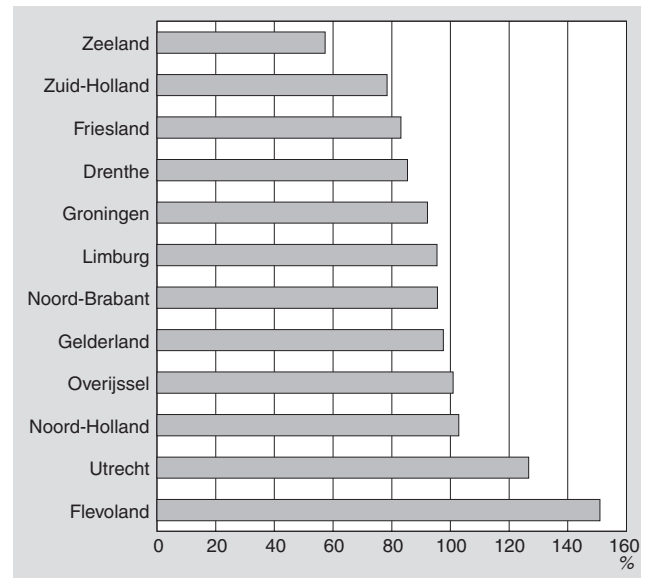
3. WW-uitkeringen naar provincie



In Zuid-Holland, de provincie met door de jaren heen het hoogste aantal WW-uitkeringen, nam het aantal uitkeringen van 2001 op 2004 met bijna 80 procent toe. De toename bij de mannen was met 15 duizend uitkeringen groter dan die bij vrouwen (plus 11 duizend). In de andere drie 'grote' provincies werden eind 2004 ongeveer twee keer zoveel WW-uitkeringen verstrekt als in 2001. Ook in deze provincies was de toename bij de mannen groter dan bij de vrouwen.

Tussen Flevoland en Zeeland bestond het grootste verschil in de toename van het aantal WW-uitkeringen. In Flevoland was het aantal WW-uitkeringen eind 2004 tweeënhalf keer zo groot als eind 2001. In Zeeland werden eind 2004 anderhalf keer zoveel uitkeringen verstrekt als in 2001. Bij de overige provincies was de toename het grootst in Utrecht. In deze provincie steeg het aantal WW-uitkeringen met bijna 130 procent.

4. Groei aantal WW-uitkeringen per provincie, 2001–2004

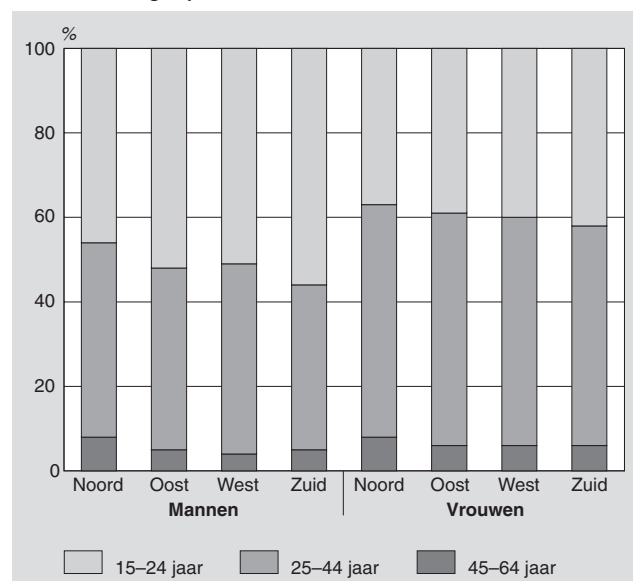


In absolute aantallen was in alle provincies de toename van het aantal WW-uitkeringen voor mannen groter dan voor vrouwen. Verhoudingsgewijs echter was de toename van het aantal uitkeringen verstrekt aan vrouwen groter in de provincies Gelderland, Noord-Holland, Utrecht en Noord-Brabant. In deze provincies samen steeg het aantal vrouwen met een WW-uitkering met 104 procent tegen 100 procent bij de mannen. In de overige provincies samen steeg het aantal vrouwen met een WW-uitkering met 82 procent en het aantal mannen met 92 procent.

Vrouwen aan wie een WW-uitkering wordt verstrekt, zijn overwegend jonger dan mannen met een WW-uitkering. Eind 2004 waren zes van de tien vrouwen jonger dan 45 jaar. Van de tien mannen met een uitkering was bijna de helft jonger dan 45 jaar. Het grotere aandeel van vrouwen jonger dan 45 jaar in het totaal aantal vrouwen met een WW-uitkering is natuurlijk ook zichtbaar als de gegevens worden uitgesplitst naar landsdeel. Hun aandeel was het hoogst in de drie noordelijke provincies. Groningen spande daarbij de kroon. In deze provincie was 65 procent van de

vrouwen met een WW-uitkering jonger dan 45 jaar. Het laagste aandeel vrouwen met WW jonger dan 45 jaar woonde in Zeeland. Overigens vormden ze met 54 procent van alle vrouwen met WW nog altijd een meerderheid.

5. WW-uitkeringen per landsdeel, eind 2004



Over het algemeen zijn de mannen wat ouder als zij een WW-uitkering ontvangen. Met name in de zuidelijke provincies zijn de mannen van 45 jaar en ouder met 56 procent ruim vertegenwoordigd. Het aandeel 45-plussers onder mannen met een WW-uitkering was eind 2004 het laagst onder degenen die in Groningen woonden. Hun aandeel in het totaal bedroeg 45 procent.

De ontwikkeling van het aantal WW-uitkeringen naar landsdeel kwam in de periode 2001–2004 nagenoeg overeen met de landelijke ontwikkeling. In de drie oostelijke provincies nam het aandeel van de mannen jonger dan 45 jaar iets meer toe dan landelijk gezien. Voor vrouwen jonger dan 45 jaar gold dit in de westelijke provincies.

2.3 Ontwikkeling van de WW afgezet tegen de beroepsbevolking

Mensen komen alleen in aanmerking voor een WW-uitkering als zij een baan gehad hebben voordat zij werkloos werden. Daarom is het nuttig de ontwikkeling van de WW-

uitkeringen af te zetten tegen de ontwikkeling van de beroepsbevolking. Als in bepaalde groepen de arbeidsparticipatie is toegenomen, zal dat zijn weerslag hebben op het aantal verstrekte WW-uitkeringen.

In de periode 2001–2004 groeide de beroepsbevolking met 200 duizend personen, een toename van bijna 3 procent. Dit kwam vooral doordat meer vrouwen zich op de arbeidsmarkt begaven. De vrouwelijke beroepsbevolking groeide in deze periode met 6 procent. Daarentegen nam de mannelijke beroepsbevolking met nog geen half procent nauwelijks toe. De beperkte groei van de mannelijke beroepsbevolking werd vooral beïnvloed door de afname onder de mannen jonger dan 45 jaar. Onder de 15–24-jarige mannen daalde de beroepsbevolking met 16 duizend en onder de mannen van 25–44 jaar was de afname 79 duizend.

Evenals bij de mannen nam de vrouwelijke beroepsbevolking van jonger dan 25 jaar af. In de andere leeftijdsklassen groeide de vrouwelijke beroepsbevolking. Bij de vrouwen van 45 jaar en ouder was er met 166 duizend een aanzienlijke toename. Dit komt deels doordat vooral bij vrouwen van 50–59 jaar de laatste jaren de arbeidsdeelname vrij fors toeneemt.

Het aantal WW-uitkeringen per duizend personen in de beroepsbevolking is van 2001 op 2004 bijna verdubbeld van 23 per duizend tot 43 per duizend. Onderscheiden naar leeftijd was de toename onder personen jonger dan 45 jaar groot. Het was eind 2004 tweemaal zo groot; toen waren er onder 15–44-jarigen 35 WW-uitkeringen per duizend personen in de beroepsbevolking. Onder personen van 45 jaar en ouder steeg dit aantal met 17 tot 58 WW-uitkeringen per duizend personen in de beroepsbevolking.

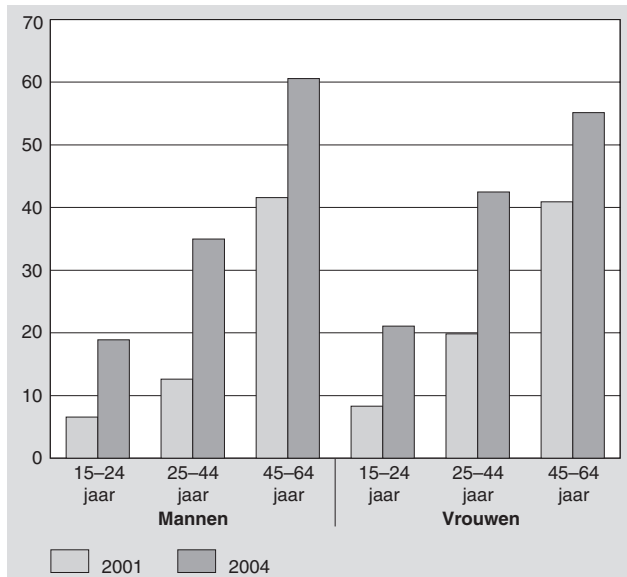
Enerzijds was er een relatief grote toename van WW-uitkeringen aan mannen van 15–24 en 25–44 jaar en anderzijds nam de mannelijke beroepsbevolking in deze leeftijdsgroepen af. Hierdoor steeg het aantal WW-uitkeringen per duizend mannen in de beroepsbevolking fors. In beide leeftijdsgroepen is het relatieve aantal uitkeringen eind 2004 bijna verdrievoudigd in vergelijking met eind 2001. Toch bleef het relatieve aantal WW-uitkeringen bij 45-plussers onveranderd het grootst, namelijk 61 per duizend mannen in de beroepsbevolking.

Bij de vrouwen deed zich tussen 2001 op 2004 een weliswaar vergelijkbare, maar wel geringere stijging voor. In de

Staat 2
Beroepsbevolking naar geslacht en leeftijd

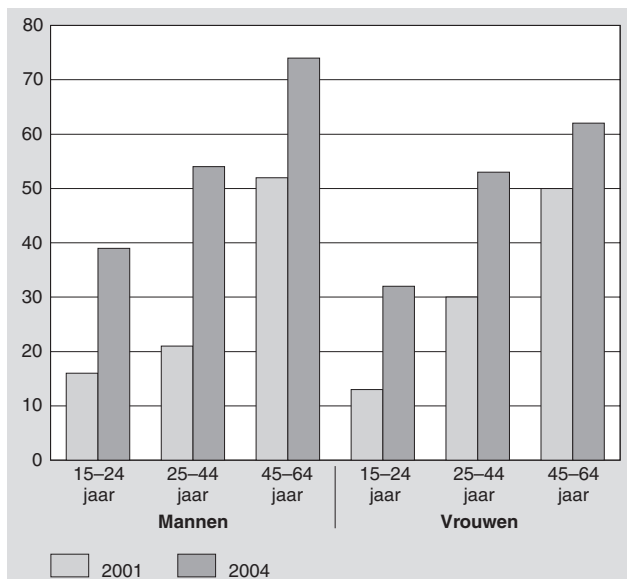
	Totaal				Mannen				Vrouwen			
	Totaal	15–24 jaar	25–44 jaar	45–64 jaar	Totaal	15–24 jaar	25–44 jaar	45–64 jaar	Totaal	15–24 jaar	25–44 jaar	45–64 jaar
<i>x 1 000</i>												
2001	7 314	925	4 091	2 298	4 317	489	2 361	1 468	2 997	436	1 731	830
2004	7 516	890	4 049	2 576	4 335	473	2 282	1 580	3 181	418	1 769	996
Mutatie 2001–2004	202	–35	–42	278	18	–16	–79	112	184	–18	38	166

6. WW-uitkeringen per 1 000 in de beroepsbevolking



leeftijdsklasse 15-24 jaar was het aantal WW-uitkeringen per duizend vrouwen in de beroepsbevolking eind 2004 tweeënhalve keer zo groot als eind 2001. Bij de 25-44-jarigen verdubbelde dit aantal. Bij de 55-plussers nam het aantal WW-uitkeringen per duizend vrouwen in de beroepsbevolking toe van 41 eind 2001 tot 55 eind 2004.

7. WW-uitkeringen in Noord-Nederland per 1 000 in de beroepsbevolking



Onderscheiden naar landsdelen doet zich dezelfde ontwikkeling voor. Wel steken de drie noordelijke provincies ongunstig af wat het aantal WW-uitkeringen per duizend personen in de beroepsbevolking betreft. In 2004 was dit aantal bij mannen van 15-24 jaar twee keer zo hoog als landelijk en bij de 25-44-jarige mannen anderhalf keer. Bij de vrouwen van 15-24 jaar was het aantal WW-uitkeringen met 32 per duizend vrouwen in de beroepsbevolking anderhalf keer zo hoog als het landelijke aantal.

Technische toelichting

Iemand die zijn baan verliest kan recht hebben op een WW-uitkering. De duur van de WW-uitkering is beperkt en afhankelijk van het arbeidsverleden. De WW kent twee soorten uitkeringen:

- kortdurende uitkering
- loongerelateerde uitkering

Een kortdurende uitkering heeft een duur van zes maanden. Voorwaarde is dat iemand in de 39 weken voorafgaand aan de werkloosheid ten minste 26 weken arbeid verricht heeft en geen recht heeft op een loongerelateerde uitkering. Een loongerelateerde uitkering heeft een duur die afhankelijk is van het arbeidsverleden. Dit loopt op van zes maanden voor iemand met een arbeidsverleden van vier jaar tot zestig maanden voor iemand met een arbeidsverleden van veertig jaar of meer. Voorwaarde voor een loongerelateerde uitkering is dat iemand in de 39 weken voorafgaand aan de werkloosheid ten minste 26 weken arbeid verricht heeft en in de vijf jaar voorafgaand aan de werkloosheid ten minste vier jaar loon ontvangen heeft. De hoogte van de loongerelateerde WW-uitkering is 70 procent van het dagloon en van de kortdurende uitkering 70 procent van het minimumloon.

Personen die vóór 11 augustus 2003 werkloos werden, konden ook nog aanspraak maken op een vervolguutkering. Deze vervolguutkering had een duur van 24 maanden voor personen jonger dan 57,5 jaar en 42 maanden voor personen van 57,5 jaar en ouder. Voorwaarde was dat iemand voorafgaand een loongerelateerde uitkering ontving. Na 11 augustus 2003 bestaat er geen recht meer op de vervolguutkering. Degenen die op het moment van afschaffing een vervolguutkering ontvingen, behouden deze wel.

Afhankelijk van de arbeidsmarktsituatie voor de intreding van de werkloosheid kan aanspraak bestaan op meer dan één WW-uitkering. Er is dan sprake van samenloop van WW-uitkeringen. Het gaat hierbij om gemiddeld zo'n 15 duizend WW-uitkeringen. Bij een dergelijke samenloop zijn van elke WW-uitkering de gegevens opgenomen. De tabellen geven dus geen informatie over het aantal mensen dat een of meer uitkeringen ontvangt, maar wel over het aantal werkloosheidsuitkeringen en de bijbehorende kenmerken van de uitkering of uitkeringontvanger. Dit betekent dat formeel niet gezegd kan worden dat bijvoorbeeld mannen vaker een werkloosheidsuitkering hebben dan vrouwen, maar wel dat de uitkeringen vaker betrekking hebben op mannen dan op vrouwen.

De gepubliceerde aantallen zijn inclusief nuluitkeringen. Nuluitkeringen zijn uitkeringen die niet tot uitbetaling komen door korting op de uitkering of sanctie. Korting op de uitkering leidend tot een nul-uitkering wordt veroorzaakt doordat men voldoende inkomsten uit tijdelijke arbeid heeft. Een sanctie kan worden opgelegd omdat men niet voldoet aan de voorschriften op grond waarvan voortzetting van de uitkering afhankelijk is. Een dergelijke sanctie wordt opgelegd in het kader van de Wet Boeten, Maatregelen en Terug- en invordering sociale zekerheid (wet BMT).

De beroepsbevolking bestaat uit alle personen die kunnen of willen werken. Volgens de CBS-definitie behoren personen tot de beroepsbevolking die aan een van de volgende criteria voldoen:

- ten minste twaalf uur per week werken, of
- werk hebben aanvaard waardoor ze ten minste twaalf uur per week gaan werken, of

- verklaren ten minste twaalf uur per week te willen werken, daarvoor beschikbaar zijn en activiteiten ontplooiën om werk voor ten minste twaalf uur per week te vinden.
- Van de beroepsbevolking worden personen die ten minste twaalf uur per week werken tot de werkzame beroepsbevolking gerekend en degenen die niet of minder dan twaalf uur werken tot de werkloze beroepsbevolking.

Tabel 1
WW-uitkeringen

	2001			2004		
	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen
<i>x 1 000</i>						
Nederland	166,0	94,1	71,9	323,4	184,6	138,8
15–24 jaar	6,8	3,2	3,6	17,8	8,9	8,8
25–44 jaar	64,0	29,7	34,3	154,9	79,9	75,1
45–64 jaar	95,0	61,0	34,0	150,6	95,7	54,9
Groningen	7,7	4,7	3,0	14,7	9,2	5,6
15–24 jaar	0,5	0,3	0,2	1,0	0,6	0,4
25–44 jaar	3,4	1,8	1,6	7,7	4,5	3,2
45–64 jaar	3,7	2,5	1,2	6,0	4,1	1,9
Friesland	8,8	4,9	3,8	16,1	9,8	6,3
15–24 jaar	0,5	0,3	0,2	1,4	0,8	0,6
25–44 jaar	3,8	1,8	2,0	7,9	4,5	3,4
45–64 jaar	4,5	2,9	1,6	6,8	4,5	2,3
Drenthe	6,6	3,8	2,9	12,3	7,3	5,0
15–24 jaar	0,4	0,2	0,2	0,9	0,6	0,4
25–44 jaar	2,6	1,2	1,4	5,8	3,1	2,6
45–64 jaar	3,7	2,4	1,3	5,6	3,6	2,0
Overijssel	10,4	6,1	4,4	21,0	12,3	8,6
15–24 jaar	0,4	0,2	0,2	1,4	0,7	0,7
25–44 jaar	4,1	1,8	2,2	10,3	5,6	4,8
45–64 jaar	5,9	4,0	1,9	9,2	6,1	3,1
Flevoland	3,1	1,5	1,6	7,8	4,1	3,7
15–24 jaar	0,2	0,1	0,1	0,4	0,2	0,2
25–44 jaar	1,4	0,6	0,9	4,1	2,0	2,1
45–64 jaar	1,5	0,9	0,7	3,2	1,9	1,3
Gelderland	18,0	10,3	7,7	35,6	20,2	15,4
15–24 jaar	0,7	0,3	0,4	1,8	0,8	0,9
25–44 jaar	6,6	2,9	3,7	16,5	8,1	8,3
45–64 jaar	10,7	7,1	3,6	17,3	11,2	6,2
Utrecht	8,8	4,9	4,0	20,0	10,9	9,1
15–24 jaar	0,2	0,1	0,2	0,9	0,4	0,5
25–44 jaar	3,3	1,5	1,8	10,0	4,9	5,1
45–64 jaar	5,3	3,3	2,0	9,1	5,6	3,5
Nood-Holland	23,3	12,7	10,5	47,2	25,6	21,6
15–24 jaar	0,7	0,3	0,4	1,9	0,9	1,0
25–44 jaar	9,6	4,5	5,1	24,0	11,9	12,0
45–64 jaar	13,0	7,9	5,1	21,4	12,8	8,6
Zuid-Holland	32,8	18,6	14,2	58,4	33,5	25,0
15–24 jaar	1,4	0,6	0,8	3,0	1,4	1,6
25–44 jaar	12,5	6,1	6,5	28,2	14,7	13,4
45–64 jaar	18,8	11,9	6,9	27,2	17,3	9,9
Zeeland	4,0	2,2	1,8	6,3	3,6	2,7
15–24 jaar	0,2	0,1	0,1	0,4	0,2	0,2
25–44 jaar	1,3	0,6	0,7	2,6	1,4	1,3
45–64 jaar	2,5	1,6	0,9	3,3	2,1	1,2
Noord-Brabant	26,9	15,3	11,6	52,6	29,7	22,9
15–24 jaar	1,0	0,5	0,5	2,8	1,3	1,4
25–44 jaar	9,7	4,4	5,3	23,5	11,5	12,0
45–64 jaar	16,2	10,4	5,7	26,3	16,8	9,5
Limburg	14,8	8,5	6,3	28,9	16,7	12,3
15–24 jaar	0,6	0,3	0,3	1,8	0,9	0,8
25–44 jaar	5,2	2,3	2,9	12,8	6,5	6,3
45–64 jaar	9,0	6,0	3,0	14,4	9,2	5,1

Tabel 2
WW-uitkeringen per 1 000 personen in de beroepsbevolking

	2001			2004		
	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen
Nederland	23	22	24	43	43	44
15-24 jaar	7	7	8	20	19	21
25-44 jaar	16	13	20	38	35	42
45-64 jaar	41	42	41	58	61	55
Groningen	31	32	29	57	61	52
15-24 jaar	16	18	12	33	37	28
25-44 jaar	25	23	26	56	57	53
45-64 jaar	48	51	43	68	73	59
Friesland	32	30	35	57	59	54
15-24 jaar	13	14	13	39	41	37
25-44 jaar	25	20	33	53	53	53
45-64 jaar	50	50	51	68	73	61
Drenthe	32	31	35	58	60	55
15-24 jaar	16	16	15	37	41	31
25-44 jaar	23	18	30	52	50	54
45-64 jaar	54	54	56	73	76	68
Overijssel	22	21	23	43	42	44
15-24 jaar	7	6	8	23	21	25
25-44 jaar	15	11	20	39	36	44
45-64 jaar	41	42	39	57	59	54
Flevoland	20	16	26	45	41	51
15-24 jaar	9	6	13	19	14	24
25-44 jaar	15	11	23	43	37	52
45-64 jaar	34	31	38	61	60	66
Gelderland	21	20	22	40	39	42
15-24 jaar	6	5	7	17	15	19
25-44 jaar	14	10	18	35	30	41
45-64 jaar	38	38	38	56	58	53
Utrecht	16	16	17	36	35	37
15-24 jaar	3	3	4	13	12	14
25-44 jaar	11	9	14	32	29	36
45-64 jaar	32	32	32	50	52	46
Nood-Holland	19	18	21	38	36	40
15-24 jaar	5	4	5	14	13	15
25-44 jaar	14	12	17	34	31	38
45-64 jaar	35	35	36	51	51	52
Zuid-Holland	21	20	22	36	36	36
15-24 jaar	7	5	9	16	14	17
25-44 jaar	15	12	18	33	31	36
45-64 jaar	39	39	38	50	52	46
Zeeland	26	23	29	38	37	40
15-24 jaar	11	10	13	18	17	18
25-44 jaar	16	12	22	32	28	38
45-64 jaar	47	44	51	54	55	53
Noord-Brabant	24	23	26	47	45	49
15-24 jaar	8	7	9	21	19	24
25-44 jaar	16	12	20	39	33	46
45-64 jaar	46	46	45	67	70	63
Limburg	29	28	31	56	55	56
15-24 jaar	10	9	11	30	28	32
25-44 jaar	19	14	24	47	43	53
45-64 jaar	54	55	53	76	79	71

Cao-lonen 2004, de definitieve gegevens

Nathalie Peltzer

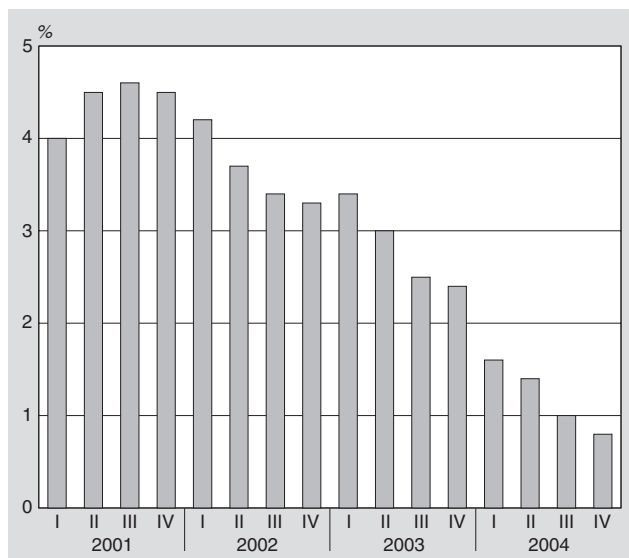
In 2004 zijn de cao-lonen per uur, inclusief bijzondere beloningen, met 1,3 procent gestegen. Dit is aanzienlijk minder dan in 2003, toen de stijging nog 2,8 procent bedroeg. Sinds 1995 is de cao-loonstijging niet meer zo laag geweest. Dit zijn uitkomsten van de statistiek Indexcijfers van cao-lonen (2000=100), waarvan de gegevens over 2004 nu definitief zijn vastgesteld.

1. Verdere afname cao-loonstijging

In het laatste kwartaal van 2004 zijn de cao-lonen gestegen met 0,8 procent ten opzichte van een jaar eerder. Dit is een halvering vergeleken met de loonstijging in het eerste kwartaal van 2004. Die kwam uit op 1,6 procent. Deze dalende trend is in 2002 begonnen.

De daling van de cao-loonstijging in 2004 is het gevolg van het najaarsakkoord van 2003, waarin werkgevers- en werknemersorganisaties hadden afgesproken de lonen in 2004 te bevriezen. Doordat er cao's in 2003 en 2002 waren afgesloten, waarin ook al cao-loonsverhogingen voor 2004 waren afgesproken, zijn de cao-lonen in 2004 toch gestegen. De eerste cijfers over 2005 wijzen op een verdere afname van de cao-loonstijging, maar sinds juni is er een stijgende ontwikkeling.

1. Cao-loonontwikkeling per kwartaal (cao-lonen per uur inclusief bijzondere beloningen)

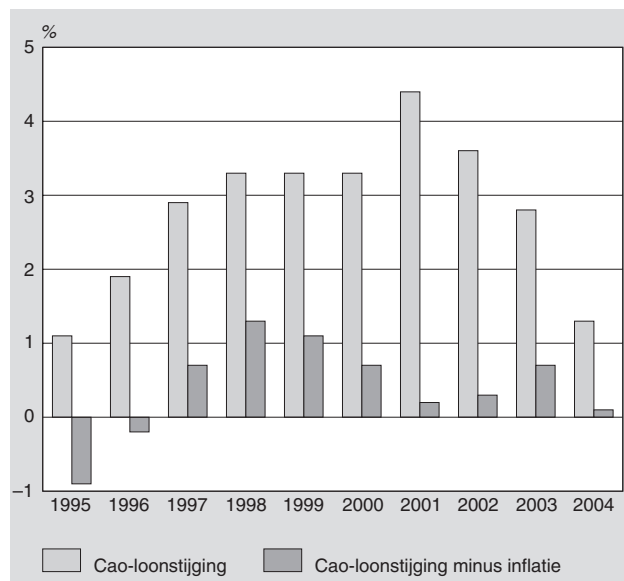


2. Loonstijging en inflatie vrijwel gelijk

Voor het jaar 2004 was de stijging van de cao-lonen vrijwel gelijk aan de inflatie, die op 1,2 procent uitkwam. In de tweede helft van 2004 is de loonstijging zelfs onder het niveau van de inflatie gekomen. Een jaar eerder lag de cao-loonstijging nog 0,7 procent boven de inflatie. Sinds

1997 stegen de cao-lonen op jaarbasis meer dan de inflatie. Gemiddeld gingen de cao-lonen van werknemers er in de periode 1997–2004, gecorrigeerd voor de inflatie, ongeveer 0,6 procent per jaar op vooruit.

2. Ontwikkeling cao-lonen per uur (incl. bijzondere beloningen)



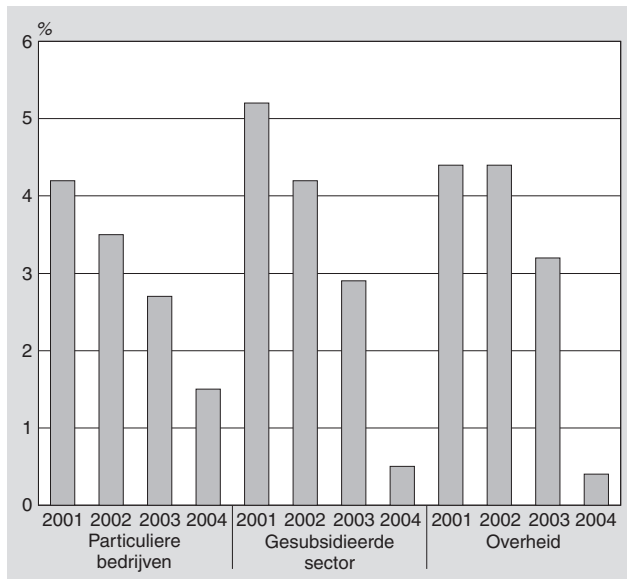
3. Cao-loonstijging bij particuliere bedrijven het grootst

In de cao-sector particuliere bedrijven zijn de cao-lonen in 2004 het meest gestegen, met 1,5 procent. Bij de overheid en de gesubsidieerde sector is de stijging van de cao-lonen veel sterker afgenomen. De loonstijging bedroeg in deze sectoren ongeveer 0,5 procent. In de periode 2001–2003 bleef de cao-loonstijging van de sector particuliere bedrijven juist achter bij de overheid en de gesubsidieerde sector.

4. Grote verschillen tussen bedrijfstakken

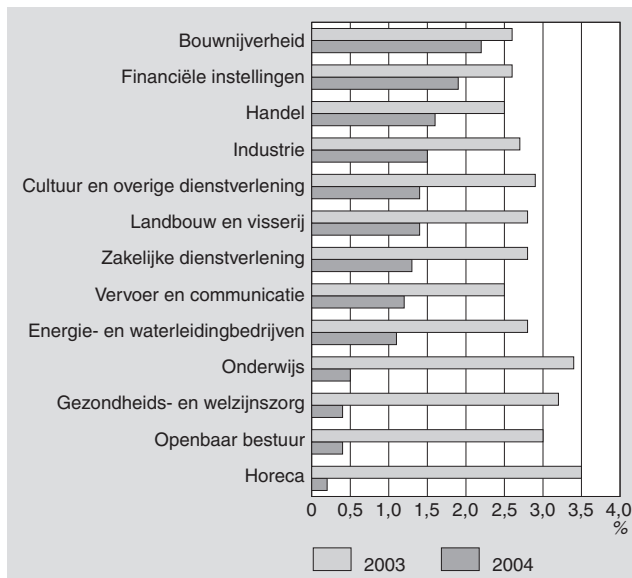
Tussen de verschillende bedrijfstakken bestaan grote verschillen in de cao-loonstijging. De bouwnijverheid kende, met 2,2 procent, de grootste cao-loonstijging. Ook de financiële instellingen kenden een grote loonstijging met 1,9 procent. Niet alleen in 2004 hadden deze bedrijfstakken een grote cao-loonstijging. Ook over de periode 2001–2004 behoorden zij tot de bedrijfstakken met de grootste toename. De kleinste stijgingen in 2004 werden gemeten in de bedrijfstakken horeca, openbaar bestuur, gezondheids- en welzijnszorg en onderwijs. In de horeca stegen de lonen maar met 0,2 procent. De cao-loonstijging bedroeg in de bedrijfstakken openbaar bestuur, gezondheids- en welzijnszorg en onderwijs ongeveer 0,5 procent. Opvallend is dat de bedrijfstakken die in 2004 de kleinste

3. Cao-loonstijging naar cao-sector



loonstijgingen kenden, in 2003 nog de grootste stijgingen hadden. Zo was in 2003 de cao-loonstijging bij de horeca nog het grootst (3,5 procent).

4. Cao-loonstijging naar bedrijfstak



5. Contractuele arbeidsduur constant

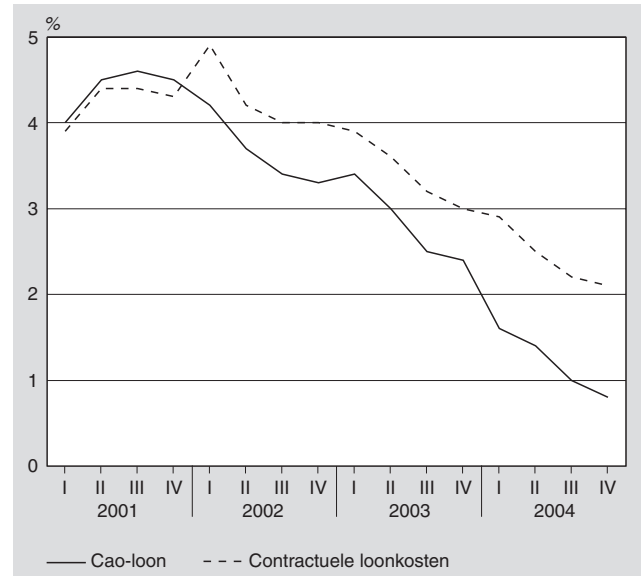
Net als in de voorgaande jaren is de in cao's overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur van voltijdwerknemers in 2004 nagenoeg ongewijzigd gebleven. Al sinds 1999 is hierdoor de stijging van de cao-lonen per uur vrijwel gelijk aan de stijging van de cao-lonen per maand.

6. Loonkosten stijgen sneller dan cao-lonen

In 2004 zijn de contractuele loonkosten per uur met 2,5 procent gestegen. In 2003 bedroeg de loonkostenstijging 3,4 procent. Sinds 2002 stijgen de contractuele loonkosten

sneller dan de cao-lonen. Zowel in 2002 als 2003 was het verschil tussen de stijging van de cao-lonen en de contractuele loonkosten 0,6 procent. In 2004 is dit verschil verder toegenomen tot 1,2 procent, bijna het dubbele van de cao-loonstijging. De toename van het verschil in 2004 werd veroorzaakt door de hogere werkgeverspremies voor pensioen, werkloosheid en de basispremie WAO.

5. Ontwikkeling cao-lonen en contractuele loonkosten



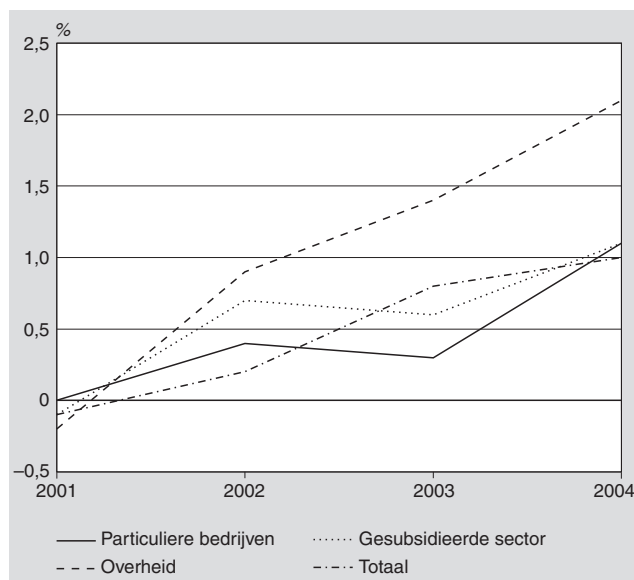
7. Loonkosten stijgen sneller bij overheid

In de cao-sectoren particuliere bedrijven en de overheid zijn de contractuele loonkosten met respectievelijk 2,6 en 2,5 procent het meest gestegen. In 2002 en 2003 stegen de contractuele loonkosten in de sector overheid nog 1,5 procent meer dan bij de particuliere bedrijven. De loonkostenstijging was het kleinste in de gesubsidieerde sector met 1,6 procent. Net zoals in 2002 en 2003 was het verschil tussen de stijging van de cao-lonen en de contractuele loonkosten het grootst bij de overheid. In 2004 stegen de loonkosten in deze sector ruim zes maal zo snel als de cao-lonen. Zo lag de loonkostenstijging bij de overheid 2,1 procent hoger dan de cao-loonstijging. Het grote verschil werd vooral veroorzaakt door de hogere werkgeverspremies voor pensioen.

8. Vaststellen definitieve gegevens 2004

In juli 2004 zijn de definitieve uitkomsten over 2004 gepubliceerd. In voorgaande jaren werden de definitieve uitkomsten van het voorgaande kalenderjaar in het voorjaar gepubliceerd. Op dat moment waren dan (vrijwel) alle cao's afgesloten. In het afgelopen voorjaar bleek echter dat veel cao's nog openstonden. Door politieke ontwikkelingen waren de onderhandelingen over nieuwe cao's maar langzaam op gang gekomen. Bovendien was er voor veel cao's geen loonsverhoging in het vooruitzicht, zodat er ook geen noodzaak was om snel cao's af te sluiten. Bij het definitief vaststellen van de uitkomsten over het jaar 2004 waren nog niet alle cao's afgesloten. Voor deze cao's is

6. Loonkostenstijging minus cao-loonstijging (jaargemiddelde)



uitgegaan van de nullijn. De kans dat er voor deze cao's nog loonsverhogingen worden gegeven is heel klein.

9. Basisverlegging 2000

In dit artikel zijn de uitkomsten gebaseerd op de reeks 2000=100. In juli 2003 zijn voor het eerst de uitkomsten over cao-lonen en de contractuele arbeidsduur voor de reeks 2000=100 gepubliceerd. Een uitgebreide beschrijving van de nieuwe reeks cao-lonen met als basisjaar 2000=100 staat in de Sociaal-economische maandstatistiek van juli 2003.

De indexcijfers contractuele loonkosten 2000=100 zijn in mei 2004 voor het eerst op StatLine gepubliceerd. In vergelijking met de uitkomsten voor de reeks 1990=100 worden nu meer uitkomsten gepubliceerd. Zo werd bij de reeks 1990=100 de publicatie van de contractuele loonkosten beperkt tot vijf bedrijfstakken/klassen en worden bij de nieuwe reeks de uitkomsten voor alle bedrijfstakken gepubliceerd. Daarnaast worden er nu contractuele loonkosten per maand gepubliceerd, terwijl in het verleden alleen gepubliceerd werd over contractuele loonkosten per uur. Een ander verschil met de reeks 1990=100 is dat behalve indexcijfers er nu ook procentuele mutaties op jaarbasis en kwartaalgemiddelden worden gepubliceerd. Een uitgebreide beschrijving van de nieuwe reeks contractuele loonkosten met als basisjaar 2000=100 is opgenomen in het artikel "Indexcijfers contractuele loonkosten". Dit is te vinden op de website van het CBS als

<http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/0A2B33D2-5E98-4F5C-8356-15573671F789/0/contractueleloonkosten.pdf>.

Actuele en meer gedetailleerde uitkomsten over cao-lonen, de contractuele arbeidsduur en de contractuele loonkosten zijn beschikbaar in StatLine, de elektronische databank van het CBS in de publicatie Cao-lonen; indexcijfers (2000=100).

Begrippenlijst

Bijzondere beloningen

Bijzondere beloningen zijn alle bindend voorgeschreven bijzondere (niet maandelijkse) beloningen, zoals de vakantietoelage of de eindejaarsuitkering.

Cao-lonen

Met de indexcijfers van cao-lonen wordt de ontwikkeling van de bruto lonen weergegeven waarop werknemers bij een normale voltijdarbeidsduur onvoorwaardelijk recht hebben. Deze cijfers hebben betrekking op de loon- en arbeidsduurgegevens zoals die staan vermeld in collectieve arbeidsovereenkomsten (cao's). Er worden dus geen generaliseerde bedragen waargenomen; alleen afspraken met betrekking tot de schaallonen en bindend voorgeschreven toeslagen komen in de ontwikkeling van het cao-loon tot uitdrukking. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt naar cao-lonen inclusief bijzondere beloningen en cao-lonen exclusief bijzondere beloningen, en tussen cao-lonen per uur en cao-lonen per maand. Wijzigingen in het cao-loon komen tot uiting in zowel de lonen per maand als in de lonen per uur. Wijzigingen in de overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur zijn alleen van invloed op de cao-lonen per uur. Het cao-loon omvat de volgende elementen:

- het bruto loon voor normale arbeidstijd van voltijdwerknemers
- alle bindend voorgeschreven, regelmatig betaalde toeslagen.

Uitgesloten zijn toeslagen die in de cao's voorwaardelijk zijn gesteld, zoals een leeftijdstoelage of een toeslag voor ploegendienst, en individuele loonstijgingen.

De brutoering van de overhevelingstoelage (vanaf januari 2001) is zodanig in de indexcijfers verwerkt, dat de brutoering niet leidt tot loonmutaties, voorzover niet van de wettelijke brutoeringsregeling (verhoging van het loon met 1,9 procent met een maximum van 791,85 euro per jaar) is afgeweken.

Contractuele arbeidsduur

De contractuele arbeidsduur is de in de cao's overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur van voltijdwerknemers.

Contractuele loonkosten

De contractuele loonkosten omvatten naast het cao-loon inclusief bijzondere beloningen de wettelijke en contractuele werkgeverspremies voor pensioen, vut, werkloosheid, ziektekosten, arbeidsongeschiktheid en sociale fondsen.

Gesubsidieerde sector

De privaatrechtelijke bedrijven die door subsidie of via wetmatig vastgestelde bijdragen worden gefinancierd, voorzover zij niet tot de overheid behoren. Het gaat hierbij onder meer om het grootste deel van de gezondheids- en welzijnszorg, de uitvoeringsorganen voor de sociale verzekerings- en de sociale werkplaatsen.

Inflatie

De inflatie of consumentenprijsindex van het CBS geeft de gemiddelde prijsverandering weer van goederen en diensten die huishoudens aanschaffen. De uitkomsten hebben betrekking op alle huishoudens.

Jaarmutatie

Procentuele mutatie ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder.

Overheid

De cao-sector overheid omvat alle publiekrechtelijke bedrijven, zoals rijksoverheid, provincies, gemeenten, waterschappen en het openbaar onderwijs. Daarnaast behoren de politie, het regulier bijzonder onderwijs en de academische ziekenhuizen tot de overheid.

Particuliere bedrijven

De privaatrechtelijke bedrijven die niet tot de gesubsidieerde sector of de overheid gerekend worden.

Sbi

Voor de indeling van bedrijven naar economische activiteit wordt de Standaard bedrijfsindeling (SBI'93) gebruikt. Dit is een CBS-indeling waarbij de economische activiteit van een bedrijf of instelling gekenmerkt wordt door het voortgebrachte product, de in het productieproces gebruikte grondstoffen en hulpdiensten, en de aard van het productieproces. De SBI heeft een hiërarchische opbouw. Het hoogste niveau is een indeling in vier bedrijfssectoren. Deze bedrijfssectoren zijn onderverdeeld in zestien bedrijfstakken, die op hun beurt weer gesplitst zijn in bedrijfsklassen en bedrijfsgroepen. De cijfercodes die voor de indeling worden gebruikt vormen niet altijd een aaneensluitende reeks.

Tabel 1
Ontwikkeling cao-lonen en contractuele arbeidsduur

	SBI-code	Cao-lonen per maand inclusief bijzondere beloningen				Cao-lonen per uur inclusief bijzondere beloningen				Contractuele jaarlijkse arbeidsduur			
		2001	2002	2003	2004	2001	2002	2003	2004	2001	2002	2003	2004
		%											
Totaal	01-93	4,3	3,7	2,8	1,2	4,4	3,6	2,8	1,3	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Cao-sector</i>													
Particuliere bedrijven		4,2	3,5	2,6	1,5	4,2	3,5	2,7	1,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Gesubsidieerde sector		5,2	4,2	2,9	0,6	5,2	4,2	2,9	0,5	0,0	0,0	0,0	0,1
Overheid		4,4	4,3	3,3	0,4	4,4	4,4	3,2	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Bedrijfstak</i>													
Landbouw en visserij	01-05	3,4	4,4	3,1	1,3	3,4	4,2	2,8	1,4	0,0	0,2	0,3	0,0
Industrie	15-37	3,9	3,6	2,7	1,6	3,9	3,7	2,7	1,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Energie- en waterleidingbedrijven	40-41	4,2	3,8	2,8	1,1	4,2	3,8	2,8	1,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Bouwnijverheid	45	4,8	4,4	2,6	2,2	4,8	4,4	2,6	2,2	0,0	0,0	0,0	0,0
Handel	50-52	3,6	3,4	2,6	1,6	3,6	3,5	2,5	1,6	0,0	0,0	0,0	0,0
Horeca	55	3,7	2,5	3,5	0,2	3,7	2,5	3,5	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
Vervoer en communicatie	60-64	3,4	2,8	2,4	1,1	3,3	2,7	2,5	1,2	0,1	0,1	-0,1	0,0
Financiële instellingen	65-67	5,3	3,7	2,6	1,9	5,8	3,7	2,6	1,9	-0,5	0,0	0,0	0,0
Zakelijke dienstverlening	70-74	4,8	3,1	2,8	1,3	4,8	3,1	2,8	1,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Openbaar bestuur	75	4,2	4,0	3,0	0,4	4,3	3,9	3,0	0,4	0,0	0,0	-0,1	0,0
Onderwijs	80	4,6	4,5	3,4	0,5	4,6	4,5	3,4	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Gezondheids- en welzijnszorg	85	5,5	4,3	3,2	0,3	5,5	4,3	3,2	0,4	0,0	0,0	0,0	-0,1
Cultuur en overige dienstverlening	90-93	4,3	3,6	3,0	1,3	4,4	3,5	2,9	1,4	-0,1	0,1	0,1	-0,1

Tabel 2
Ontwikkeling contractuele loonkosten

	SBI-code	Contractuele loonkosten per maand				Contractuele loonkosten per uur			
		2001	2002	2003	2004	2001	2002	2003	2004
		%							
Totaal	01-93	4,2	4,3	3,4	2,4	4,3	4,2	3,4	2,5
<i>Cao-sector</i>									
Particuliere bedrijven		4,1	3,9	3,1	2,5	4,2	3,9	3,0	2,6
Gesubsidieerde sector		5,1	4,9	3,5	1,7	5,1	4,9	3,5	1,6
Overheid		4,2	5,3	4,6	2,4	4,2	5,3	4,6	2,5
<i>Bedrijfstak</i>									
Landbouw en visserij	01-05	3,8	4,4	2,7	1,4	3,8	4,2	2,3	1,4
Industrie	15-37	3,6	3,8	3,3	2,6	3,6	3,9	3,3	2,5
Energie- en waterleidingbedrijven	40-41	3,8	4,7	3,3	3,0	3,8	4,7	3,3	3,0
Bouwnijverheid	45	4,1	4,8	2,8	3,2	4,1	4,8	2,8	3,2
Handel	50-52	3,3	4,0	3,0	2,4	3,3	4,0	3,1	2,3
Horeca	55	3,4	2,5	3,9	0,5	3,4	2,5	3,9	0,5
Vervoer en communicatie	60-64	3,5	4,2	3,0	2,5	3,4	4,1	3,1	2,5
Financiële instellingen	65-67	6,0	3,8	2,5	2,3	6,6	3,8	2,4	2,2
Zakelijke dienstverlening	70-74	4,8	3,8	3,3	2,8	4,8	3,8	3,3	2,8
Openbaar bestuur	75	4,3	4,8	4,4	2,4	4,3	4,9	4,4	2,4
Onderwijs	80	4,1	5,5	4,6	2,7	4,1	5,5	4,6	2,7
Gezondheids- en welzijnszorg	85	5,2	5,2	3,6	1,4	5,2	5,2	3,6	1,5
Cultuur en overige dienstverlening	90-93	4,8	4,7	3,0	2,7	5,0	4,6	2,8	2,8

Tabel 3
Indexcijfers van cao-lonen; definitieve gegevens 2004

	SBI- code	Jan.	Febr.	Maart	April	Mei	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.	Jaar
Cao-lonen per maand inclusief bijzondere beloningen														
		<i>2000=100</i>												
Totaal	01–93	112,2	112,3	112,4	112,5	112,6	112,6	112,6	112,6	112,6	112,6	112,6	112,6	112,5
<i>Cao-sector</i>														
Particuliere bedrijven		111,8	112,0	112,1	112,3	112,4	112,4	112,5	112,5	112,5	112,5	112,5	112,5	112,3
Gesubsidieerde sector		113,4	113,4	113,4	113,5	113,5	113,5	113,5	113,5	113,5	113,5	113,5	113,5	113,5
Overheid		112,9	112,9	113,0	112,9	112,9	112,9	112,9	112,9	112,9	112,9	112,9	112,9	112,9
<i>Bedrijfstak</i>														
Landbouw en visserij	01–05	112,8	112,8	112,8	112,8	112,8	112,8	112,8	112,8	112,8	112,8	112,8	112,8	112,8
Industrie	15–37	111,3	111,6	111,6	112,4	112,5	112,5	112,5	112,5	112,5	112,6	112,6	112,6	112,3
Energie- en waterleidingbedrijven	40–41	112,0	112,0	112,0	112,6	112,6	112,6	112,6	112,6	112,6	112,6	112,6	112,6	112,4
Bouwnijverheid	45	113,5	114,3	114,3	114,8	114,8	114,9	115,0	115,0	115,0	115,0	115,0	115,0	114,7
Handel	50–52	111,3	111,6	111,6	111,7	111,7	111,7	111,9	111,9	111,9	111,9	111,9	111,9	111,7
Horeca	55	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2
Vervoer en communicatie	60–64	109,7	109,7	109,7	109,8	110,1	110,3	110,3	110,3	110,3	110,3	110,3	110,3	110,1
Financiële instellingen	65–67	113,9	114,0	114,0	114,0	114,0	114,0	114,2	114,2	114,2	114,2	114,2	114,2	114,1
Zakelijke dienstverlening	70–74	112,6	112,6	112,6	112,6	112,5	112,5	112,5	112,5	112,5	112,5	112,5	112,5	112,5
Openbaar bestuur	75	112,1	112,1	112,1	112,0	112,0	112,0	112,0	112,0	112,0	112,0	112,0	112,0	112,0
Onderwijs	80	113,5	113,4	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6
Gezondheids- en welzijnszorg	85	113,8	113,8	113,8	113,8	113,8	113,8	113,8	113,8	113,8	113,8	113,8	113,8	113,8
Cultuur en overige dienstverlening	90–93	112,6	112,6	112,6	112,7	112,7	112,7	112,9	112,9	112,9	113,0	113,0	113,0	112,8
Cao-lonen per uur inclusief bijzondere beloningen														
Totaal	01–93	112,2	112,4	112,4	112,6	112,6	112,6	112,7	112,7	112,7	112,7	112,7	112,7	112,6
<i>Cao-sector</i>														
Particuliere bedrijven		111,9	112,1	112,1	112,4	112,4	112,4	112,5	112,5	112,5	112,5	112,5	112,5	112,4
Gesubsidieerde sector		113,4	113,4	113,4	113,4	113,4	113,4	113,4	113,4	113,4	113,4	113,4	113,4	113,4
Overheid		113,0	112,9	113,1	112,9	112,9	112,9	112,9	112,9	112,9	113,0	113,0	113,0	113,0
<i>Bedrijfstak</i>														
Landbouw en visserij	01–05	112,2	112,2	112,2	112,2	112,2	112,2	112,2	112,2	112,2	112,2	112,2	112,2	112,2
Industrie	15–37	111,3	111,7	111,7	112,4	112,5	112,5	112,6	112,6	112,6	112,6	112,6	112,6	112,3
Energie- en waterleidingbedrijven	40–41	112,0	112,0	112,0	112,6	112,6	112,6	112,6	112,6	112,6	112,6	112,6	112,6	112,4
Bouwnijverheid	45	113,5	114,3	114,3	114,8	114,8	114,9	115,0	115,0	115,0	115,0	115,0	115,0	114,7
Handel	50–52	111,3	111,6	111,6	111,7	111,7	111,7	111,9	111,9	111,9	111,9	111,9	111,9	111,7
Horeca	55	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2
Vervoer en communicatie	60–64	109,5	109,6	109,6	109,6	109,9	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2	110,0
Financiële instellingen	65–67	114,5	114,5	114,5	114,5	114,5	114,6	114,7	114,7	114,7	114,7	114,7	114,7	114,6
Zakelijke dienstverlening	70–74	112,6	112,6	112,6	112,6	112,5	112,5	112,5	112,5	112,5	112,5	112,5	112,5	112,5
Openbaar bestuur	75	112,1	112,1	112,2	112,1	112,1	112,1	112,1	112,1	112,1	112,1	112,1	112,1	112,1
Onderwijs	80	113,5	113,4	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6
Gezondheids- en welzijnszorg	85	113,9	113,9	113,9	113,9	113,9	113,9	113,9	113,9	113,9	113,9	113,9	113,9	113,9
Cultuur en overige dienstverlening	90–93	112,7	112,7	112,7	112,7	112,7	112,7	112,9	112,9	112,9	113,0	113,0	113,0	112,8
Contractuele loonkosten per uur inclusief bijzondere beloningen														
Totaal	01–93	114,6	114,8	114,8	115,0	115,0	115,1	115,4	115,4	115,4	115,5	115,5	115,5	115,2
<i>Cao-sector</i>														
Particuliere bedrijven		113,8	114,0	114,0	114,3	114,4	114,4	114,8	114,8	114,8	114,8	114,8	114,8	114,5
Gesubsidieerde sector		115,8	115,8	115,8	115,7	115,7	115,7	116,0	116,0	116,0	116,0	116,0	116,0	115,9
Overheid		117,4	117,4	117,5	117,4	117,4	117,4	117,7	117,7	117,7	117,7	117,7	117,7	117,6
<i>Bedrijfstak</i>														
Landbouw en visserij	01–05	112,1	112,1	112,1	112,1	112,1	112,2	112,5	112,5	112,5	112,5	112,5	112,5	112,3
Industrie	15–37	112,8	113,1	113,1	113,9	114,1	114,1	114,5	114,5	114,5	114,5	114,5	114,5	114,0
Energie- en waterleidingbedrijven	40–41	115,1	115,1	115,1	115,7	115,7	115,7	116,0	116,0	116,0	116,0	116,0	116,0	115,7
Bouwnijverheid	45	114,3	115,2	115,2	115,7	115,7	115,8	116,2	116,2	116,2	116,2	116,2	116,2	115,8
Handel	50–52	112,7	113,0	113,0	113,0	113,1	113,0	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,6	113,3
Horeca	55	110,4	110,4	110,4	110,4	110,4	110,4	110,8	110,8	110,8	110,8	110,8	110,8	110,6
Vervoer en communicatie	60–64	113,0	113,0	113,0	113,2	113,5	113,7	114,1	114,1	114,1	114,1	114,1	114,1	113,7
Financiële instellingen	65–67	115,5	115,6	115,6	115,6	115,6	115,6	116,1	116,1	116,1	116,1	116,1	116,1	115,8
Zakelijke dienstverlening	70–74	115,4	115,4	115,4	115,4	115,4	115,4	115,7	115,7	115,7	115,7	115,7	115,7	115,5
Openbaar bestuur	75	116,8	116,8	116,9	116,7	116,7	116,7	117,0	117,0	117,0	117,0	117,0	117,0	116,9
Onderwijs	80	117,8	117,7	117,9	117,9	117,9	117,9	118,2	118,2	118,3	118,3	118,3	118,3	118,0
Gezondheids- en welzijnszorg	85	116,3	116,3	116,3	116,2	116,2	116,2	116,6	116,6	116,6	116,6	116,6	116,6	116,4
Cultuur en overige dienstverlening	90–93	116,1	116,1	116,1	115,7	115,7	115,7	116,2	116,2	116,2	116,3	116,3	116,3	116,1

Met een startkwalificatie betere kansen op de arbeidsmarkt

Ingrid Beckers en Tanja Traag

Van alle jongeren die in 2004 niet meer op school zaten, had 60 procent een startkwalificatie, wat inhoudt dat ze minimaal een mbo-niveau hebben behaald. Zij hadden vaker een betaalde baan dan jongeren zonder startkwalificatie. Onder jongeren zonder startkwalificatie was de werkloosheid met 17 procent erg hoog. Ook gaf een groot deel van deze jongeren aan niet te kunnen of te willen werken. Jonge vrouwen hebben vaker een startkwalificatie dan jonge mannen. Van de autochtone jongeren had 62 procent een startkwalificatie. Onder niet-westerse allochtonen lag dit percentage veel lager.

1. Inleiding

Een gedegen opleiding is essentieel om succesvol de stap naar de arbeidsmarkt te kunnen maken. De minimale opleiding die hiervoor nodig is wordt aangeduid met de term startkwalificatie. Het niveau hiervan is vastgesteld op havo, vwo, mbo-niveau 2 of hoger. Het Nederlandse onderwijs- en arbeidsmarktbeleid is er op gericht dat jongeren dit niveau halen. Wanneer jongeren eerder van school gaan, wordt verwacht dat ze problemen krijgen op de arbeidsmarkt. Dit geldt zowel voor het vinden van een baan als bij het doorstromen naar betere posities op de arbeidsmarkt. Ze lopen bijvoorbeeld het gevaar te blijven hangen in tijdelijk werk of uitzendwerk.

De startkwalificatie wordt ook gebruikt als indicator voor het voortijdige schoolverlaten. Iedereen die de onderwijsloopbaan beëindigt voordat een startkwalificatie behaald is, wordt dan beschouwd als voortijdig schoolverlater. Het gaat immers om personen die onvoldoende zijn voorbereid op de stap naar de arbeidsmarkt. Hoewel de minimum startkwalificatie niet bij wet is vastgelegd, wordt deze in wettelijke maatregelen en beleidsnota's gebruikt als een algemeen bekende en geaccepteerde kwalificatie-eis. Ook in internationaal verband speelt de startkwalificatie een belangrijke rol. Het werkgelegenheidsbeleid van de Europese Unie geeft speciale aandacht aan het verbeteren van de arbeidssituatie van jongeren. Het bezit van een startkwalificatie wordt daarvoor als noodzakelijk gezien. Daarom publiceert Eurostat zeer regelmatig over het aandeel jongeren zonder startkwalificatie. Ook de Organisatie voor Economische Ontwikkeling en Samenwerking (OESO) publiceert hierover jaarlijks in het boek 'Education at a Glance'.

In dit artikel wordt de arbeidsmarktsituatie van 15–24-jarigen met en zonder startkwalificatie beschreven. De jongeren die nog op school zitten blijven grotendeels buiten beschouwing. Immers, wanneer zij nog geen startkwalificatie hebben, kunnen ze die nog halen.

2. Jongeren met en zonder startkwalificatie

2.1 Hoogst behaalde opleiding

In 2004 waren er 1,9 miljoen 15–24-jarigen in Nederland. Ruim tweederde van deze jongeren zat nog op school. Van de schoolgaande jongeren had ruim 40 procent al een diploma op minimaal mbo-niveau. Daarmee voldoen zij al aan de norm voor een startkwalificatie. Van de rest van de schoolgaande jongeren mag verwacht worden dat een groot deel nog bezig is een startkwalificatie te halen. Daarnaast waren er 626 duizend jongeren die niet meer op school zaten. Van hen had 60 procent een startkwalificatie. De rest, 251 duizend jongeren, kunnen we aanmerken als voortijdige schoolverlaters. Zij zijn van school gegaan zonder een diploma op minimaal mbo-niveau. De meesten van hen probeerden desondanks een plek te veroveren op de arbeidsmarkt.

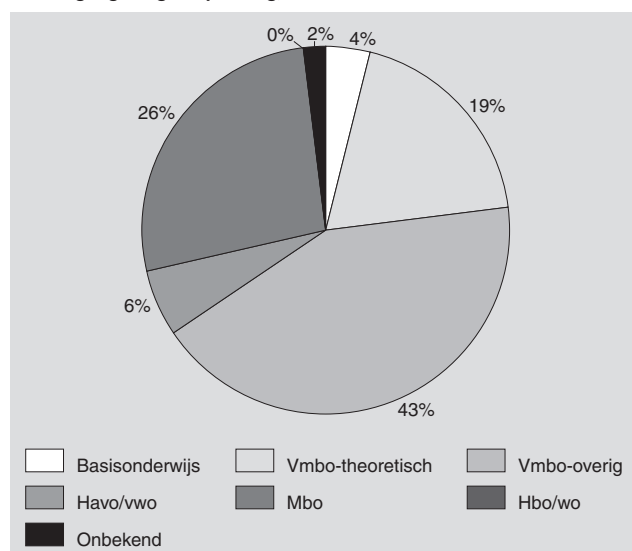
Staat 1
Personen van 15–24 jaar naar startkwalificatie, opleidingsstatus en opleidingsniveau, 2004

	Totaal	Op school	Niet meer op school
x 1 000			
Totaal	1 935	1 309	626
Geen startkwalificatie w.v.	1 029	778	251
laag opleidingsniveau	1 024	778	246
middelbaar opleidingsniveau	1	0	0
hoog opleidingsniveau	5	0	5
opleidingsniveau onbekend			
Startkwalificatie w.v.	906	531	375
laag opleidingsniveau			
middelbaar opleidingsniveau	747	456	290
hoog opleidingsniveau	159	74	84

2.2 Hoogst gevolgde opleiding

Bijna tweederde van alle jongeren die zonder startkwalificatie van school zijn gegaan hebben nooit een opleiding gevolgd waarmee ze die konden halen. Het ontbreken van een startkwalificatie is dus meestal een gevolg van niet beginnen aan een opleiding die voldoet aan het vereiste niveau. Voor een minderheid van 81 duizend jongeren wordt het niet behalen van een startkwalificatie veroorzaakt door het niet afmaken van een opleiding op het juiste niveau. Ruim een kwart van alle niet meer schoolgaande jongeren zonder startkwalificatie had ooit een mbo-opleiding gevolgd. Nog eens 6 procent had ooit op de havo of het vwo gezeten. Zij hebben van deze opleiding echter nooit een diploma behaald.

1. Niet meer schoolgaande jongeren zonder startkwalificatie naar hoogst gevolgde opleiding, 2004



N.B. De 4 procent van de 15-24 jarigen die niet meer op school zitten en nooit een opleiding heeft gevolgd na het basisonderwijs betreft twee verschillende groepen jongeren. Het grootste gedeelte van deze groep zijn jongeren die door een lichamelijke of geestelijke handicap niet aan de leerplicht kunnen voldoen. Daarnaast is er een kleine groep immigranten die nog maar kort in Nederland zijn. Zij komen uit een land met een afwijkende leerplicht.

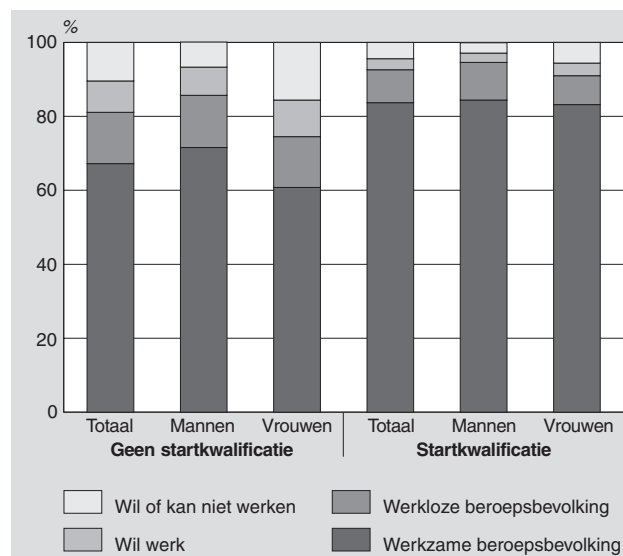
3. Startkwalificatie als maat voor succes op de arbeidsmarkt

3.1 Binding met de arbeidsmarkt

Jongeren die niet meer op school zitten zijn succesvoller op de arbeidsmarkt wanneer ze over een startkwalificatie beschikken. In 2004 had 84 procent van de niet meer schoolgaande jongeren met een startkwalificatie een betaalde baan voor twaalf uur of meer per week. Van degenen zonder startkwalificatie had slechts 67 procent betaald werk. Jongeren zonder startkwalificatie waren vaker niet actief op de arbeidsmarkt. Van hen gaf maar liefst 19 procent aan niet minimaal twaalf uur te kunnen of te willen werken, tegen ruim 7 procent van de jongeren met startkwalificatie. Jonge vrouwen melden vaker niet te kunnen of willen werken dan jonge mannen. Van de niet meer schoolgaande jonge vrouwen zonder startkwalificatie gaf zelfs ruim een kwart aan niet te kunnen of willen werken.

Jongeren zonder startkwalificatie die zeggen niet te kunnen of willen werken, geven hiervoor als reden wat vaker de zorg voor een gezin of huishouden dan jongeren met startkwalificatie. Dit zullen voor een deel tienermoeders zijn, gezien het grote aandeel jonge vrouwen in deze groep. Zij verlaten voortijdig de school om voor hun kind te kunnen zorgen. Jongeren zonder startkwalificatie geven ook relatief vaak ziekte of arbeidsongeschiktheid op als reden om niet actief te zijn op de arbeidsmarkt. Bij jongeren met een startkwalificatie is een opleiding of studie verreweg de belangrijkste reden om niet te werken. Zij zijn, nadat ze het reguliere onderwijs hebben verlaten, gestart met een niet-reguliere opleiding die hen ervan weerhoudt een baan te zoeken.

2. Niet meer schoolgaande jongeren naar startkwalificatie en binding met de arbeidsmarkt, 2004



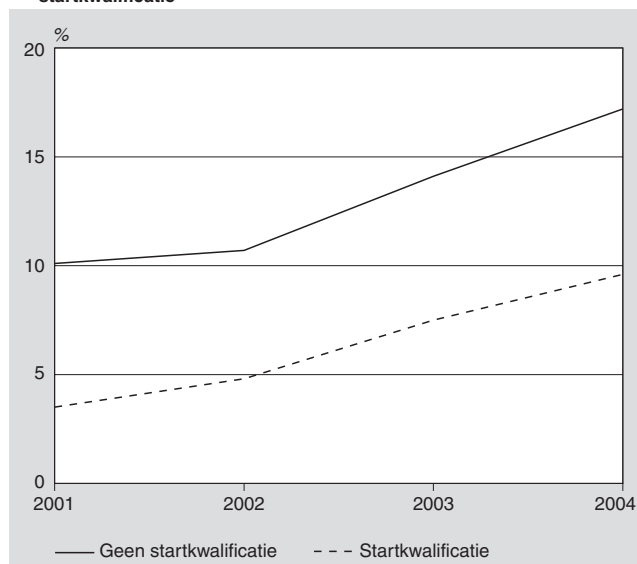
Staat 2 Niet meer schoolgaande jongeren naar startkwalificatie en reden om niet te willen of kunnen werken, 2004

	Totaal	Geen startkwalificatie	Startkwalificatie
x 1 000			
Wil/kan niet werken	62	41	20
%			
Vanwege			
Zorg voor gezin of huishouden	25,3	26,6	22,7
Opleiding/studie	30,2	24,1	42,5
Ziekte/arbeidsongeschiktheid	17,3	20,0	11,8
Andere redenen	27,2	29,3	23,0

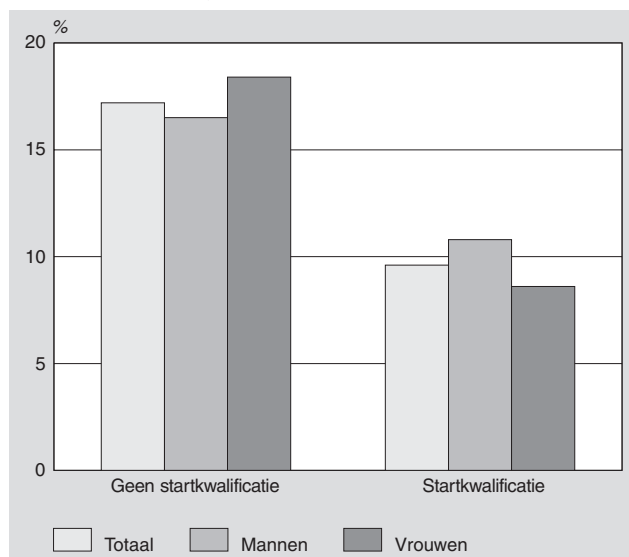
In 2004 was de werkloosheid onder jongeren die de school hadden verlaten zonder startkwalificatie 17 procent. Onder jongeren met startkwalificatie lag de werkloosheid met bijna 10 procent een stuk lager. Jongeren zonder startkwalificatie waren dus bijna tweemaal zo vaak werkloos als jongeren met een startkwalificatie. In 2001 waren de verschillen nog een stuk groter. Toen bedroeg de werkloosheid onder jongeren zonder startkwalificatie 10 procent en onder jongeren met een startkwalificatie 3,5 procent. Daarmee waren jongeren zonder startkwalificatie in 2001 bijna driemaal zo vaak werkloos. In de periode 2001–2004 was er in Nederland sprake van een verslechterende arbeidsmarktsituatie en steeg de werkloosheid. Bij jongeren met een startkwalificatie steeg de werkloosheid sneller dan bij jongeren zonder startkwalificatie. Doordat de werkloosheid onder de eerste groep relatief laag was, heeft deze sterk kunnen groeien in een periode van laagconjunctuur.

Jonge vrouwen zonder startkwalificatie zijn vaker werkloos dan jonge mannen zonder startkwalificatie. Binnen de groep jongeren met een startkwalificatie is dit beeld precies omgekeerd. In deze groep zijn de mannen juist vaker werkloos dan de vrouwen. De werkloosheid is onder jongeren relatief hoog. De gemiddelde werkloosheid van 15–64 jarigen lag in 2004 voor heel Nederland op 6 procent.

3. Werkloosheid van niet meer schoolgaande jongeren naar startkwalificatie



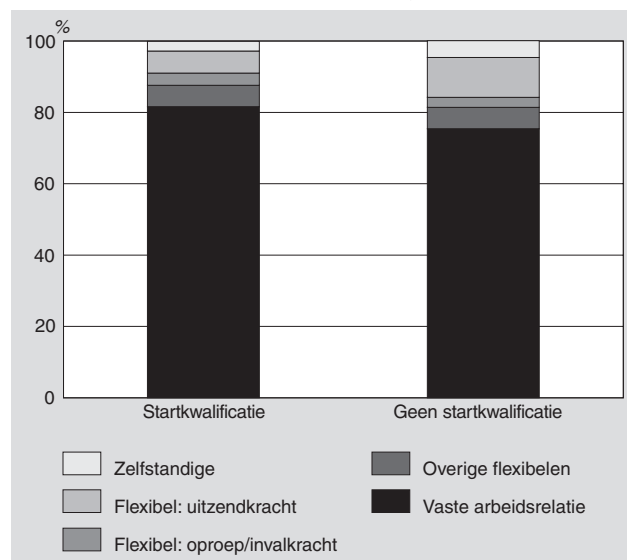
4. Werkloosheid van niet meer schoolgaande jongeren naar geslacht en startkwalificatie, 2004



3.2 Arbeidscontract

Van de jongeren die in 2004 een baan hadden, blijken diegenen met een startkwalificatie vaker (82 procent) een vast contract te hebben dan jongeren zonder startkwalificatie (75 procent). Een op de vijf jongeren zonder startkwalificatie had een flexibel contract, waarvan ruim de helft als uitzendkracht. Daarmee werken zij relatief vaak als uitzendkracht, in vergelijking met jongeren die wel een startkwalificatie hadden. De jongeren met een startkwalificatie en een flexibel contract, zijn naar verhouding wat vaker werkzaam als oproep- of invalkracht.

5. Jongeren binnen de werkzame beroepsbevolking naar startkwalificatie en positie in de werkring, 2004



3.3 Inschrijving bij een CWI

De Centra voor Werk en Inkomen (CWI's) spelen een rol bij het zoeken naar werk en een eventuele bij- of omscholing van werkzoekenden. Ook jongeren kunnen bij een CWI terecht. In 2004 was bijna een op de tien niet meer schoolgaande jongeren ingeschreven bij een CWI. Jongeren zonder startkwalificatie stonden ruim 2,5 maal zo vaak ingeschreven bij een CWI als jongeren met een startkwalificatie.

Staat 3
Jongeren naar opleidingsstatus, startkwalificatie, binding met de arbeidsmarkt en inschrijving bij een CWI, 2003 ¹⁾

	Totaal	Ingeschreven CWI	Niet ingeschreven CWI
<i>x 1 000</i>			
Niet op school	667	66	601
Zonder startkwalificatie	270	42	228
Werkzaam	181	14	167
Werkloos	30	14	16
Wil werk	19	5	14
Wil geen werk	41	9	32
Met startkwalificatie	396	24	373
Werkzaam	338	9	328
Werkloos	27	9	18
Wil werk	11	2	9
Wil geen werk	20	3	18

¹⁾ Gegevens over 2004 zijn nog niet bekend.

ficatie. Dit geldt niet alleen voor degenen zonder werk. Ook jongeren zonder startkwalificatie die werk hebben staan vaker ingeschreven bij het CWI dan werkende jongeren met een startkwalificatie. Blijkbaar schrijft men zich niet altijd uit bij het CWI als men een baan gevonden heeft.

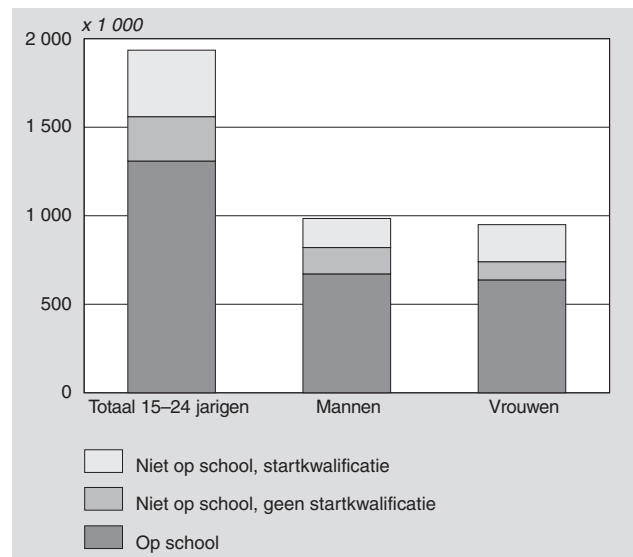
4. Welke jongeren hebben een startkwalificatie?

In de vorige paragraaf is gebleken dat de startkwalificatie inderdaad een maat is voor succes op de arbeidsmarkt. Wanneer jongeren de school verlaten met een startkwalificatie, hebben ze vaker betaald werk. Daarnaast blijken ze ook vaker een vast contract te hebben dan jongeren zonder startkwalificatie. Onder deze laatste groep is bovendien de werkloosheid erg hoog. Nu het behalen van een startkwalificatie belangrijk blijkt te zijn voor jongeren die toetreden tot de arbeidsmarkt, is het zaak om te weten welke jongeren er wel en welke geen startkwalificatie behalen.

4.1 Mannen en vrouwen

Vrouwen hebben vaker een startkwalificatie dan mannen. In 2004 waren er 312 duizend jonge vrouwen die niet meer op school zaten. Ruim 67 procent van hen had een startkwalificatie. Van de 314 duizend jonge mannen had bijna 53 procent een startkwalificatie. Dit betekent dat er 102 duizend jonge vrouwen en 149 duizend jonge mannen waren die zonder startkwalificatie van school zijn gegaan.

6. Jongeren naar opleidingsstatus, startkwalificatie en geslacht, 2004

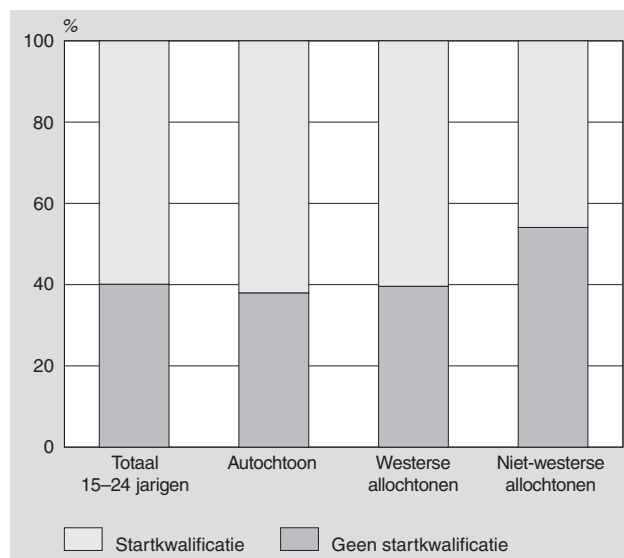


4.2 Autochtonen en allochtonen

Autochtone jongeren hebben veel vaker een startkwalificatie dan allochtone jongeren. In 2004 waren er bijna 500 duizend autochtone jongeren die niet meer scholier of student waren. Van hen had 62 procent een startkwalificatie. Onder niet-westerse allochtonen had slechts 46 procent van de niet meer schoolgaande jongeren een startkwalificatie. De groep allochtone jongeren is echter veel kleiner

dan de groep autochtone jongeren. Daarom waren er in absolute aantallen meer autochtone jongeren zonder startkwalificatie dan allochtone: respectievelijk 189 duizend autochtone en 62 duizend allochtone jongeren.

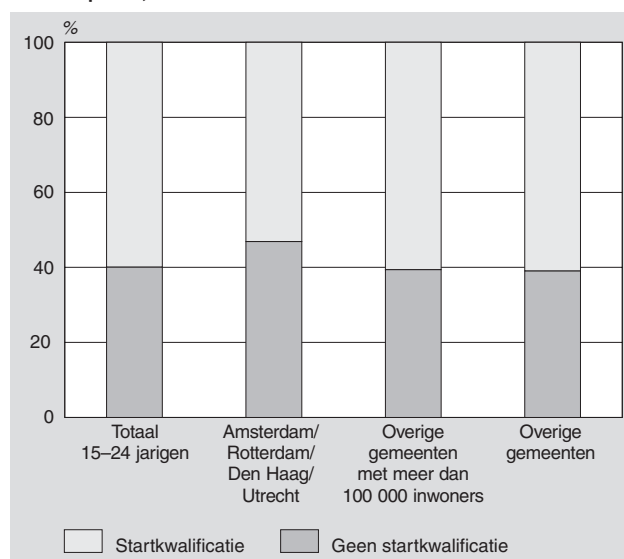
7. Niet meer schoolgaande jongeren naar startkwalificatie en herkomst, 2004



4.3 Grote steden

Ruim een op de tien niet meer schoolgaande jongeren woonde in 2004 in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag of Utrecht. Met name in deze vier grote steden verlaten veel jongeren het onderwijs zonder startkwalificatie. In Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht had 53 procent van de jongeren die niet meer op school zaten een startkwalificatie. Dat is ruim onder het gemiddelde. In de overige gemeenten met meer dan 100 duizend inwoners lag het percentage jongeren met een startkwalificatie op 61 procent. In de kleinere gemeenten lag het ook op 61 procent. In de vorige paragraaf werd al duidelijk dat met name

8. Niet meer schoolgaande jongeren naar startkwalificatie en woonplaats, 2004



niet-westerse allochtonen vaak zonder startkwalificatie van school gaan. Zij wonen meer dan gemiddeld in de vier grote steden. Dit zal voor een deel verklaren waarom het percentage jongeren dat de school verlaat in het bezit van een startkwalificatie in de vier grote steden lager is dan elders.

Technische Toelichting

Alle gegevens in dit artikel zijn afkomstig uit de Enquête beroepsbevolking (EBB). De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (de institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking.

Startkwalificatie

Een startkwalificatie wordt in Nederland gelijk gesteld aan een opleiding op niveau 2 van de kwalificatiestructuur van de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB). Dit betekent in het kort, dat na het verlaten van het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo; voorheen vbo en mavo) nog een beroepsopleiding moet worden gevolgd met een

minimale opleidingsduur van twee jaar. Ook een afgeronde havo- of vwo-opleiding wordt als een startkwalificatie beschouwd. In de EBB wordt de startkwalificatie afgeleid met behulp van het behaalde onderwijsniveau van respondenten. Van respondenten met minimaal een opleiding op niveau 4.1 van de Standaard Onderwijsindeling (SOI) hebben een startkwalificatie behaald. (Houtkoop, van der Velden en Brandsma, 2004).

Op school

Iedereen die in de vier weken voorafgaand aan het interview scholier of student was in het reguliere onderwijs, wordt gerekend tot de personen die nog op school zitten. Iedereen die niet aan deze voorwaarde voldoet wordt gerekend tot de personen die niet meer op school zitten.

Literatuur

Houtkoop, W.A., R.K.W. van der Velden en T.F. Brandsma, *De waarde van een startkwalificatie*, Max Goote Kenniscentrum voor beroepsonderwijs en volwasseneducatie, Amsterdam, mei 2004.

Tabel 1
Personen van 15–24 jaar naar startkwalificatie voor de arbeidsmarkt en geslacht

	2001	2002	2003	2004
<i>x 1 000</i>				
Totaal 15–24 jarigen	1 887	1 907	1 922	1 935
Mannen	959	969	978	984
Op school	635	641	646	671
Niet op school; geen startkwalificatie	156	148	147	149
Niet op school; startkwalificatie	168	181	184	165
Vrouwen	928	938	945	951
Op school	588	606	609	638
Niet op school; geen startkwalificatie	124	125	123	102
Niet op school; startkwalificatie	216	207	212	210
<i>%</i>				
Totaal 15–24 jarigen				
Mannen	100	100	100	100
Op school	66,2	66,1	66,1	68,1
Niet op school; geen startkwalificatie	16,3	15,2	15,0	15,1
Niet op school; startkwalificatie	17,6	18,7	18,9	16,7
Vrouwen	100	100	100	100
Op school	63,4	64,6	64,5	67,2
Niet op school; geen startkwalificatie	13,4	13,3	13,0	10,7
Niet op school; startkwalificatie	23,2	22,1	22,5	22,1

Tabel 2
Personen van 15–24 jaar met een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt naar persoonskenmerken

	2001	2002	2003	2004
	%			
Totaal 15–24 jarigen	57,8	58,7	59,5	59,9
Geslacht				
Mannen	51,9	55,1	55,6	52,6
Vrouwen	63,5	62,3	63,3	67,3
Herkomst				
Autochtonen	62,5	63,4	64,0	62,0
Westerse allochtonen	54,0	54,6	55,3	60,4
Niet-westerse allochtonen	34,6	34,6	35,1	45,9
Woonplaats				
Amsterdam/Rotterdam/Den Haag/Utrecht	42,2	52,4	53,8	53,1
Overige grote gemeenten ¹⁾	56,6	56,8	57,3	60,6
Overige gemeenten	57,8	58,7	59,5	60,9

¹⁾ Dit zijn de gemeenten met meer dan 100 000 inwoners.

Tabel 3
Personen van 15–24 jaar met en zonder startkwalificatie naar positie op de arbeidsmarkt

	2001	2002	2003	2004
	x 1 000			
Totaal 15–24 jarigen	664	661	667	626
Werkzame beroepsbevolking	538	537	518	482
Werkloze beroepsbevolking	35	40	57	68
Wil werk	25	25	30	33
Wil/kan niet werken	67	59	62	43
Geen startkwalificatie	280	273	270	251
Werkzame beroepsbevolking	194	193	181	169
Werkloze beroepsbevolking	22	23	30	35
Wil werk	15	18	19	21
Wil/kan niet werken	49	40	41	26
Startkwalificatie	384	388	396	375
Werkzame beroepsbevolking	344	344	338	314
Werkloze beroepsbevolking	13	17	27	33
Wil werk	9	7	11	11
Wil/kan niet werken	18	19	20	16
	%			
Totaal 15–24 jarigen	100	100	100	100
Werkzame beroepsbevolking	81,0	81,2	77,7	77,1
Werkloze beroepsbevolking	5,2	6,1	8,5	10,9
Wil werk	3,7	3,7	4,5	5,2
Wil/kan niet werken	10,1	8,9	9,2	6,8
Geen startkwalificatie	100	100	100	100
Werkzame beroepsbevolking	69,2	70,6	66,8	67,2
Werkloze beroepsbevolking	7,8	8,4	11,0	13,9
Wil werk	5,5	6,4	7,0	8,5
Wil/kan niet werken	17,5	14,5	15,2	10,4
Startkwalificatie	100	100	100	100
Werkzame beroepsbevolking	89,6	88,7	85,1	83,7
Werkloze beroepsbevolking	3,3	4,5	6,9	8,9
Wil werk	2,5	1,8	2,9	3,0
Wil/kan niet werken	4,6	5,0	5,1	4,4

Vluchtelingen en gezinsmigranten vinden moeilijk werk

Arno Sprangers, Han Nicolaas, Aslan Zorlu, Joop Hartog ¹⁾

Ruim de helft van de mannelijke vluchtelingen die begin jaren negentig naar Nederland kwamen had in 2003 werk. Voor de vrouwen was dit 40 procent. Gezinsherenigende en (vooral) gezinsvormende immigranten vinden doorgaans eerder werk dan vluchtelingen.

Bijna eenderde van de mannelijke en 45 procent van de vrouwelijke asielmigranten die in 1991 naar Nederland kwamen was in 2003 aangewezen op een uitkering. In de meeste gevallen ging het om een bijstandsuitkering.

Rond de eeuwwisseling nam de uitkeringsafhankelijkheid van vluchtelingen duidelijk af, maar de laatste jaren is onder invloed van de mindere conjunctuur na 2001 het aandeel vluchtelingen met een uitkering weer toegenomen. Vooral vluchtelingen die in recente jaren naar Nederland zijn gekomen, komen moeilijk aan het werk. Dit geldt ook voor andere immigrantengroepen. De lagere arbeidsdeelname van meer recente immigranten hangt samen met een slechtere startpositie als gevolg van de relatief ongunstige economische conjunctuur.

1. Inleiding

De immigratie van niet-Nederlanders naar Nederland bestaat voor het overgrote deel uit vluchtelingen, gezinsvormers, gezinsherenigers en arbeidsmigranten. Kleinere aantallen komen voor studie, als au pair, als stagiair of om te rentenieren. Er is veel discussie over de integratie van (niet-westerse) immigranten en hun nakomelingen. Vaak genoemde indicatoren van integratie hebben bijvoorbeeld betrekking op het opleidingsniveau, het hebben van werk, de uitkeringsafhankelijkheid en de betekenis van sociale contacten tussen autochtonen en etnische groepen (in het bijzonder gemengde huwelijken).

In dit artikel worden de arbeidsdeelname en de uitkeringsafhankelijkheid geanalyseerd van immigranten die in de periode 1990–2003 in de gemeentelijke bevolkingsregisters zijn ingeschreven. We beschrijven jaarlijkse veranderingen in de positie op de arbeidsmarkt van vluchtelingen, gezinsherenigers en gezinsvormers, vanaf hun aankomst in Nederland.

De sociaal-economische positie van immigranten kan goed worden verklaard vanuit arbeidsmarktrelevante achtergrondkenmerken van de betrokken personen, zoals opleidingsniveau en werkervaring. Immigranten uit westerse landen komen relatief vaak als (hoger opgeleide) arbeidsmigrant naar Nederland. Als gevolg hiervan doen zij in mindere mate een beroep op werkloosheids- en bijstandsuitkeringen. Niet-westerse immigranten komen veelal als gezinsmigrant of vluchteling binnen, zijn naar verhouding vaak laag opgeleid en doen frequenter een beroep op uitkeringen. Een groot verschil in uitgangspositie doet zich voor bij vluchtelingen en arbeidsmigranten. Arbeidsmigranten komen om te werken, terwijl vluchtelingen in de jaren negentig een veelal tijdrovende asielprocedure moesten doorlopen en niet of (sinds 1998) slechts

beperkt mogen werken. Asielmigranten en gezinsmigranten hebben na hun komst een zekere aanpassingsperiode nodig met taal- en inburgeringscursussen.

De beschrijving van de sociaal-economische positie van immigranten gebeurt aan de hand van data uit het zogenoemde *Immigrantenpanel*, een longitudinaal databestand met sociaal-economische gegevens van immigranten.

2. Immigrantenpanel

De combinatie van bij het CBS beschikbare data uit het Centraal Register Vreemdelingen (CRV) en de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) is het uitgangspunt voor wat betreft de onderzoekspopulatie. Deze combinatie van bestanden heeft betrekking op immigranten die naar Nederland zijn gekomen in de periode 1990–2003, en is opgebouwd met behulp van CRV-bestanden van het ministerie van Justitie over de periode 1998–2003. Met de data uit het CRV is het bijvoorbeeld mogelijk vluchtelingen en andere groepen immigranten te onderscheiden. De CRV-data hebben betrekking op de situatie op 1 januari. Daarbij is informatie opgenomen van immigranten in eerdere jaren. In de Gemeentelijke Basisadministratie (de gemeentelijke bevolkingsregisters) is demografische informatie waaronder informatie over het geboorteland opgenomen. Het gekoppelde CRV/GBA-bestand bevat informatie over alle niet-Nederlandse immigranten die in de periode 1990–2003 naar Nederland zijn gekomen, met uitzondering van die immigranten die voor 1 januari 1998 weer zijn vertrokken, genaturaliseerd of overleden. Retourmigratie kan selectief zijn. Arbeidsmigranten uit westerse landen keren verhoudingsgewijs snel (al na een paar jaar) weer terug naar hun geboorteland. Voor asielmigranten is dit veel minder vaak het geval. Omdat we ons baseren op CRV-standgegevens per 1 januari, zijn ook immigranten die in het jaar van aankomst weer zijn vertrokken niet in de bestanden opgenomen.

Het gecombineerde GBA/CRV-bestand is vervolgens opgenomen in het Sociaal Statistisch Bestand (SSB). In een eerdere fase is een soortgelijk panel samengesteld op basis van het *Regionaal Inkomensonderzoek* (RIO) over de periode 1995–2000.

Het SSB voorziet in samenhangende informatie over belangrijke ontwikkelingen in de samenleving. Het SSB bestaat uit gegevens uit een aantal onderling gekoppelde registers, waarin demografische en sociaal-economische gegevens zijn opgenomen. Daarnaast is informatie opgenomen over het bedrijf waar men werkt (bijvoorbeeld over de economische activiteit en bedrijfsgrootte). Op dit moment is het SSB voor de verslagjaren 1999–2003 beschikbaar.

De demografische gegevens uit het SSB komen uit de GBA. Het gaat om geslacht, geboortedatum, geboorteland, burgerlijke staat en woonplaats van alle personen die vanaf 1995 tot de geregistreerde bevolking van Nederland

hebben behoord of behoren. Alle veranderingen hierin, zoals verhuizingen en echtscheidingen zijn ook opgenomen. In het *Immigrantenpanel* is veel informatie over werknemers opgenomen. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de gegevens uit de Verzekerdenadministratie van het UWV, de loonbelastinggegevens van de belastingdienst en de bedrijfsenquête *Enquête Werkgelegenheid en Lonen*. Ook over mensen die als zelfstandige werkzaam zijn worden verschillende registers gebruikt, bijvoorbeeld die van de belastingdienst. Van de mensen die een uitkering ontvangen is veel informatie beschikbaar van de UWV en de belastingdienst.

Door koppeling van de registers is een groot aantal gegevens over personen, banen en uitkeringen integraal beschikbaar voor het samenstellen van statistische overzichten. Doordat de informatie ook voor meerdere jaren aan elkaar gekoppeld is, kunnen mensen gevolgd worden in de tijd. Het gekoppelde bestand biedt mogelijkheden om de positie van immigranten op de arbeidsmarkt, en de dynamiek daarin, te analyseren. Niet iedereen is in alle onderzoeksjaren vertegenwoordigd. Uiteraard is er uitstroom uit het panel door retourmigratie en sterfte en is er instroom door immigratie.

Voor het immigrantenpanel is informatie over de arbeidsmarktpositie van belang (de vraag in hoeverre men werk heeft of afhankelijk is van een uitkering en hoe zich dit ontwikkelt in de loop van de jaren). Deze informatie is in het SSB beschikbaar. Het SSB bevat informatie over de periode 1999 t/m 2003. Ook voor immigranten uit de periode 1990–1998 is SSB informatie beschikbaar, maar uiteraard alleen voor 1999 en latere jaren.

Vergelijking oude en nieuwe panel

Het *Immigrantenpanel* in de hier beschreven vorm is een vervolg op het immigrantenpanel zoals beschreven in Sprangers et al., 2004. Het belangrijkste verschil is dat de gegevens over de sociaal-economische categorie (werk en uitkering) niet langer gebaseerd zijn op het *Regionaal Inkomensonderzoek* (RIO), maar op het Sociaal Statistisch bestand. Een ander verschil betreft de periode waar het onderzoek betrekking op heeft. Het 'oude immigrantenpanel' had betrekking op de periode 1995–2000, het huidige op de periode 1999–2003. Het huidige panel zal jaarlijks worden uitgebreid.

De uitkomsten van beide bronnen komen goed overeen, maar er is één belangrijk verschil: studenten met kleine baantjes worden in het SSB bij de studenten/scholieren geteld en bij het RIO bij de werkenden. Verder zijn we bij het vorige panel voor wat betreft de beschrijving van de uitkeringsafhankelijkheid uitgegaan van werkloosheids- en bijstandsuitkeringen. In dit artikel hebben we ervoor gekozen uit te gaan van alle uitkeringen. Omdat voor onze onderzoekspopulatie de bijstandsuitkering verreweg de belangrijkste uitkering is, levert dit echter geen wezenlijk ander beeld op. Verder kunnen steekproefeffecten bij de verklaring van verschillen een rol spelen, aangezien het RIO een 30-procent steekproef is.

3. Immigranten naar motief

Asielmigranten

Niet iedereen die een asiolverzoek indient, wordt tot Nederland toegelaten en als immigrant in de gemeentelijke bevolkingsregisters ingeschreven. Degenen die wel mogen blijven en daarmee feitelijk als asielmigrant kunnen worden beschouwd, worden meestal pas enige tijd na indiening van hun asiolverzoek ingeschreven in de GBA. Inschrijving in de GBA vindt plaats op het moment dat de asielzoeker een verblijfstitel krijgt en de centrale opvang verlaat. Ook asielzoekers die langer dan een half jaar in een centrale opvangvoorziening verblijven, komen in aanmerking voor inschrijving in de GBA. Tot juni 2000 gold nog een termijn van een jaar.

Arbeidsmigranten

In discussies over arbeidsmigratie wordt vaak nog gedacht aan 'gastarbeid' in de jaren zestig uit Turkije, Marokko en andere landen rond de Middellandse Zee. Vooral in de tweede helft van de jaren zestig kwamen duizenden immigranten uit die regio naar Nederland om hun brood te verdienen. De laatste jaren komen arbeidsmigranten vooral uit West-Europese landen en andere welvarende landen, zoals Japan en de Verenigde Staten. De meerderheid van de arbeidsmigranten is afkomstig uit een ander land van de Europese Unie. Met name uit het Verenigd Koninkrijk komen veel mensen om in Nederland te werken.

Gezinsherenigers

Bij gezinsherenigende migratie gaat het om gezinnen die al vóór de immigratie bestonden, waarbij één of meer gezinsleden zich bij gezinsleden voegen die in een eerder jaar naar Nederland zijn gekomen. Gezinshereniging wordt vaak voorafgegaan door arbeidsmigratie. Een bekend voorbeeld is de gezinshereniging van Turken en Marokkanen. De laatste jaren is de gezinshereniging van gezinsleden van asielmigranten toegenomen. Gezinsleden (bijvoorbeeld van een arbeidsmigrant) die in hetzelfde jaar immigreren als de arbeidsmigrant (meemigrerende gezinsleden) worden bij de gezinsherenigers meegeteld. Asielzoekers die in gezinsverband komen worden allemaal als asielzoeker geteld.

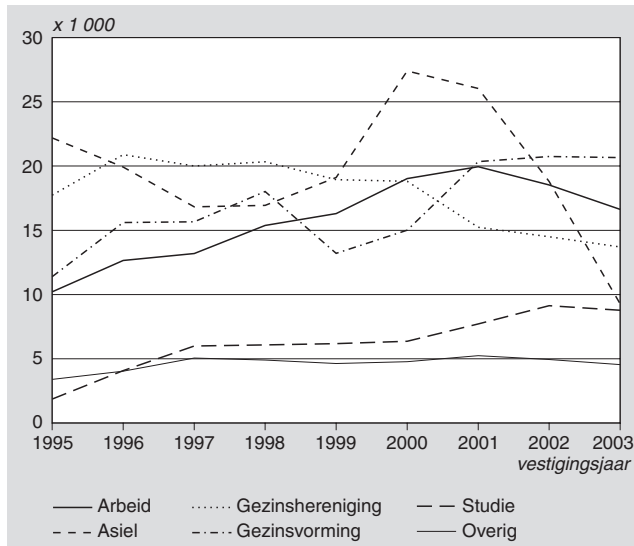
Gezinsvormers

Naast gezinsherenigende migratie is de gezinsvormende migratie van belang. Van gezinsvormende migratie is sprake als men zich in Nederland vestigt met het oog op een huwelijk of niet-gehuwd samenwonen. Relatief veel jonge in Nederland wonende Turken en Marokkanen halen hun partner uit het land van afkomst. Ook bij de immigratie uit de ons omringende landen is relatievorming een belangrijke factor. Gezinsvorming is alleen toegestaan als men beschikt over voldoende inkomen en passende huisvesting.

Studenten

Het aantal studenten dat naar Nederland komt neemt sterk toe. De overgang van een gecombineerde naar een aparte *bachelor/master*-structuur in september 2002 en de daarmee samenhangende internationale oriëntatie van universiteiten en hogescholen kunnen toenemende aantallen studenten aangetrokken hebben. In 2003 kwam bijna 12 procent van het totale aantal niet-Nederlandse immigran-

1. Niet-Nederlandse immigranten naar migratiemotief



Bron: Centraal Register Vreemdelingen, bewerking CBS.

ten naar Nederland om te studeren. De grootste groepen studenten kwamen in 2003 uit China, Indonesië en Duitsland.

4. Cohorten immigranten naar sociaal-economische categorie en vestigingsjaar

In deze en de volgende paragrafen bespreken we de positie op de arbeidsmarkt van arbeidsmigranten, gezinsherenigers, gezinsovernemers en vluchtelingen. Het gaat steeds om immigranten van 15 tot en met 64 jaar, die tussen 1990 en 2003 als immigrant zijn ingeschreven in de bevolkingsregisters. We maken onderscheid tussen werkenden (in loondienst of zelfstandig), mensen met een uitkering (werkloosheids-, bijstands-, arbeidsongeschiktheidsuitkering of anderszins) en overigen (waaronder mensen zonder inkomen).

De indeling naar sociaal-economische categorie is gebaseerd op de belangrijkste inkomstenbron in het desbetreffende jaar. Iemand die over een gedeelte van het jaar een uitkering heeft gehad, maar het grootste deel van het inkomen met werken heeft verdiend komt dus als werkend naar voren en niet als uitkeringsgerechtigde. Het omgekeerde is uiteraard ook mogelijk.

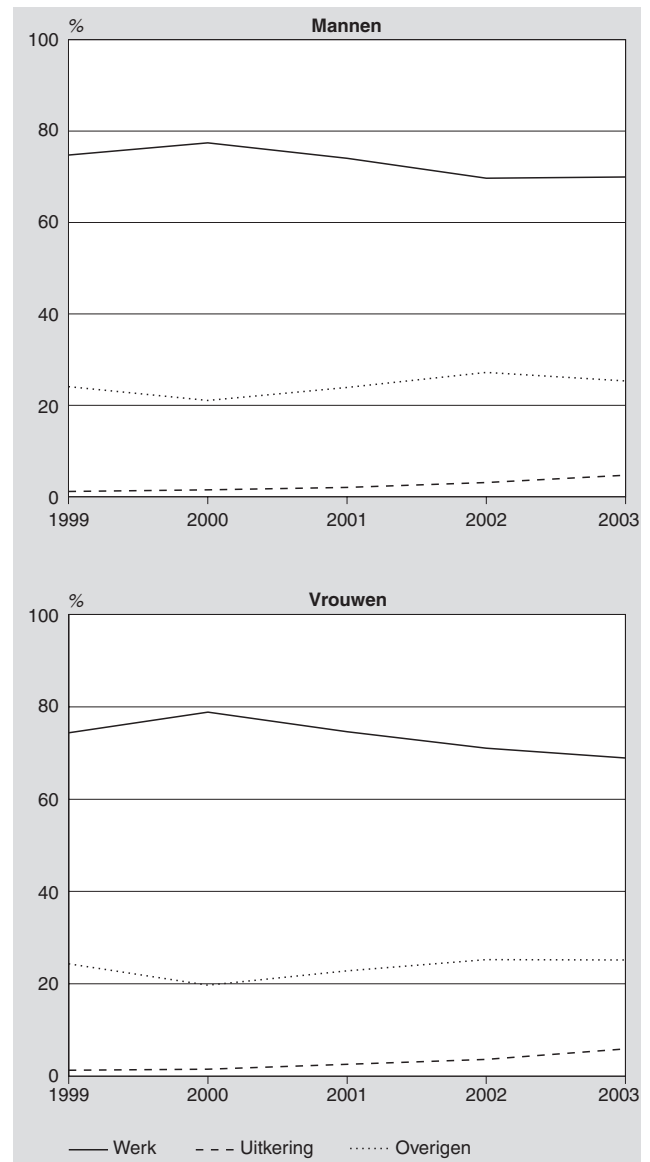
De in dit artikel gebruikte begrippen wijken in zekere mate af van de elders door het CBS gehanteerde begrippen. Volgens de bij de *Enquête Beroepsbevolking* gehanteerde definitie bijvoorbeeld, worden personen die ten minste 12 uur per week werken tot de werkzame beroepsbevolking gerekend.

Het *Immigrantenpanel* heeft dus betrekking op immigranten die vanaf 1990 naar Nederland zijn gekomen. Recente immigranten met een uitkering hebben in de meeste gevallen een bijstandsuitkering. Omdat immigranten doorgaans relatief jong zijn is het aantal mensen met een WAO-uitkering betrekkelijk gering. Hetzelfde geldt, gezien het feit dat men geen arbeidsverleden heeft in Nederland, voor het aantal mensen met een WW-uitkering.

5. Arbeidsmigranten

Het aantal arbeidsmigranten is onder invloed van de hoogconjunctuur aan het eind van de jaren negentig vrijwel verdubbeld van 10,2 duizend in 1995 tot 20,0 duizend in 2001. In 2003 kwamen, mede onder invloed van de mindere economische conjunctuur, 16,6 duizend mensen voor werk naar Nederland. Ongeveer 60 procent van alle arbeidsmigranten komt uit een van de EU-landen, met name uit het Verenigd Koninkrijk of Duitsland. Verder komt 10 procent van de arbeidsmigranten uit één van de niet-Europese OESO-landen (Australië, Canada, Japan, Nieuw-Zeeland en de Verenigde Staten).

2. Arbeidsmigranten 1999, naar sociaal-economische categorie (15-64 jaar)



Voor een aanzienlijk deel van de arbeidsmigranten die in 1999 naar Nederland zijn gekomen geldt dat 'werk' niet de belangrijkste bron van inkomsten is. Dit is opvallend, omdat deze immigranten juist naar Nederland komen om te werken. Dit hangt voor een deel samen met het gegeven dat inkomsten waarover in het herkomstland belasting

moet worden betaald voor een deel niet worden meegenomen in de administratieve bestanden die mede de basis vormen voor het SSB. Daarnaast kan het voorkomen dat gezinsleden die meekomen met arbeidsmigranten door de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) als arbeidsmigrant worden geregistreerd en niet als gezinsmigrant.

6. Asielmigranten

Niet iedere asielzoeker wordt in een gemeentelijk bevolkingsregister ingeschreven. Voorzover men in de GBA wordt ingeschreven (en daarmee als immigrant geteld) gebeurt dit pas enige tijd nadat men het asielverzoek heeft ingediend.

Het aantal asielmigranten is aan het eind van de jaren negentig toegenomen, tot 28 duizend in het jaar 2000. Daarna is het aantal asielmigranten, onder invloed van ontwikkelingen in de herkomstlanden en het in Nederland aangescherpte beleid weer afgenomen, tot een niveau van 9 duizend in 2003. De regelgeving rond asiel verandert voortdurend. Tot 1998 mochten asielzoekers tot het moment van statusverlening niet werken. Sinds 1998 is het asielzoekers die nog geen verblijfsvergunning hebben, toegestaan voor een beperkte periode bepaalde vormen van arbeid te verrichten. Het gaat dan bijvoorbeeld om seizoenarbeid in de landbouw.

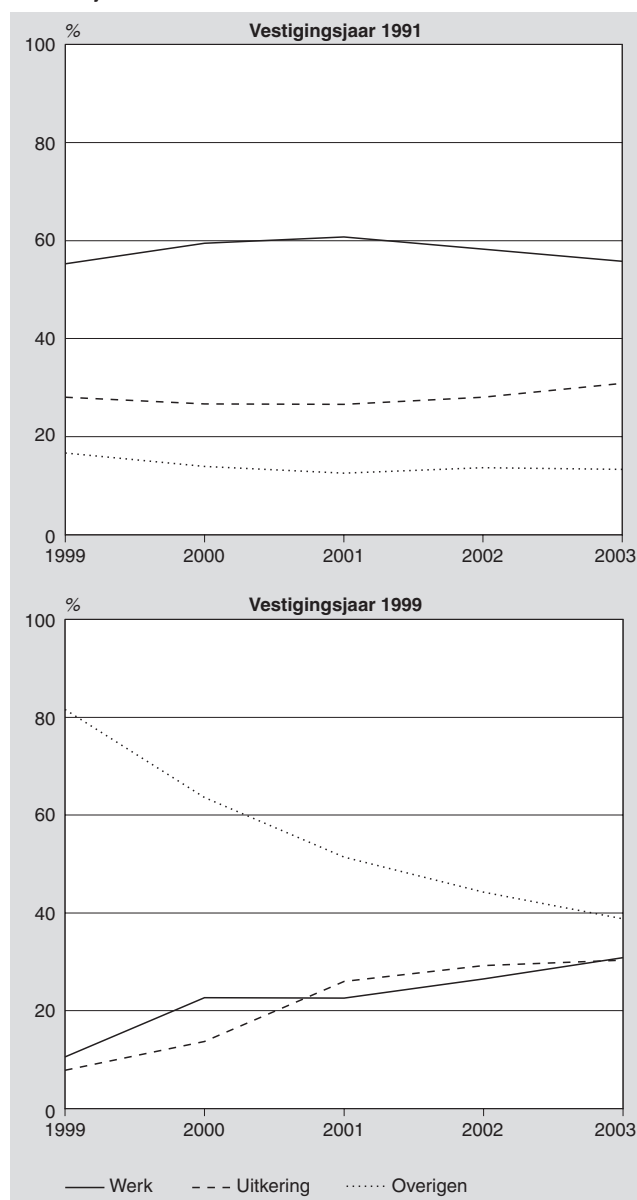
In de grafieken 3 en 4 is de positie op de arbeidsmarkt weergegeven voor de cohorten mannelijke en vrouwelijke asielmigranten die zijn ingeschreven in de GBA in 1991 en 1999.

Van de mannelijke asielmigranten die in de het begin van de jaren negentig zijn ingeschreven in de GBA, had rond de eeuwwisseling meer dan zestig procent werk. Voor de vrouwen was dit veertig procent. In 2003 was de arbeidsdeelname van zowel de mannen als de vrouwen, waarschijnlijk onder invloed van de mindere conjunctuur, weer iets gedaald.

De arbeidsdeelname van asielmigranten die eind jaren negentig naar Nederland zijn gekomen, ligt op een lager niveau dan die van eerdere cohorten.

De uitkeringsafhankelijkheid van het cohort asielmigranten 1999 ligt op een lager niveau dan die van asielmigranten die in de jaren daarvoor zijn ingeschreven in de GBA. Dit kan deels samenhangen met de in de loop van de jaren gewijzigde praktijk van statusverlening. Zo werden in 1998 en 1999 naar verhouding veel voorlopige vergunningen tot verblijf (VTV's) verleend. In 1998 kreeg bijna de helft van de asielmigranten een dergelijke status. Dit is hier van belang, omdat VTV'ers, in tegenstelling tot mensen met een A-status, niet in aanmerking komen voor bijstand. Dit verklaart voor een deel dat de uitkeringscijfers voor immigranten in deze jaren op een lager niveau liggen dan die van eerdere cohorten. In 2001 zien we voor het cohort asielmigranten dat in 1999 in de GBA is ingeschreven, dat het percentage uitkeringsgerechtigden iets toeneemt. Dit hangt mogelijk samen met de wijzigingen in de Vreemdelingenwet in dat jaar. Personen die op het moment van deze wijziging in het bezit waren van een VTV kregen toen een verblijfsvergunning voor bepaalde tijd. Na deze omzetting konden zij een beroep doen op bijstand, iets wat daarvoor niet mogelijk was. Ook bij de vrouwen van het cohort asiel-

3. Mannelijke asielmigranten naar sociaal-economische categorie, 15-64 jaar

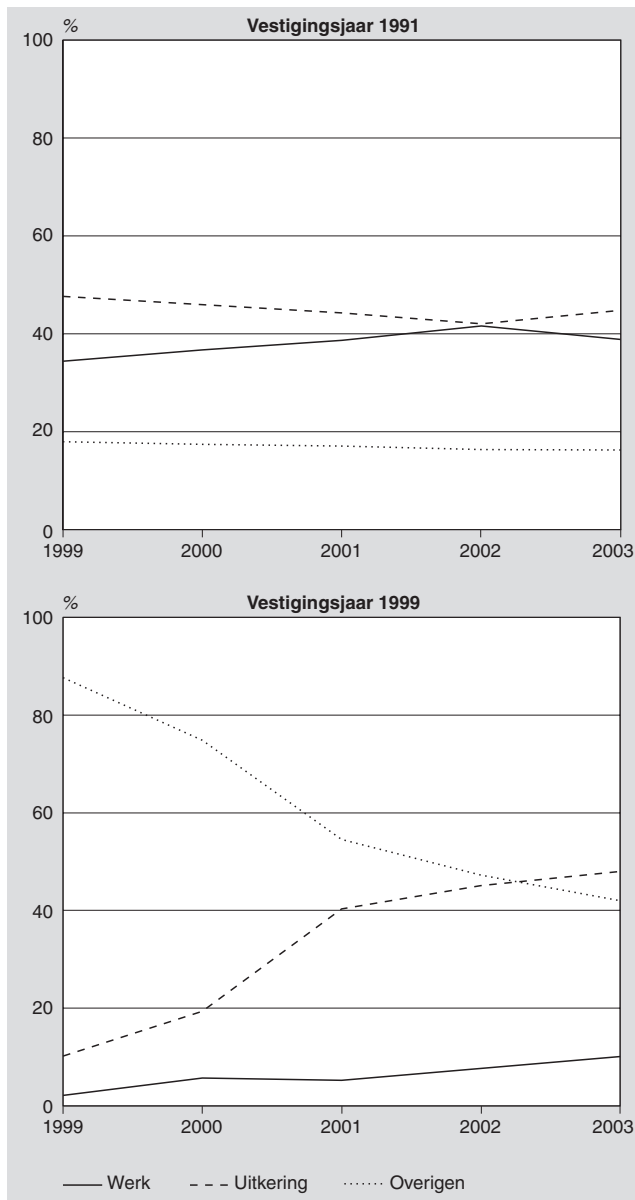


migranten in 1999 valt de stijging in uitkeringsafhankelijkheid van 2000 op 2001 op.

De relatief lage arbeidsdeelname van asielmigranten die aan het eind van de jaren negentig naar Nederland zijn gekomen, kan, behalve met de conjunctuur, eveneens samenhangen met de praktijk van statusverlening. Asielmigranten met een VTV-status mochten in de eerste twee jaar van het verblijf slechts seizoenarbeid verrichten voor maximaal twaalf weken per jaar. Pas in het derde jaar van het verblijf in Nederland kregen VTV'ers volledige toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt. Daarnaast is het mogelijk dat, door het aangescherpte beleid, vaker om asielzoekers gaat die zwaarder getraumatiseerd zijn en hierdoor minder gemakkelijk aan het werk komen.

Van de mannelijke asielzoekers die in 1999 als immigrant in de GBA zijn ingeschreven, had in 2003, dus na een verblijf van vier jaar, ongeveer 30 procent werk. Van de mannen die in 1995 zijn gekomen had na vier jaar nog 40

4. Vrouwelijke asielmigranten naar sociaal-economische categorie, 15-64 jaar



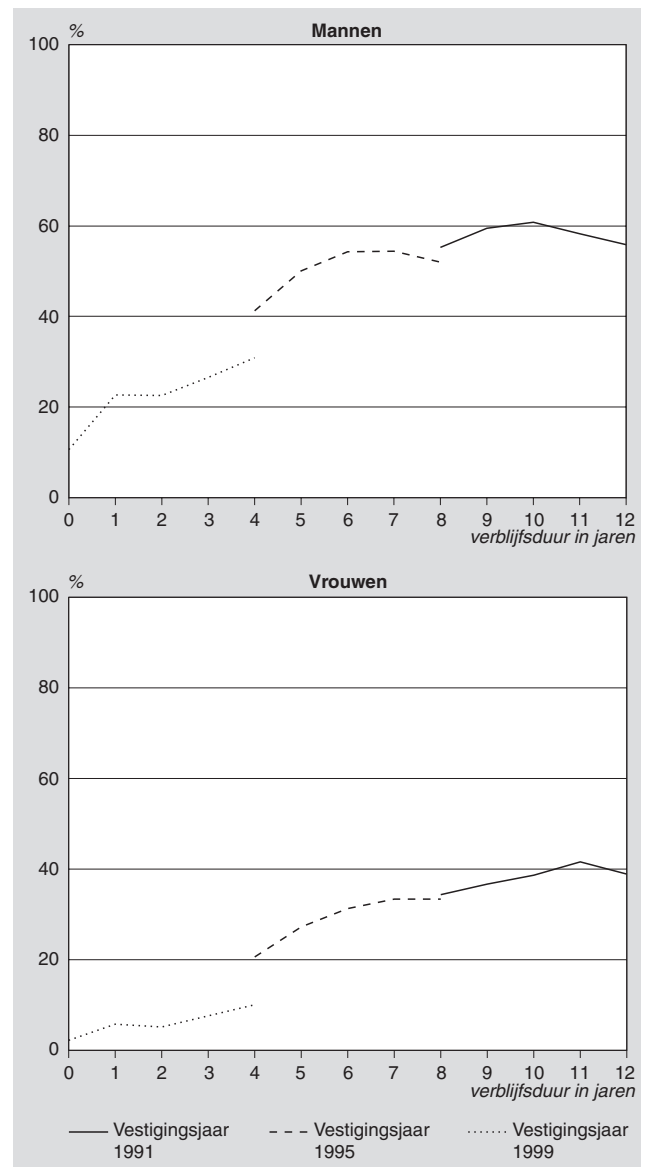
procent een baan. Ook bij de vrouwen is de invloed van de mindere conjunctuur na 2001 zichtbaar. Van het cohort vrouwelijke asielmigranten van 1995 had na een verblijf van vier jaar 20 procent werk. Voor de vrouwelijke asielmigranten die in 1999 zijn gekomen was dit, ook na vier jaar, maar 10 procent.

Van de autochtone mannen had in het jaar 2003 ongeveer 78 procent werk. Voor autochtone vrouwen was dit ongeveer 57 procent. Bij de beoordeling van verschillen in arbeidsdeelname moet er rekening mee worden gehouden dat in het algemeen (zeker niet-westerse) immigranten een aanpassingsperiode van zo'n twee à drie jaar hebben, een periode waarin men de taal moet leren en (sinds 1998) een inburgeringstraject doorloopt.

7. Gezinsherenigende migranten

Het aantal gezinsherenigende immigranten is sinds 1996 afgenomen. In 1996 kwamen 20,9 duizend gezinshereni-

5. Aandeel asielmigranten met werk naar verblijfsduur

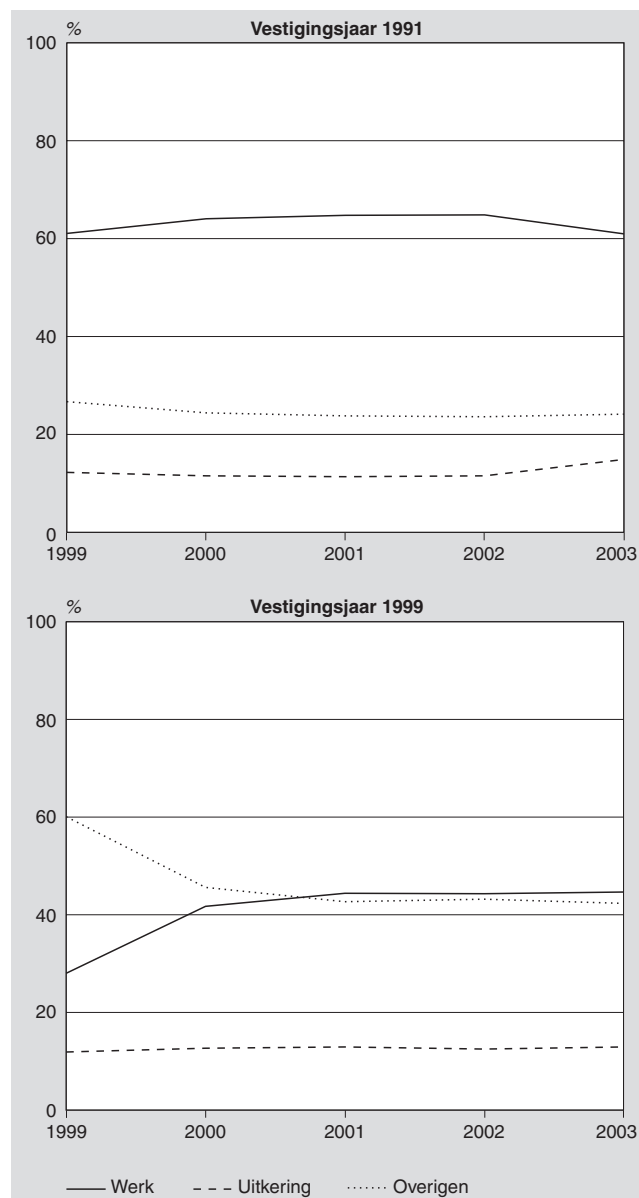


gers naar Nederland (inclusief tegelijkertijd migrerende gezinsleden). In 2003 was dit gedaald tot 13,7 duizend. Dit is minder dan de aantallen gezinsvormers en arbeidsmigranten. In 1998 vormden de gezinsherenigers nog de grootste categorie. Twintig procent van de gezinsherenigers komt uit Turkije of Marokko. Ruim een kwart van de gezinsherenigers komt uit de Europese Unie.

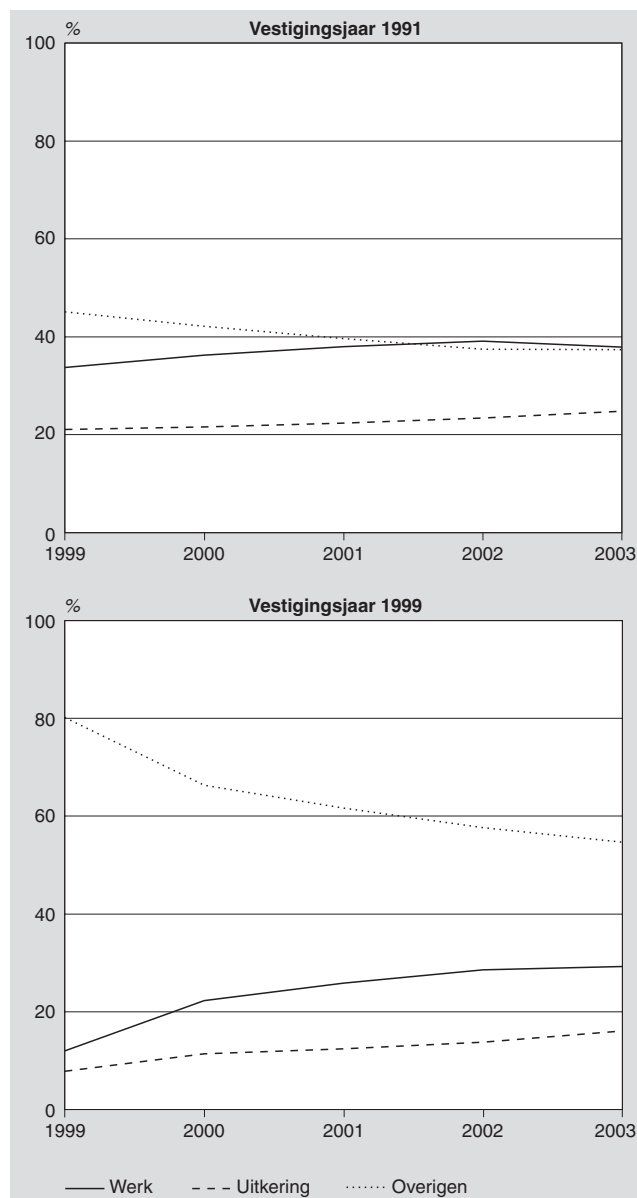
Bijna twee op de drie mannen die in 1991 voor gezinshereniging naar Nederland kwamen hebben rond de eeuwwisseling een baan. Voor de vrouwen is dit vier op de tien. De arbeidsdeelname van meer recente cohorten gezinsherenigers ligt, vermoedelijk onder invloed van de conjunctuur, op een lager niveau.

Van de gezinsherenigende mannen krijgt meer dan 10 procent vanaf het eerste jaar een uitkering. Dit lijkt op het eerste gezicht strijdig met de regelgeving, die voorschrijft dat men, om in aanmerking te komen voor gezinshereniging, in het eigen levensonderhoud moet kunnen voorzien. Voor sommige categorieën zijn echter minder strikte inkomenseisen gehanteerd, bijvoorbeeld voor mensen van 57,5 jaar of ouder en gezinsherenigers bij vluchtelingen en arbeids-

6. Mannelijke gezinsherenigende immigranten naar sociaal-economische categorie, 15–64 jaar



7. Vrouwelijke gezinsherenigende immigranten naar sociaal-economische categorie, 15–64 jaar



ongeschikten. Verder kan het voorkomen dat men in het begin van een kalenderjaar gekomen is en aan het eind van het jaar bijstand ontvangt.

Ook bij de vrouwen is de arbeidsdeelname van gezinsherenigers die aan het eind van de jaren negentig naar Nederland zijn gekomen lager dan van vrouwen die eerder naar Nederland kwamen, al is het verschil kleiner dan bij de mannen. Voor de vrouwelijke gezinsherenigers die in 1999 naar Nederland zijn gekomen, is het aandeel met werk in 2003 ondanks de mindere conjunctuur zelfs nog iets toegenomen.

Het percentage vrouwen met een uitkering is voor vrouwen van het cohort 1999 lager dan voor vrouwen van het cohort 1991. Dit hangt waarschijnlijk samen met de inkomenseisen die gesteld worden aan de gezinsleden in Nederland. De mindere conjunctuur na 2001 wordt weerspiegeld in de grafiek die de patronen van arbeidsdeelname naar duur van het verblijf weergeeft voor een drietal cohorten gezinsherenigende mannen. In de grafiek is het verloop van de

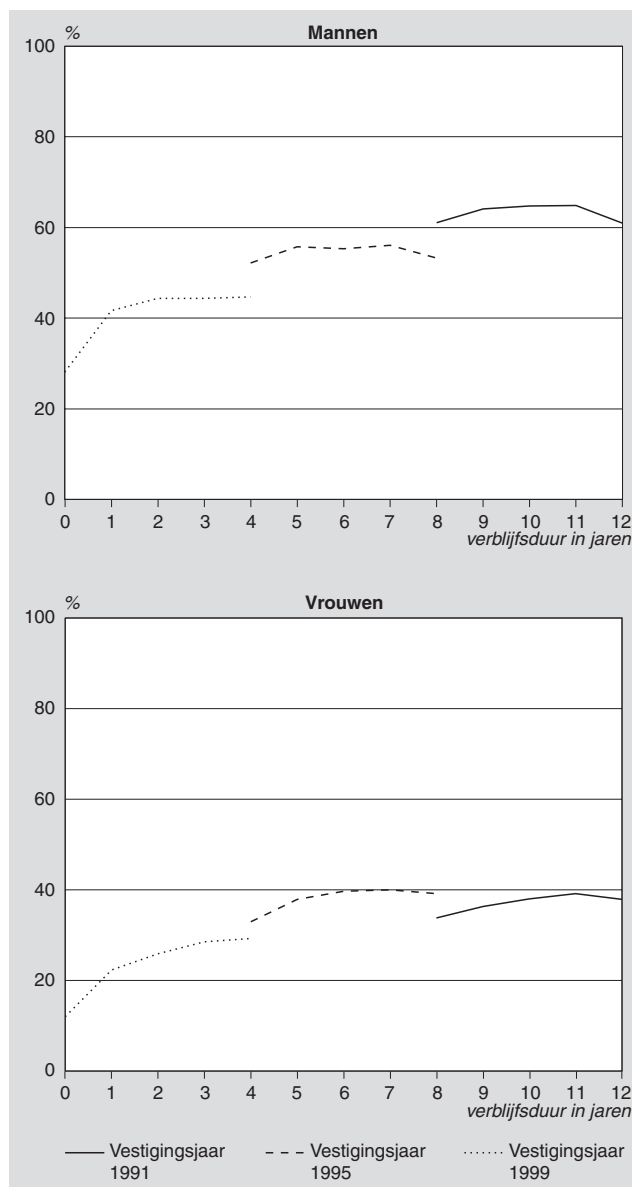
arbeidsdeelname gegeven voor gezinsherenigende mannen die in 1991, 1995 en respectievelijk 1999 naar Nederland zijn gekomen.

De arbeidsdeelname van recente cohorten ligt bij een gelijke verblijfsduur duidelijk lager dan die van eerdere cohorten. Van de mannen die in 1999 voor gezinshereniging naar Nederland kwamen stagneert de arbeidsdeelname. Na een flitsende start in de periode toen het Nederland economisch nog voor de wind ging bleef de arbeidsdeelname steken op een niveau beneden de 50 procent.

Bij de vrouwen is het beeld iets anders dan bij de mannen. De arbeidsdeelname van de gezinsherenigende vrouwen die in 1995 naar Nederland zijn gekomen ligt boven die van de vrouwen die in 1991 naar Nederland kwamen. Bij de mannen is dit omgekeerd.

In grafiek 8 lopen effecten van verblijfsduur en conjunctuur door elkaar heen. Aan de ene kant is het positieve effect van verblijfsduur zichtbaar. Aan de andere kant zien we

8. Aandeel gezinsherenigende immigranten met werk naar verblijfsduur



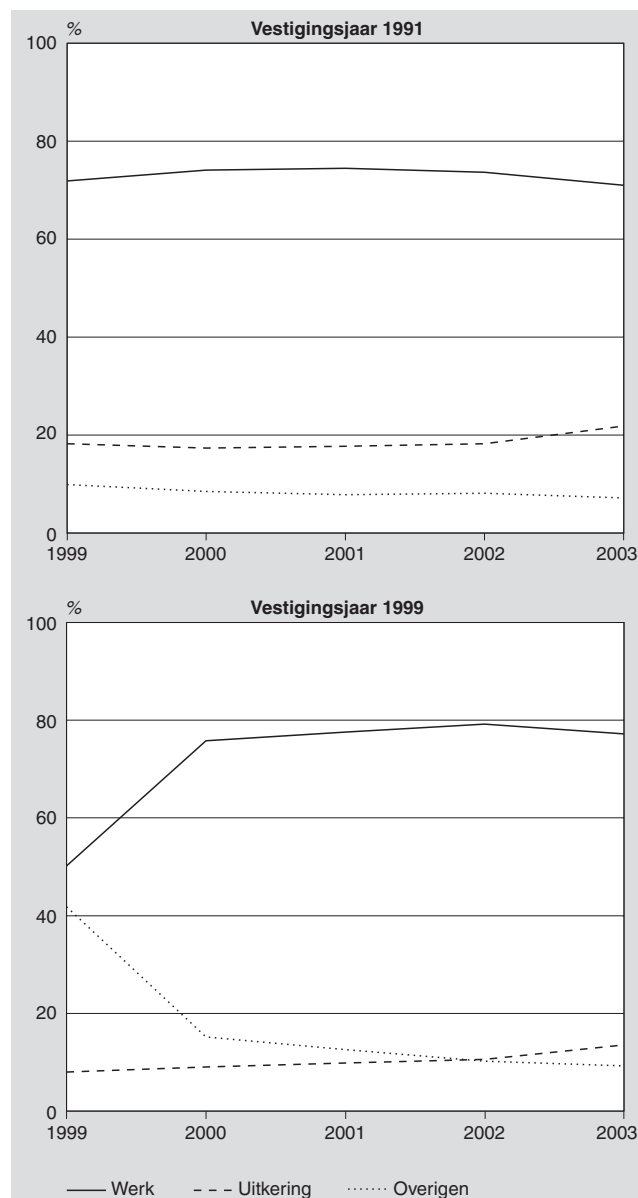
een afvlakking en (bij de mannen) een neerwaartse afbuiging die samenhangt met de mindere economische situatie van na 2001.

8. Gezinsvormende migratie

Gezinsvormers vormden in 2003 de grootste groep niet-Nederlandse immigranten. Eén op de vier immigranten (20,7 duizend) kwam in dat jaar om te trouwen of samen te wonen. Sinds 1995 is het aantal gezinsvormers bijna verdubbeld. Turkije en Marokko zijn in 2003, evenals midden jaren negentig, de belangrijkste herkomstlanden van gezinsvormers. Van de huwelijksmigranten komt uit één op drie uit deze landen. Ook Turken en Marokkanen van de tweede generatie kiezen nog vaak voor een partner uit het herkomstland.

Zo'n 70 à 80 procent van de gezinsvormende mannelijke immigranten heeft een baan. Dit percentage is beduidend hoger dan bij de gezinsherenigers. Dit kan voor een deel

9. Mannelijke gezinsvormende immigranten naar sociaal-economische categorie, 15-64 jaar

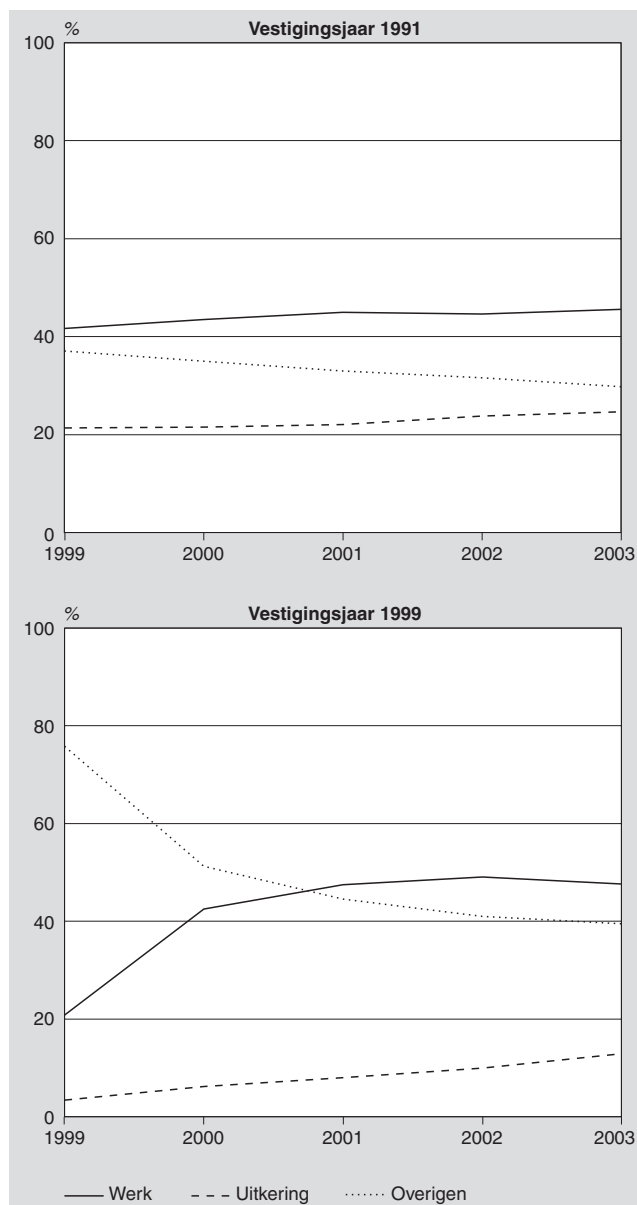


samenhangen met een wat betere uitgangspositie van gezinsvormers, doordat zij zich relatief vaak bij autochtonen en allochtonen van de tweede generatie voegen, terwijl gezinshereniging doorgaans gebeurt met iemand van de eerste generatie. Opvallend is ook dat het effect van verblijfsduur op arbeidsmarktpositie heel gering is. Na een verblijf van één jaar veranderen de patronen van werk en uitkering nog maar heel weinig.

De groep 'overigen' (mensen zonder inkomen en studenten, al dan niet met bijbaantjes) is bij de gezinsvormende mannen veel kleiner dan bij de gezinsherenigers. Dat hangt samen met de leeftijdsamenstelling van beide groepen. De categorieën asielmigranten en gezinsherenigers tellen verhoudingsgewijs veel kinderen, die nog in opleiding zijn, terwijl gezinsvormende immigranten bijna allemaal jongvolwassenen zijn die hun opleiding al hebben afgerond.

Ook bij vrouwelijke gezinsvormers is de arbeidsdeelname hoger dan bij de gezinsherenigers. De arbeidsdeelname

10. Vrouwelijke gezinsvormende immigranten naar sociaal-economische categorie, 15–64 jaar



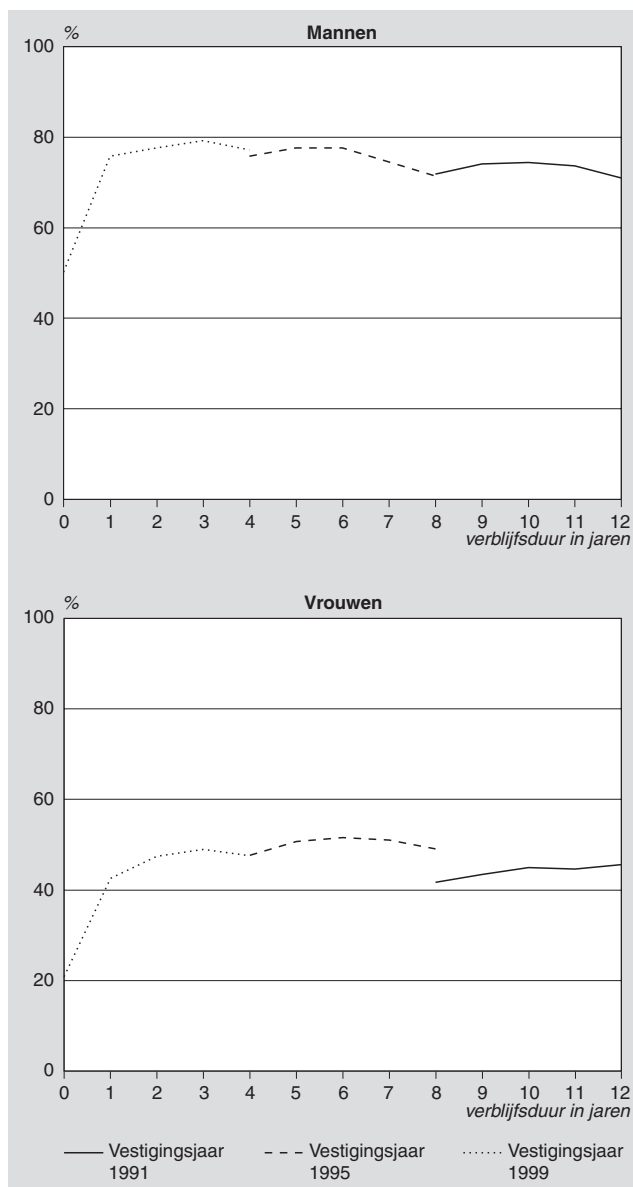
van de gezinsvormende immigranten in 1999 stagneert, na een aanvankelijk sterke toename in de eerste jaren na vestiging.

De arbeidsdeelname van de verschillende cohorten gezinsvormende immigranten ligt, bij een gelijke verblijfsduur, ongeveer op hetzelfde niveau. De arbeidsdeelname van de vrouwen die in 1991 voor gezinsvorming naar Nederland zijn gekomen ligt wel op een wat lager niveau dan die van de vrouwen die in 1999 zijn gekomen.

9. Migratiecategorieën vergeleken

In grafiek 12 wordt de arbeidsdeelname van asielmigranten, gezinsherenigers en gezinsvormers die in 1999 naar Nederland zijn gekomen weergegeven. De arbeidsmigranten zijn hier buiten beschouwing gelaten.

11. Aandeel gezinsvormende immigranten met werk naar verblijfsduur

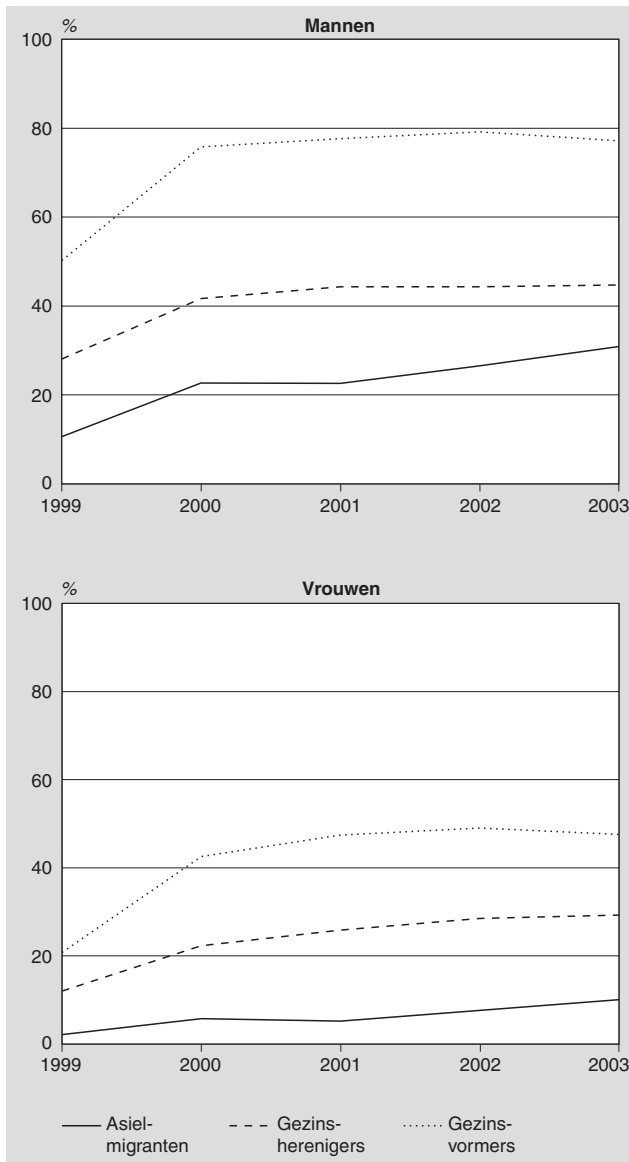


Gezinsherenigers en (vooral) gezinsvormers weten eerder een plek op de Nederlandse arbeidsmarkt te verwerven dan asielmigranten of vluchtelingen. Dit hangt voor een deel samen met de lange duur van asielprocedures en met het gegeven dat asielzoekers – zolang zij geen verblijfsstatus hebben – maar beperkt mogen werken. Daar komt bij dat vluchtelingen een selectieve groep vormen met vermoedelijk meer gezondheidsproblemen.

De achterstand op de arbeidsmarkt van vluchtelingen ten opzichte van de gezinsherenigers wordt na verloop van tijd voor de mannen wel kleiner. Voor eerdere cohorten asielmigranten nam de achterstand ten opzichte van gezinsherenigers, zowel bij de mannen als de vrouwen, sterker af. De achterstand ten opzichte van gezinsvormende immigranten blijft evenwel groot.

De arbeidsparticipatie van gezinsherenigers ligt op een duidelijk lager niveau dan van de gezinsvormers. Voor een deel hangt dit, zoals gezegd, samen met de mogelijk wat betere uitgangspositie van gezinsvormers, doordat zij zich relatief vaak bij autochtonen en tweede-generatie allochto-

12. Arbeidsdeelname van immigranten naar migratiemotief, vestigingsjaar 1999



nen voegen. Daarnaast verschilt de leeftijdsamenstelling van deze groepen. Onder gezinsherenigers zijn de jongste leeftijden naar verhouding sterk vertegenwoordigd. Als we ons beperken tot de gezinsmigranten van 30 jaar of ouder, dan verdwijnt voor de mannen het verschil in arbeidsdeelname tussen gezinsherenigers en gezinsvormers grotendeels. Bij de vrouwen blijft het verschil echter bestaan.

De uitkeringsafhankelijkheid van asielmigranten is ook op langere termijn beduidend hoger dan die van gezinsmigranten. Van de mannelijke asielmigranten die in 1999 in de GBA zijn ingeschreven is in 2003 30 procent aangewezen op een uitkering als belangrijkste inkomstenbron. Van

de mannelijke gezinsherenigers en gezinsvormers is dit 13 en 14 procent. Van de vrouwen die in 1999 als asielmigrant naar Nederland kwamen ontvangt in 2003 48 procent een uitkering. Dit is ruim driemaal zo hoog als het percentage onder de vrouwelijke gezinsherenigers en gezinsvormers.

Van de totale autochtone bevolking was in 2003 zowel bij de mannen als bij de vrouwen ongeveer 13 procent aangewezen op een uitkering. Bij allochtonen is de bijstandsuitkering de meest voorkomende uitkering. Bij de autochtonen gaat het in tweederde van de gevallen om een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Dit hangt samen met verschillen in leeftijdsopbouw tussen beide groepen.

Bij de interpretatie van de verschillen in arbeidsdeelname en uitkeringsafhankelijkheid moet rekening worden gehouden met de verschillende achtergronden van migratiecategorieën. Asielprocedures duurden in het verleden vaak vele jaren, waarin de betrokken asielzoekers maar beperkte mogelijkheden hadden om te werken. Deze uitgangspositie is moeilijk vergelijkbaar met die van bijvoorbeeld arbeidsmigranten, die immers juist naar Nederland komen om te werken. Ook de situatie van gezinsmigranten is moeilijk vergelijkbaar met die van asielmigranten. Aan de partner in Nederland worden specifieke eisen gesteld, zoals het kunnen voorzien in het eigen onderhoud en dat van de immigrerende partner. Voor een deel zijn gezinsmigranten afkomstig uit westerse landen zoals de buurlanden. Ruim één op de drie gezinsvormende migranten gaat bovendien trouwen of samenwonen met een autochtoon. In het algemeen moet er daarnaast rekening mee worden gehouden dat immigranten soms enige jaren nodig hebben om de taal te leren en in te burgeren. De lage arbeidsdeelname van niet-westerse immigranten in het eerste jaar na aankomst kan mogelijk te maken hebben met de verplichte inburgeringscursussen voor deze immigranten.

Literatuur

Sprangers, A., A. Zorlu, J. Hartog en H. Nicolaas, 2004, Immigranten op de arbeidsmarkt. Sociaal-economische Trends, 2004-2, blz. 27-37.

Noot in de tekst

¹⁾ Arno Sprangers en Han Nicolaas werken bij het CBS. Aslan Zorlu en Joop Hartog zijn verbonden aan de Universiteit van Amsterdam. Het onderzoek maakt deel uit van een samenwerkingsproject van het CBS en de Universiteit van Amsterdam. Aan de totstandkoming van dit onderzoek hebben Leo van Toor en Bart Bakker (CBS) een belangrijke bijdrage geleverd.

Instroom en slagingspercentages in het hoger onderwijs

Myrthe Frenk

Kinderen van ouders met een hbo- of universitaire opleiding gaan aanzienlijk vaker naar het hbo of de universiteit dan kinderen van ouders die geen hbo of universiteit hebben gedaan. Vooral op de universiteit is dit verschil vrij groot. Dit geldt zowel voor kinderen die in 1977 in de brugklas zaten als voor kinderen die daar in 1983 of in 1989 zaten. Dit verband tussen sociaal milieu en wel of niet doorstuderen is voor een deel te verklaren doordat kinderen uit lagere sociale klassen vaak minder goed presteren op school dan kinderen uit hogere sociale klassen. Verder zijn de slagingspercentages hoger op de universiteit dan op het hbo. De kans om een diploma te behalen is minder afhankelijk van het gezin waaruit een leerling komt.

1. Inleiding

Leerlingen uit hogere sociale milieus behalen vaker een diploma in het hoger onderwijs dan leerlingen uit lagere sociale milieus. Voor dit verschijnsel zijn twee mogelijke oorzaken te benoemen. Allereerst is het aannemelijk dat deze groep leerlingen zich vaker inschrijft voor het hoger onderwijs omdat zij vaak zelf ouders hebben die een hogere opleiding hebben genoten. Niet alleen zien zij dan in hun naaste omgeving dat studeren tot de mogelijkheden behoort, maar vaak hebben zij ook de middelen – in de vorm van financiële steun en intelligentie – die vereist zijn om door te stromen. Ten tweede is het mogelijk dat deze groep leerlingen, wanneer zij eenmaal zijn doorgestroomd naar het hoger onderwijs, een grotere kans van slagen hebben. De kans op uitval is mogelijk kleiner wanneer financiële middelen over het algemeen gemakkelijk beschikbaar zijn.

Dit artikel zal hier dieper op ingaan door een beschrijving te geven van instroom en uitval van studenten uit verschillende sociale milieus. Hierbij zijn gegevens geanalyseerd uit drie onderwijscohorten bestaande uit leerlingen die in 1977, 1983 of in 1989 in de brugklas zaten. Sociaal milieu is gemeten als het opleidingsniveau van de hoogst opgeleide ouder. Verder beschrijft dit artikel of de invloed van het sociaal milieu is veranderd in de tijd.

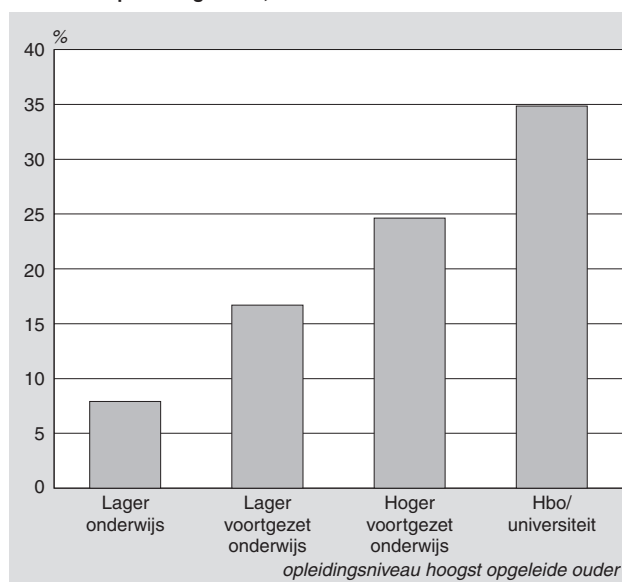
2. Instroompercentages in het hoger onderwijs

Hoger beroepsonderwijs

Er bestaat een verband tussen het sociaal milieu van de leerling enerzijds en het zich wel of niet inschrijven voor het hbo anderzijds. De kans om in het hbo in te stromen is het grootst voor leerlingen met ouders die een universitaire of een hogere beroepsopleiding hebben genoten: meer dan een derde van deze leerlingen schrijft zich in. Voor kinderen van ouders die alleen lagere school hebben gedaan, blijkt deze kans het kleinst: minder dan een tiende van deze groep meldt zich aan. Verder gaat ongeveer een vijfde deel van de kinderen van ouders met een lager

voortgezet onderwijsniveau naar het hoger beroepsonderwijs. Van de kinderen van ouders met een hoger voortgezet onderwijsniveau is dit ongeveer een kwart.

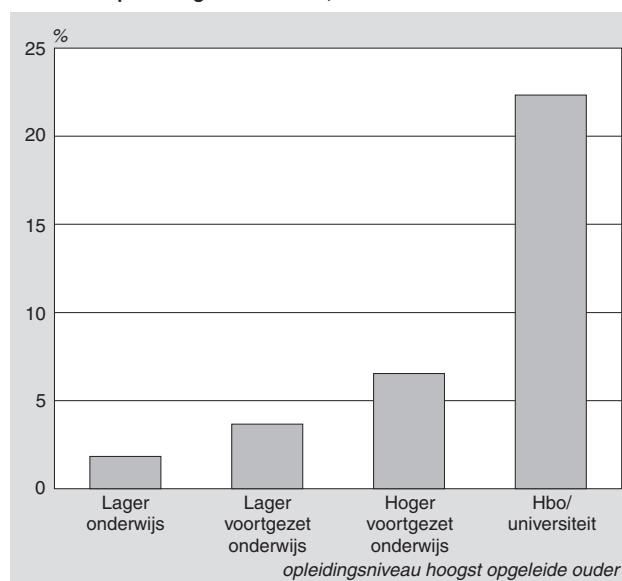
1. Instroompercentages hbo, cohort 1989



Universiteit

De kans om naar de universiteit te gaan is nog sterker afhankelijk van het sociaal milieu dan de kans om naar het hbo te gaan. Zo gaat een kleine twee procent van de leerlingen met ouders met alleen een lagere-schoolopleiding naar de universiteit. Van de leerlingen met ouders in de hoogste opleidingscategorie is dit bijna een kwart.

2. Instroompercentages universiteit, cohort 1989



Van zowel de leerlingen met ouders met een lager voortgezet onderwijsniveau als van die met ouders met een hoger voortgezet onderwijsniveau schrijft minder dan een twaalfde deel zich in. Het lijkt dus zo te zijn dat een universitair opleidingsniveau voornamelijk is weggelegd voor kinderen van ouders die het hbo of de universiteit hebben afgerond.

Uit eerder onderzoek zijn twee belangrijke verklaringen voor het verband tussen het opleidingsniveau van de ouders en de schoolkeuze van hun kinderen naar voren gekomen. Allereerst presteren kinderen van ouders met een hoger opleidingsniveau vaak beter dan kinderen van ouders met een lager opleidingsniveau. Hierdoor is het voor deze eerste groep leerlingen meestal gemakkelijker door te stromen naar het hoger onderwijs. Daarnaast worden kinderen over het algemeen beïnvloed door hun naaste omgeving. Kinderen nemen hun ouders als referentiepunt voor hun eigen schoolkeuzes. Hierdoor kiezen kinderen van ouders met een lagere opleiding zelf ook vaker voor een lagere opleiding, ook al hebben zijn voldoende aanleg (Jaarboek onderwijs in cijfers 2005, p. 209–213).

3. Instroompercentages in de tijd: hbo en universiteit

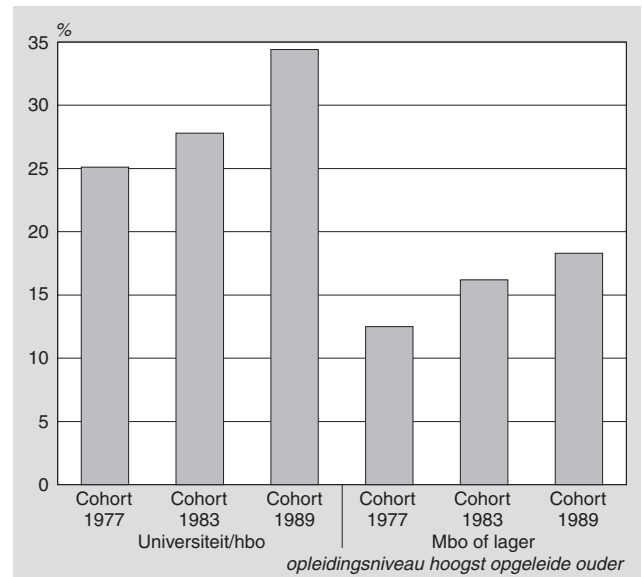
Hoger beroepsonderwijs

Het verband tussen het opleidingsniveau van de hoogst opgeleide ouder en instroom blijft bestaan naarmate de tijd vordert. Bovendien blijft dit verband ongeveer even sterk. Zowel van de brugklassers in 1977 als van de lichten 1983 en 1989 gingen kinderen van ouders met een hogere opleiding aanzienlijk vaker naar het hbo dan kinderen van ouders met een lagere opleiding. Wel steeg het totale aantal inschrijvingen van beide groepen leerlingen over de tijd. Van de leerlingen met ouders met een laag opleidingsniveau die in 1977 in de brugklas zaten, ging twaalf procent naar het hbo. Van de overeenkomstige groep leerlingen die in 1983 en in 1989 naar het voortgezet onderwijs ging, schreef zestien, respectievelijk achttien procent zich in. Verder ging meer dan een kwart van de leerlingen met hoog opgeleide ouders die in 1977 in de brugklas zaten naar het hbo. Leerlingen met hoog opgeleide ouders uit latere cohorten schreven zich vaker in. Aan de ene kant blijkt dus dat leerlingen uit lagere sociale milieus gedurende de afgelopen jaren vaker naar het hbo zijn gegaan. De impact van het sociaal milieu op de schoolkeuze is dus zwakker geworden. Tegelijkertijd is de verdeling naar sociale achtergrond echter niet veranderd over de tijd. Leerlingen uit lagere sociale milieus hebben de achterstand die zij altijd al hadden op kinderen uit hogere sociale milieus dus niet ingehaald.

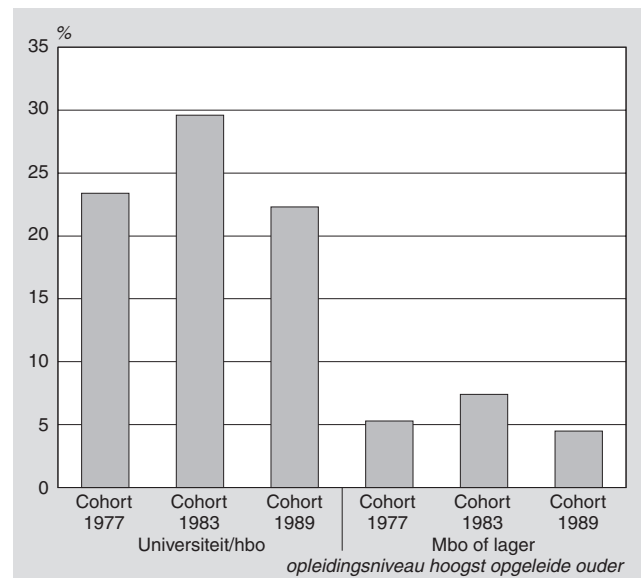
Universiteit

Ook voor de instroom in het universitaire onderwijs geldt dat de relatie tussen de opleiding van de hoogst opgeleide ouder en instroom niet verandert over de tijd. Van zowel de leerlingen die in 1977 als van die in 1983 en in 1989 in de brugklas instroomden, gaan kinderen van ouders met een hoog opleidingsniveau vaker naar de universiteit dan kinderen van ouders met een minder hoog opleidingsniveau. De verdeling van leerlingen naar sociaal milieu op de universiteit is schever dan op het hbo. Bovendien is de verdeling naar sociale achtergrond, ook voor deze groep, niet veranderd.

3. Instroompercentages over tijd: hbo



4. Instroom over tijd: universiteit



4. Slagingskansen in het hoger onderwijs

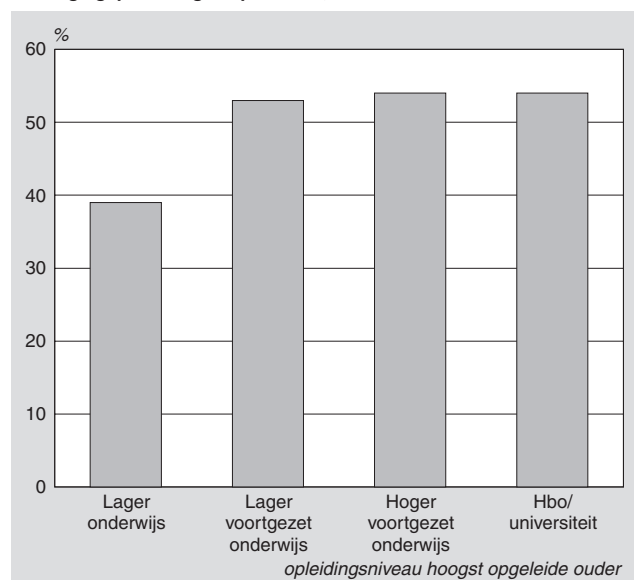
Hoger beroepsonderwijs

Kinderen van ouders die na hun lagere school verder hebben gestudeerd, hebben allemaal ongeveer een gelijke kans op een diploma. Zes op de tien van deze leerlingen studeren daadwerkelijk af wanneer zij zich inschrijven voor het hoger beroepsonderwijs. Kinderen van ouders die alleen de lagere school hebben afgerond, hebben een kleinere kans van slagen. Vier op de tien van deze leerlingen behaalt uiteindelijk hun diploma.

Universiteit

Wat betreft het rendement op de universiteit geldt dat leerlingen met ouders met een universitaire of hbo-opleiding de grootste kans van slagen hebben. Driekwart van deze leerlingen studeert uiteindelijk af. Voor kinderen van ouders met een lager opleidingsniveau ligt dit percentage iets lager. De verschillen zijn echter klein. De slagingskans is

5. Slagingspercentages op het hbo, cohort 1989



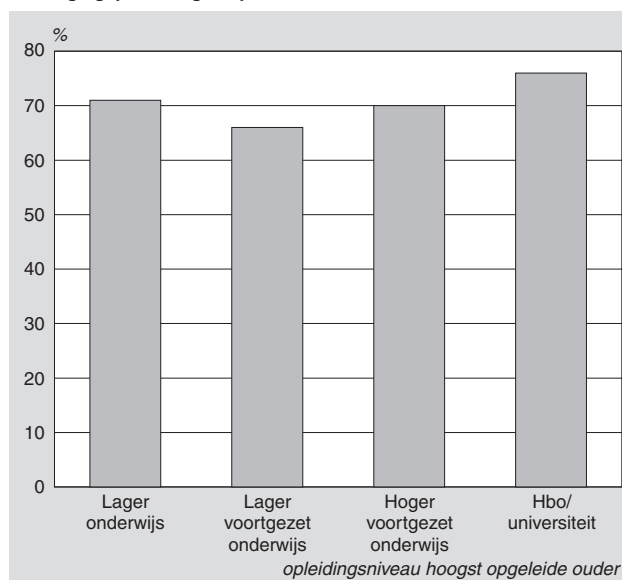
nauwelijks afhankelijk van het sociaal milieu. Of een kind wel of niet een diploma op universitair niveau behaalt, hangt blijkbaar dus vooral vanaf of dat kind al of niet besluit zich in te schrijven. Wanneer dit eenmaal is gebeurd, blijkt het effect van het sociaal milieu slechts gering te zijn.

Technische toelichting

SMVO '77, SLVO '83 en VOCL '89

In 1965 is het CBS gestart met een reeks schoolloopbaanonderzoeken die de relatie tussen achtergrondkenmerken van leerlingen enerzijds en schoolloopbaan en bereikt niveau van onderwijs anderzijds tracht te verduidelijken. Het SMVO '77, SLVO '83 en VOCL '89 omvatten steekproeven van in totaal 70.000 leerlingen die in 1977, 1983 of in 1989 in de brugklas zaten. Deze leerlingen zijn gedurende hun hele verdere schoolloopbaan gevolgd.

6. Slagingspercentages op de universiteit, cohort 1989



Sociaal milieu

Sociaal milieu wordt weergegeven door het opleidingsniveau van de hoogst opgeleide ouder. In paragraaf 2 is deze variabele opgedeeld in 4 categorieën: 1) lagere school, 2) lager voortgezet onderwijs, 3) hoger voortgezet onderwijs en 4) hbo of universiteit. Later wordt deze indeling versimpeld en teruggebracht tot de twee categorieën 1) mbo of lager en 2) hbo of universiteit.

Instroom

Met instroom wordt bedoeld het totale aantal leerlingen dat zich aanmeldt voor het hoger onderwijs. Deze cijfers zijn berekend op basis van de schoolloopbaanonderzoeken SMVO '77, SLVO '83 en VOCL '89.

Literatuur

Centraal Bureau voor de Statistiek (2004), Jaarboek onderwijs in cijfers 2005, CBS, Voorburg/Heerlen.

Trends in arbeidsomstandigheden, 2004

Frans Frenken

In 2004 werkte ruim een kwart van de werkzame beroepsbevolking regelmatig onder hoge tijdsdruk. Dat is opnieuw een afname ten opzichte van eerdere jaren. De werkenden waren voor het tweede achtereenvolgende jaar minder tevreden met de beloning en de promotiekansen. Tussen bedrijfstakken bestaan soms forse verschillen in werkomstandigheden. De horeca kende de meeste werkenden die een hoge werkdruk ondervinden. In de bouw, de landbouw en de gezondheids- en welzijnszorg wordt het meest gewag gemaakt van kracht gebruiken en zwaar lichamelijk werk. In het onderwijs, het openbaar bestuur en bij financiële instellingen kwam dit relatief weinig voor. Bij openbaar bestuur, zakelijke dienstverlening en financiële instellingen zit daarentegen meer dan driekwart van de werkenden regelmatig achter een beeldscherm.

1. Inleiding

In samenwerking met het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid verzamelt het CBS gegevens over belastende factoren op het werk. Het Ministerie gebruikt deze informatie voor het ontwikkelen en toetsen van beleid op het terrein van de arbeidsomstandigheden. De kernvragen zijn: hoeveel mensen lopen gezondheidsrisico's bij het uitoefenen van hun werk? Wat zijn de belangrijkste risicofactoren? Welke risico's nemen toe en welke nemen af?

Dit artikel beschrijft aspecten van de psychische belasting, de lichamelijke belasting en de belasting door omgevingsfactoren van de werkzame beroepsbevolking in 2004. Daarbij ligt het accent op verschillen naar geslacht, leeftijd en bedrijfstak. Ook komen de ontwikkelingen tussen 1997 en 2004 aan bod. Het artikel sluit aan op eerdere CBS-publicaties over arbeidsomstandigheden (Frenken, 2004; Hupkens en Beckers, 2003).

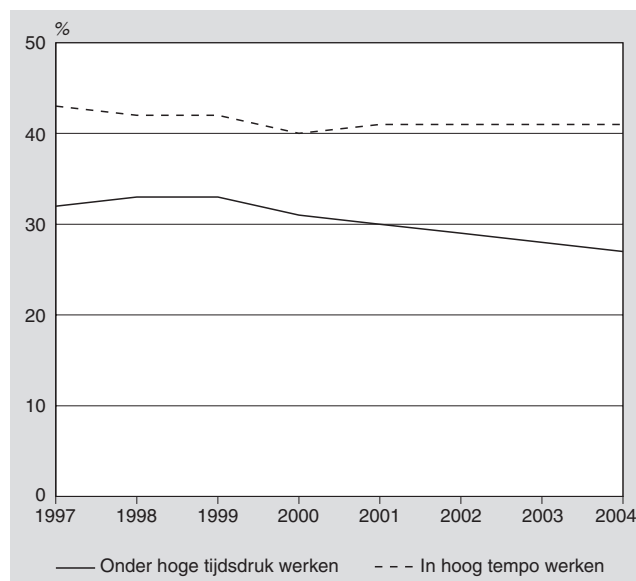
2. Psychische belasting

Voor het meten van de psychische werkbelasting is de werkdruk in kaart gebracht. Een hoge werkdruk houdt in dat de werkende niet of nauwelijks aan de gestelde eisen kan voldoen. Die eisen hebben onder meer betrekking op het werktempo en de tijd die men krijgt om dat werk uit te voeren. Negatieve gezondheidseffecten als gevolg van een hoge werkdruk kunnen door positieve controlemogelijkheden worden gecompenseerd. Van deze controlemogelijkheden meet het CBS het vrij opnemen van verlof en de autonomie in het zelf kunnen regelen van de klimatologische omstandigheden op de eigen werkplek. Behalve de werkdruk zijn ook de werkbeloningen van belang. Een gebrek aan beloningen (zowel in materieel als immaterieel opzicht) kan namelijk eveneens werkstress teweegbrengen (Siegrist, 1996).

2.1 Werken onder tijdsdruk blijft afnemen

Het aandeel mensen dat aangeeft regelmatig onder hoge tijdsdruk te werken, is in 2004 voor het vijfde achtereenvolgende jaar iets afgenomen. In 2004 gaf 27 procent van de werkzame beroepsbevolking aan regelmatig onder hoge tijdsdruk te werken. Dat is minder dan tijdens de hoogconjunctuur eind jaren negentig, toen dit nog 33 procent van de werkenden was.

1. Werken onder hoge tijdsdruk en werken in een hoog tempo



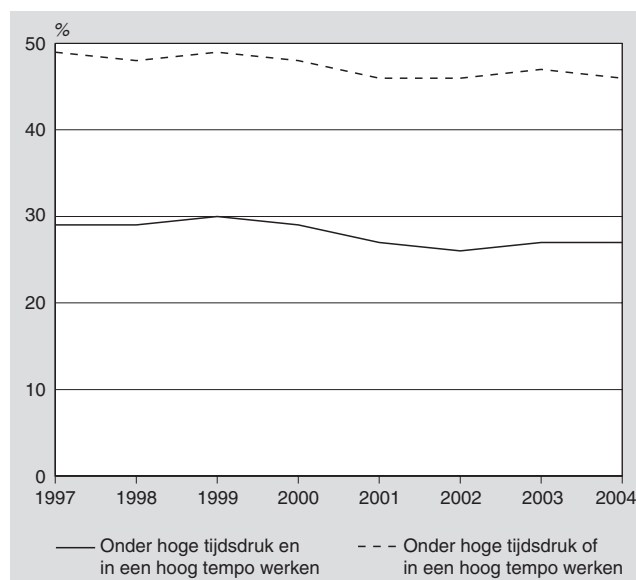
Ruim 40 procent van de werkzame beroepsbevolking werkte in 2004 regelmatig in een hoog tempo. Dit percentage is sinds 1997 nauwelijks veranderd. Het ging in 2004 om bijna 3 miljoen werkenden.

De combinatie van werken onder hoge tijdsdruk en werken in een hoog tempo geeft een indicatie van de ondervonden werkdruk. In 2004 had ruim een kwart van de werkzame beroepsbevolking regelmatig met allebei te maken. Voor 46 procent van de werkenden gold dat ze regelmatig met een van deze twee te maken hadden. De combinatie van werken onder hoge tijdsdruk en/of in een hoog tempo lag net als het werken onder hoge tijdsdruk op een iets lager niveau dan eind jaren negentig.

2.2 Werkdruk het hoogst bij mannen van 30–49 jaar

Mannen geven vaker dan vrouwen aan dat zij onder hoge tijdsdruk werken. In 2004 werkte 28 procent van de mannen regelmatig onder hoge tijdsdruk. Bij de vrouwen was dit 25 procent. Het verschil in tijdsdruk tussen mannen en vrouwen is in de periode 1997–2004 ongeveer gelijk gebleven. Op het gebied van werken in een hoog tempo bestaat

2. Werken onder hoge tijdsdruk en/of werken in een hoog tempo



er amper verschil tussen mannen en vrouwen. In 2004 werkten zowel bij mannen als bij vrouwen 41 procent geregeld in een hoog tempo.

Werkdruk – hoge tijdsdruk én hoog tempo – hangt samen met leeftijd. Dit geldt zowel voor mannen als voor vrouwen. De druk loopt op vanaf de leeftijd dat men begint met werken tot een vrijwel constante waarde op de leeftijd tussen de 30 en de 50 jaar. In die leeftijdsgroep had in 2004 bijna eenderde van de werkenden te maken met hoge werkdruk.

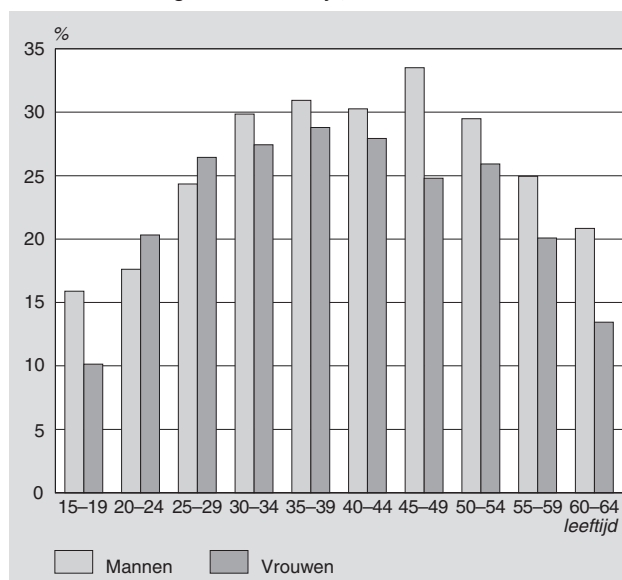
Het blijkt dat een hogere werkdruk bij mannen ten opzichte van vrouwen pas optreedt vanaf dertig jaar. Bij de 20–29-jarigen zijn er naar verhouding meer vrouwen die een hoge werkdruk ervaren. Deze verandering in de ervaren werkdruk hangt samen met de veranderende arbeidsmarktpositie van vrouwen. Wanneer er kinderen komen, maken veel vrouwen de overstap van een voltijdbaan naar deeltijdwerk. Mensen met een deeltijdbaan rapporteren minder vaak een hoge werkdruk dan degenen met een voltijdbaan.

Mensen kunnen werkdruk verschillend ervaren. Controlemogelijkheden op het werk, zoals het vrij opnemen van verlof, een goede beloning en ruime promotiekansen kunnen de ervaren werkdruk gunstig beïnvloeden.

Driekwart van de werkenden kon in 2004 zelf bepalen wanneer zij verlof opnamen. Dit is een verbetering ten opzichte van eind jaren negentig, toen dit gold voor minder dan 70 procent van de werkenden. De mogelijkheden om de klimatologische omstandigheden op de werkplek zelf te kunnen regelen zijn in de periode 1997–2004 nagenoeg gelijk gebleven. In 2004 kon 42 procent van de werkenden zelf de temperatuur regelen en 47 procent kon zelf de ventilatie afstellen.

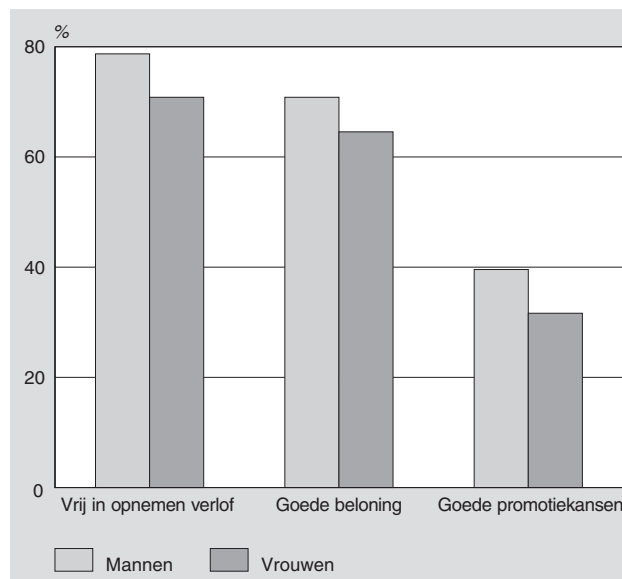
De tevredenheid over beloning en promotiekansen liep in 2004 opnieuw iets terug. Van de werkzame beroepsbevolking was 67 procent in 2004 tevreden over de beloning, tegen 71 procent in 2002. De promotiekansen werden in 2004 door 36 procent van de werkenden als goed beoordeeld. Ook dat is een lichte daling ten opzichte van twee jaar eerder.

3. Werkdruk naar geslacht en leeftijd, 2002/2004



Vergeleken met mannen kunnen vrouwen minder vaak zelf beslissen wanneer ze verlof opnemen. Dit komt waarschijnlijk doordat er relatief veel vrouwen in het onderwijs en in de gezondheidszorg werken, waar het vrij opnemen van verlof niet of minder goed mogelijk is. Vrouwen zijn ook negatiever over hun promotiekansen en over hun beloningen dan mannen. Wel zijn deze verschillen de afgelopen jaren kleiner geworden.

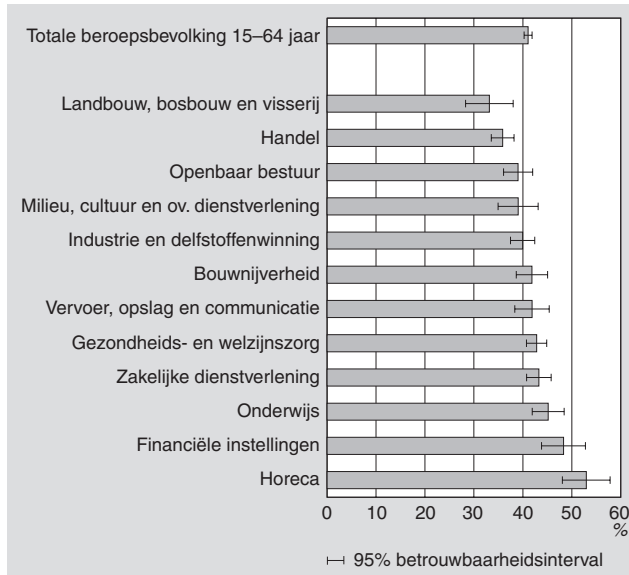
4. Mening over arbeidscondities naar geslacht (% ja), 2003/2004



2.3 Horeca meest hectische bedrijfstak

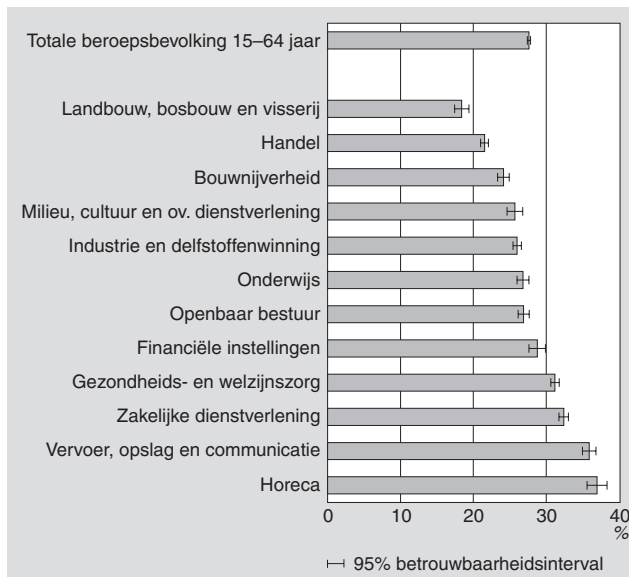
Vier van de tien werkenden moeten regelmatig in een hoog tempo werken. Er bestaan wel verschillen tussen de bedrijfstakken. Zo is het aandeel dat regelmatig in een hoog tempo werkt in de horeca significant hoger dan in vrijwel alle andere bedrijfstakken. In de landbouw, bosbouw en visserij is het aandeel personen dat regelmatig in een hoog tempo werkt het laagst.

5. Regelmatig in een hoog tempo werken naar bedrijfstak, 2002/2004



Voor werken onder hoge tijdsdruk vinden we weer de bedrijfstakken horeca en landbouw, bosbouw en visserij aan de extremen van de verdeling. Maar er zijn nu meer bedrijfstakken die zowel in positieve als in negatieve zin afwijken van het landelijk gemiddelde. In de bedrijfstak vervoer en communicatie is het aandeel met hoge tijdsdruk relatief hoog. Hetzelfde geldt voor de zakelijke dienstverlening en de gezondheids- en welzijnszorg.

6. Regelmatig onder hoge tijdsdruk werken naar bedrijfstak, 2002/2004



Wanneer we werkdruk opvatten als de combinatie van regelmatig werken in een hoog tempo én regelmatig werken onder een hoge tijdsdruk dan springen de bedrijfstakken landbouw, bosbouw, visserij en handel eruit in gunstige zin. Vaker een hoge werkdruk dan het landelijk gemiddelde vinden we dan in de bedrijfstakken zakelijke dienstverlening, vervoer en communicatie en vooral in de horeca.

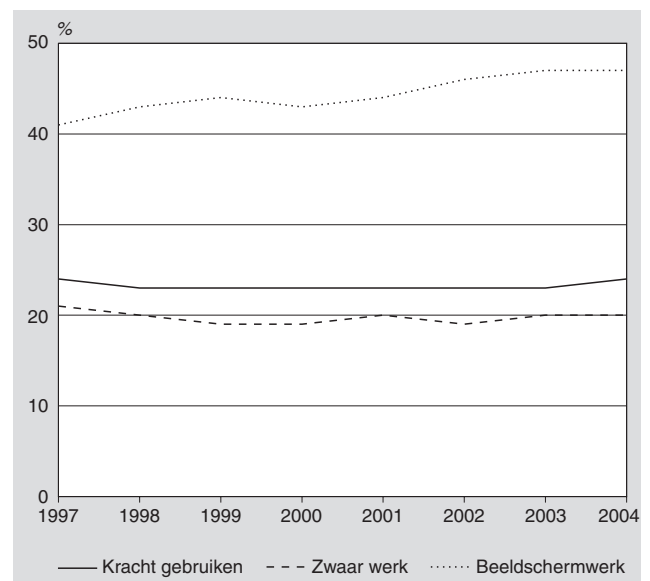
3. Fysieke belasting

Fysieke belasting wordt gemeten door de mate waarin werkenden kracht moeten gebruiken en de mate waarin ze zelf aangeven zwaar lichamelijk werk te doen. Kracht wordt bijvoorbeeld gebruikt bij het tillen van zware voorwerpen. Daarnaast zijn er situaties waarin iemand veel kracht moet zetten door duwen of trekken. Een vorm van fysieke belasting die minder snel als zodanig wordt herkend is statische belasting. Hierbij kan worden gedacht aan het langdurig met het bovenlichaam in dezelfde houding zitten. Bij beeldschermwerk komt deze situatie vaak voor.

3.1 Bijna kwart werkenden gebruikt regelmatig kracht

Al jaren is het aandeel werkenden dat regelmatig kracht gebruikt stabiel rond de 23 procent. Twee van de tien werkenden gaven in 2004 aan regelmatig zwaar lichamelijk werk te doen. Ook dit aandeel is al jaren nagenoeg stabiel. In 2004 werkte 47 procent van de werkzame beroepsbevolking geregeld achter een beeldscherm. Dat is evenveel als het jaar ervoor en een toename van 6 procentpunten ten opzichte van 1997. Door de hoge penetratiegraad is beeldschermwerk tegenwoordig de meest voorkomende vorm van lichamelijke belasting.

7. Lichamelijke werkbelasting



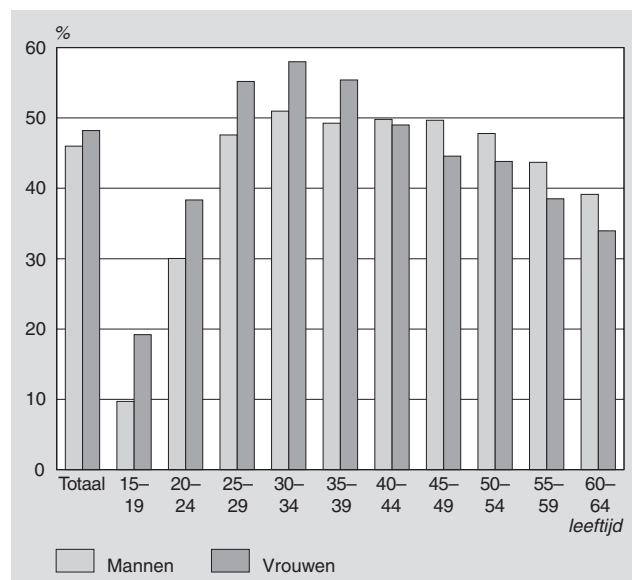
3.2 Onder de veertig meer vrouwen achter het beeldscherm

In 2004 werkte 48 procent van de vrouwen achter een beeldscherm en 46 procent van de mannen. Beeldschermwerk kwam altijd al iets vaker voor onder vrouwen dan onder mannen. Het hogere totaalcijfer voor vrouwen is terug te voeren op de leeftijdsgroepen tot veertig jaar. Onder de veertig doen vrouwen naar verhouding vaker beeldschermwerk dan mannen. In de leeftijdsgroep 40-44 jaar is het aandeel beeldschermwerk met ongeveer de helft voor vrouwen en mannen vrijwel even groot, maar daarna verandert het beeld. Vanaf 45 jaar is het aandeel mannen dat

regelmatig achter de computer zit groter dan dat van de vrouwen.

Opvallend is dat jongeren in hun werksituatie relatief weinig met beeldschermwerk te maken hebben. Dit komt waarschijnlijk doordat 15–24-jarigen relatief vaak werken in bedrijfssectoren waar het regelmatig gebruik van beeldschermen minder courant is, zoals in de horeca, de bouw en de detailhandel.

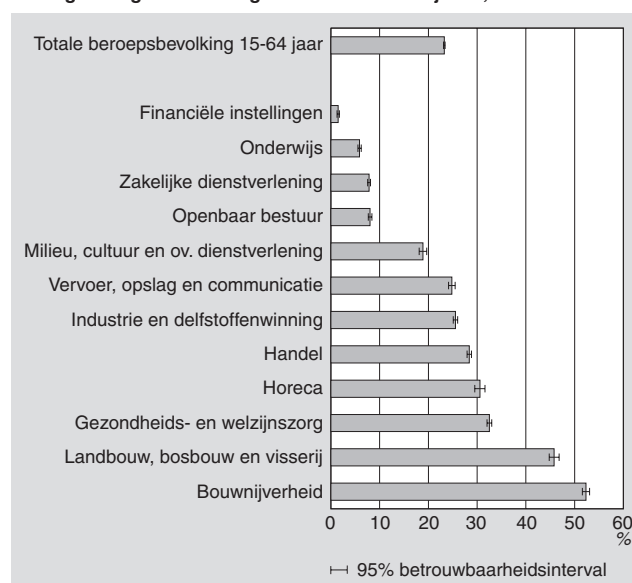
8. Beeldschermwerk naar geslacht en leeftijd, 2002/2004



3.3 Werk in gezondheidszorg voor veel vrouwen aan de zware kant

Meer mannen (drie op de tien) dan vrouwen (twee op de tien) gebruiken regelmatig kracht tijdens hun werkzaamheden. Naar leeftijd zijn het dan vooral de jongere mannen die veel kracht gebruiken. Ruim eenderde van de 15–24-jarige

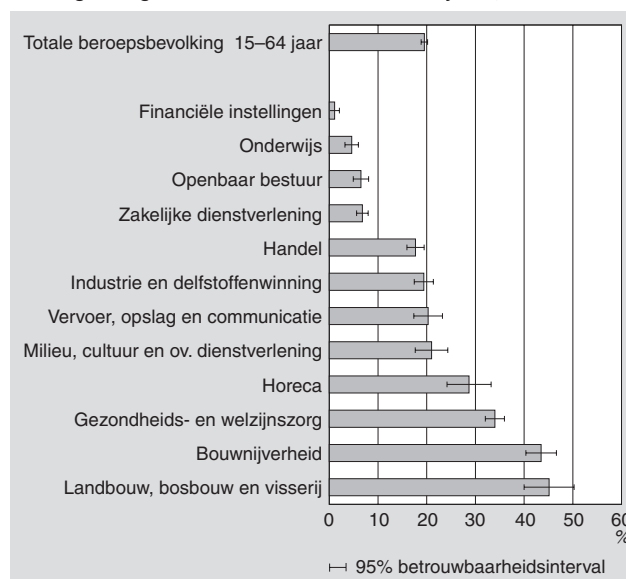
9. Regelmatig veel kracht gebruiken naar bedrijfstak, 2002/2004



werkenden gebruikte in 2004 kracht tijdens het werk en een van de vier jongeren gaven aan fysiek zwaar werk te doen. Het zal niet verbazen dat het geregeld gebruik van kracht op het werk met name in de bedrijfstakken bouwnijverheid en landbouw, bosbouw en visserij meer dan gemiddeld voorkomt. Voor vrouwen zijn de gezondheidszorg en de horeca de bedrijfstakken waarin zij het vaakst kracht moesten gebruiken.

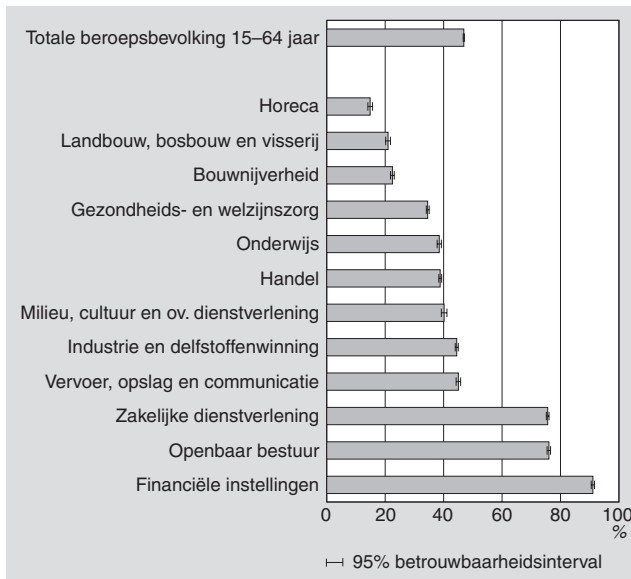
Er is over het algemeen weinig verschil in de mate waarin mannen en vrouwen het werk als zwaar ervaren. In 2004 gaven zowel twee van de tien mannen als vrouwen aan dat zij regelmatig zwaar werk verrichten. Het gaat voor mannen vooral om de bouwnijverheid en de landbouw en voor vrouwen om de gezondheids- en welzijnszorg. Vier op tien vrouwen ervaren het werk in de gezondheids- en welzijnszorg als zwaar. Dat is ruim twee keer zoveel als bij de mannen. Veel kracht gebruiken en zwaar werk zullen doorgaans met elkaar gepaard gaan. Het is dan ook niet verwonderlijk dat hiervoor binnen de bedrijfsklassen nagenoeg hetzelfde patroon optreedt. Zo komt in de bedrijfstakken financiële instellingen, onderwijs, openbaar bestuur en de zakelijke dienstverlening kracht gebruiken en zwaar lichamelijk werk verrichten bij minder dan een op de tien werkenden voor.

10. Regelmatig zwaar werk verrichten naar bedrijfstak, 2002/2004



Bijna een op de twee werknemers in Nederland werkte in 2004 regelmatig achter een beeldscherm. Tussen de bedrijfstakken bestaan aanzienlijke verschillen. Bij de financiële instellingen doet meer dan 90 procent beeldschermwerk. Ook in de bedrijfstakken openbaar bestuur en zakelijke dienstverlening zit driekwart van de werknemers regelmatig achter het computerscherm. Alle overige bedrijfstakken scoren onder het landelijk gemiddelde. In de bedrijfstakken met weinig specifieke kantoorbanen zoals de bouw, de landbouw en de horeca is bij minder dan een kwart van de werknemers sprake van regelmatig beeldschermwerk.

11. Regelmatig beeldschermwerk naar bedrijfstak, 2002/2004



4. Belasting door de omgeving

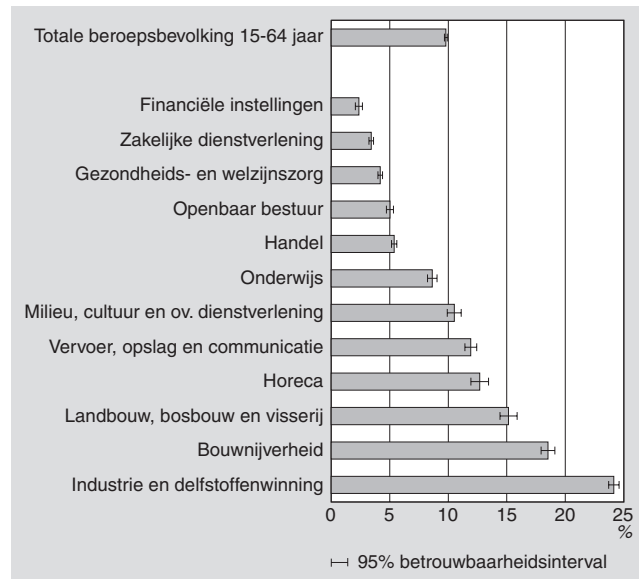
Bij belasting door omgevingsfactoren gaat het om lawaai en stank op de werkvloer en gevaarlijk en vuil werk. Bij lawaai gaat het om een geluidsvolume zodanig dat men tijdens het werk hard moet praten om zich verstaanbaar te maken. Een van de tien werkenden had in 2004 regelmatig te maken met een lawaaiige omgeving. Bijna drie keer zo veel mannen als vrouwen hadden hiermee te maken. In de industrie en de bouw kampte men ongeveer twee keer zo vaak als gemiddeld met geluidsoverlast, maar ook in de landbouw, de horeca en het vervoer is het lawaai op de werkplek meer dan gemiddeld. Bij de financiële instellingen en de zakelijke dienstverlening gaat het er wat lawaai betreft het meest rustig aan toe.

Blootstelling aan schadelijke geluidsniveaus wordt doorgegaans tegengegaan met het (verplicht) verstrekken van gehoorbeschermingsmiddelen. Van alle werkenden die aangaven dat ze op hun werkplek regelmatig of soms hard moeten praten om zich verstaanbaar te maken, gebruikte minder dan de helft oorkappen of -dopjes. Vrouwen gebruikten ze aanzienlijk minder dan mannen: 7 procent van de vrouwen en 63 procent van de mannen die aangaven in een lawaaiëring omgeving te werken. Het verschil komt vooral door de hogere uitkomsten bij de mannen in de bouw en de industrie, sectoren waarin weinig vrouwen werkzaam zijn, maar ook in de andere sectoren lagen de cijfers voor mannen hoger dan voor vrouwen. Blijkbaar is het lawaai op de werkplek van mannen van een andere orde, waardoor ze vaker tot bescherming van het gehoor moeten overgaan. De uitkomst bij de mannen bereikte in 2004 de hoogste waarde sinds 1997.

Vuil werk werd in 2004 door 19 procent van de werkzame beroepsbevolking gedaan, 8 procent van de werkenden had vaak te maken met stank op het werk en 6 procent deed gevaarlijk werk. Deze aandelen zijn nagenoeg gelijk gebleven in de periode 1997-2004.

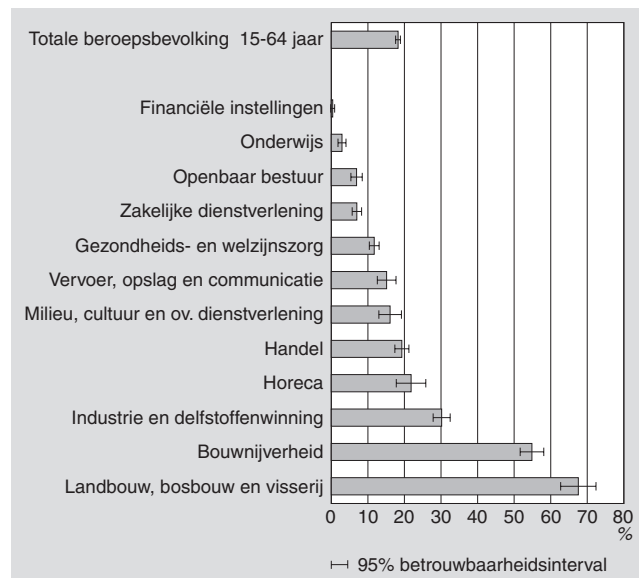
Twee bedrijfsklassen springen er wat vuil werk betreft in negatieve zin uit. In de landbouw en in de bouw heeft meer

12. Regelmatig veel lawaai op de werkplek naar bedrijfstak, 2002/2004



dan de helft van de werkenden geregeld te maken met werk waarbij men vuile handen, kleren of haren krijgt. In het onderwijs en de financiële instellingen komt dit niet of nauwelijks voor.

13. Regelmatig vuil werk verrichten naar bedrijfstak, 2002/2004



Technische Toelichting

De gegevens over arbeidsomstandigheden hebben betrekking op de werkzame beroepsbevolking. Hiertoe behoren alle mensen van 15-64 jaar die per week twaalf uur of meer werken. De uitkomsten zijn gebaseerd op de Enquête Beroepsbevolking (EBB) en de module Gezondheid en Arbeid uit het Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS). Beide enquêtes betreffen een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen. Voor de EBB wordt jaarlijks een op de honderd inwoners van Nederland geïnterviewd. Het POLS onder-

zoek omvat jaarlijks 10 duizend personen, waarvan er ruim 4 duizend tot de werkzame beroepsbevolking behoren.

Omdat beide onderzoeken steekproefonderzoeken zijn, hebben de uitkomsten een onnauwkeurigheidsmarge. Alleen uit grote veranderingen en uit veranderingen die zich een aantal jaren voortdurend aftekenen, mogen conclusies worden getrokken. De figuren met de bedrijfstakken zijn voorzien van 95-procentsbetrouwbaarheidsintervallen. Hiermee kan op een eenvoudige en snelle wijze inzicht worden verkregen of twee uitkomsten significant van elkaar verschillen. Indien twee intervallen elkaar (gedeeltelijk) overdekken is geen sprake van verschil op 95-procentniveau.

Bedrijfstakken

De indeling in bedrijfstakken is volgens de Standaard bedrijfsindeling 1993 (SBI 1993).

De indeling is als volgt (De getallen zijn de codes van de SBI1993):

- Landbouw, bosbouw en visserij 01+02+05
- Industrie en delfstoffenwinning (incl. energie en waterleidingbedrijven) 10–41
- Bouwnijverheid 45

- Handel 50–52
- Horeca 55
- Vervoer, opslag en communicatie 60–64
- Financiële instellingen 65–67
- Zakelijke dienstverlening 70–74
- Openbaar bestuur 75
- Onderwijs 80
- Gezondheids- en welzijnszorg 85
- Milieu, cultuur en overige dienstverlening 90–95

Literatuur

Frenken F. (2004), Trends in arbeidsomstandigheden. In Sociaal-economische Trends 3^e kwartaal 2005, CBS.

Hupkens C. en I. Beckers (2003), Trends in arbeidsomstandigheden. In Sociaal-economische Maandstatistiek 2003-7, CBS.

Siegrist, J. (1996), Adverse health effects of high effort/low reward conditions, *Journal of Occupational Health Psychology*, volume 1, blz. 27–41.

Tabel 1
Arbeidsomstandigheden, 1997–2004

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
	%							
Mannen en vrouwen								
<i>Psychische werkbelasting</i>								
Onder hoge tijdsdruk werken	32	33	33	31	30	29	28	27
In hoog tempo werken	43	42	42	40	41	41	41	41
Onder hoge tijdsdruk en in een hoog tempo werken	29	29	30	29	27	26	27	27
Onder hoge tijdsdruk of in een hoog tempo werken	49	48	49	48	46	46	47	46
Vrij in opnemen verlof	69	68	67	71	73	75	74	76
Goede promotiekansen	33	34	34	34	38	39	37	36
Goede beloning	68	67	67	65	69	71	69	67
<i>Lichamelijke werkbelasting</i>								
Kracht gebruiken	24	23	23	23	23	23	23	24
Zwaar werk	21	20	19	19	20	19	20	20
Beeldschermwerk	41	43	44	43	44	46	47	47
<i>Belasting door omgevingsfactoren</i>								
Blootstaan aan lawaai	9	9	9	9	9	10	9	10
w.v. gebruik gehoorbeschermers (regelmatig en soms)	48	46	47	46	47	46	44	47
Vuil werk	19	19	18	18	18	17	19	19
Stank op het werk	8	9	8	8	8	7	8	8
Mannen								
<i>Psychische werkbelasting</i>								
Onder hoge tijdsdruk werken	33	34	34	32	31	30	29	28
In hoog tempo werken	42	43	42	40	40	41	41	41
Onder hoge tijdsdruk en in een hoog tempo werken	30	31	31	30	27	28	28	28
Onder hoge tijdsdruk of in een hoog tempo werken	49	51	50	49	46	47	47	48
Vrij in opnemen verlof	71	71	71	74	76	79	78	80
Goede promotiekansen	37	38	38	39	43	43	40	39
Goede beloning	71	71	71	69	74	75	73	69
<i>Lichamelijke werkbelasting</i>								
Kracht gebruiken	27	25	26	26	26	27	26	27
Zwaar werk	22	21	19	19	21	18	19	20
Beeldschermwerk	41	43	44	42	44	45	46	46
<i>Belasting door omgevingsfactoren</i>								
Blootstaan aan lawaai	12	12	12	12	12	13	12	13
w.v. gebruik gehoorbeschermers (regelmatig en soms)	61	61	62	62	62	62	59	63
Vuil werk	26	26	24	24	24	24	25	25
Stank op het werk	10	11	10	10	9	9	9	10
Vrouwen								
<i>Psychische werkbelasting</i>								
Onder hoge tijdsdruk werken	29	30	30	29	28	27	26	25
In hoog tempo werken	44	40	40	40	43	42	41	41
Onder hoge tijdsdruk en in een hoog tempo werken	27	25	28	28	26	25	25	25
Onder hoge tijdsdruk of in een hoog tempo werken	48	45	46	46	46	45	45	45
Vrij in opnemen verlof	65	64	61	66	68	69	70	72
Goede promotiekansen	25	27	28	27	31	34	32	31
Goede beloning	62	61	60	58	62	66	65	64
<i>Lichamelijke werkbelasting</i>								
Kracht gebruiken	19	20	18	19	19	18	18	19
Zwaar werk	19	18	18	19	19	20	20	19
Beeldschermwerk	43	44	45	44	46	47	49	48
<i>Belasting door omgevingsfactoren</i>								
Blootstaan aan lawaai	5	4	5	5	4	5	5	5
w.v. gebruik gehoorbeschermers (regelmatig en soms)	5	6	10	6	8	8	10	7
Vuil werk	9	8	9	8	10	8	10	10
Stank op het werk	5	5	5	6	5	6	7	6

Tabel 2
Arbeidsomstandigheden naar bedrijfstak 2002/2004

	Psychische werkbelasting				Lichamelijke werkbelasting			Omgevingsfactoren	
	Onder- hoge tijdsdruk werken	In hoog tempo werken	Hoge tijdsdruk en hoog tempo werken	Hoge tijdsdruk of hoog tempo werken	Kracht gebuiken	Zwaar werk	Beeld- scherm- werk	Bloot staan aan lawaaï	Vuil werk
	%								
Mannen en vrouwen									
Alle bedrijfstakken	28	41	27	46	23	20	47	10	18
Landbouw, bosbouw en visserij	18	33	15	37	46	45	21	15	68
Industrie en delfstoffenwinning	26	40	27	46	26	19	44	24	30
Bouwnijverheid	24	42	26	47	52	44	22	19	55
Handel	22	36	19	40	28	18	39	5	19
Horeca	37	53	32	58	31	29	15	13	22
Vervoer, opslag en communicatie	36	42	32	49	25	20	45	12	15
Financiële instellingen	29	48	30	53	1	1	91	2	0
Zakelijke dienstverlening	32	43	30	48	8	7	76	3	7
Openbaar bestuur	27	39	28	44	8	7	76	5	7
Onderwijs	27	45	30	51	6	5	39	9	3
Gezondheids- en welzijnszorg	31	43	29	47	33	34	35	4	12
Milieu, cultuur en overige dienstverlening	26	39	24	44	19	21	40	11	16
Mannen									
Alle bedrijfstakken	29	41	28	47	27	19	46	13	25
Landbouw, bosbouw en visserij	21	33	16	38	52	50	19	18	73
Industrie en delfstoffenwinning	27	39	27	46	29	21	42	28	35
Bouwnijverheid	25	43	27	48	56	47	18	20	59
Handel	25	39	24	45	35	18	38	8	27
Horeca	39	56	39	62	28	26	12	14	26
Vervoer, opslag en communicatie	38	40	32	48	28	22	39	13	19
Financiële instellingen	31	52	35	57	1	2	89	2	0
Zakelijke dienstverlening	34	43	31	50	9	7	75	4	8
Openbaar bestuur	27	38	28	44	11	9	71	6	10
Onderwijs	29	45	33	54	7	4	46	9	3
Gezondheids- en welzijnszorg	37	38	27	43	24	16	45	4	10
Milieu, cultuur en overige dienstverlening	29	35	22	41	24	15	40	13	13
Vrouwen									
Alle bedrijfstakken	26	41	25	45	18	20	48	5	10
Landbouw, bosbouw en visserij	11	34	13	35	25	31	28	7	51
Industrie en delfstoffenwinning	23	42	26	47	13	12	55	12	12
Bouwnijverheid	14	32	15	32	4	6	83	1	9
Handel	17	32	14	35	20	17	40	2	11
Horeca	35	50	26	53	33	31	18	11	17
Vervoer, opslag en communicatie	31	49	33	51	16	15	64	10	4
Financiële instellingen	26	44	24	48	2	0	94	3	0
Zakelijke dienstverlening	29	43	29	46	6	6	77	2	5
Openbaar bestuur	26	42	28	46	3	3	84	4	1
Onderwijs	25	45	27	49	5	5	33	8	3
Gezondheids- en welzijnszorg	30	44	29	48	35	38	32	4	12
Milieu, cultuur en overige dienstverlening	23	43	25	46	14	26	40	8	19

Mobiliteit van ouders met jonge kinderen

Hermine Molnár

De mate waarin ouders met jonge kinderen zich verplaatsen heeft duidelijk een 'spitsuur'-karakter. Dit geldt vooral voor het mobiliteitspatroon van moeders. Of zij betaalde arbeid verrichten of niet maakt daarbij niet uit. Moeders met jonge kinderen maken meer verplaatsingen dan vaders in dezelfde situatie. Vaders overbruggen dagelijks wel meer kilometers.

1. Inleiding

Het hebben van jonge kinderen heeft ingrijpende gevolgen voor het leven van ouders. De zorg voor de kinderen vergt grote inspanningen van de ouders. Deze fase van het leven wordt daarom ook wel de spitsuurfase genoemd. Dit wordt nog versterkt als deze zorg gecombineerd wordt met het hebben van betaald werk. Voor mensen die zorg voor kinderen combineren met betaald werk geldt dat zij vaak zowel op het werk als thuis aanzienlijke tijdsdruk ervaren. In dit artikel wordt onderzocht in hoeverre er sprake is van een mobiliteitspatroon dat kenmerkend is voor ouders. Is het 'spitsuur'-karakter ook van toepassing op de mate waarin ouders zich verplaatsen?

2. Aantal verplaatsingen

2.1 Huishoudens mét en zonder jong kind

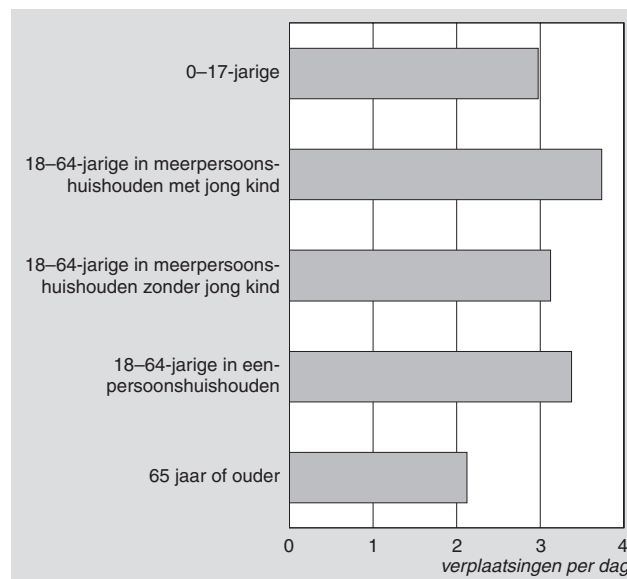
In 2003 verplaatsten personen tussen 18 en 64 jaar die wonen in een gezin met minimaal één kind jonger dan 12 jaar zich gemiddeld 3,7 keer per dag. Personen die leven in een meerpersoonshuishouden zonder (jonge) kinderen verplaatsten zich in 2003 gemiddeld 3,1 maal per dag. Het gaat hierbij om verplaatsingen op de openbare weg. Vertaald naar een gemiddelde week maakte een ouder uit een gezin met kinderen 26 verplaatsingen. Dat is ruim 4 verplaatsingen meer dan iemand uit een meerpersoonshuishouden zonder jonge kinderen. De benaming 'spitsuur' is dus blijkbaar ook van toepassing op het aantal verplaatsingen dat mensen maken in die fase van hun leven.

2.2 Vaders en moeders

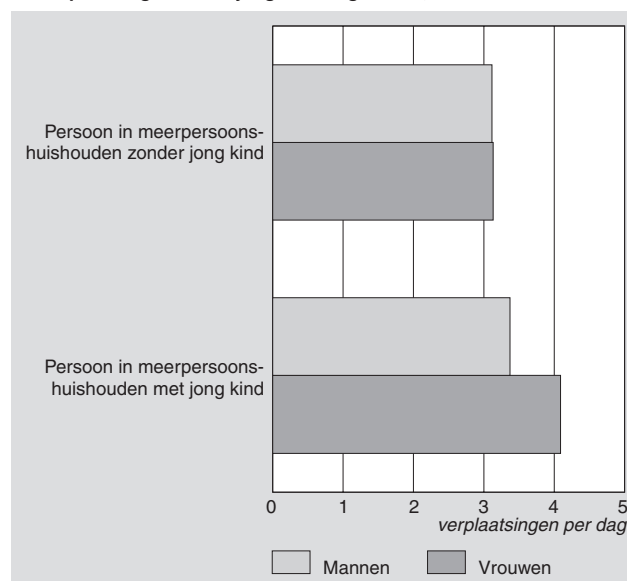
Het hebben van kinderen heeft vooral gevolgen voor het aantal verplaatsingen van de moeders. Vrouwen met kinderen verplaatsen zich bijna 29 keer per week tegenover mannen met kinderen bijna 24 keer per week. Zowel mannen als vrouwen in meerpersoonshuishoudens zonder jonge kinderen verplaatsen zich gemiddeld 22 keer per week.

Of moeders betaald werk hebben of niet maakt voor het aantal verplaatsingen niet uit. Zowel werkende als niet werkende moeders verplaatsen zich ruim 4 maal per dag.

1. Verplaatsingen naar huishoudenssituatie, 2003



2. Verplaatsingen 18-64-jarigen naar geslacht, 2003



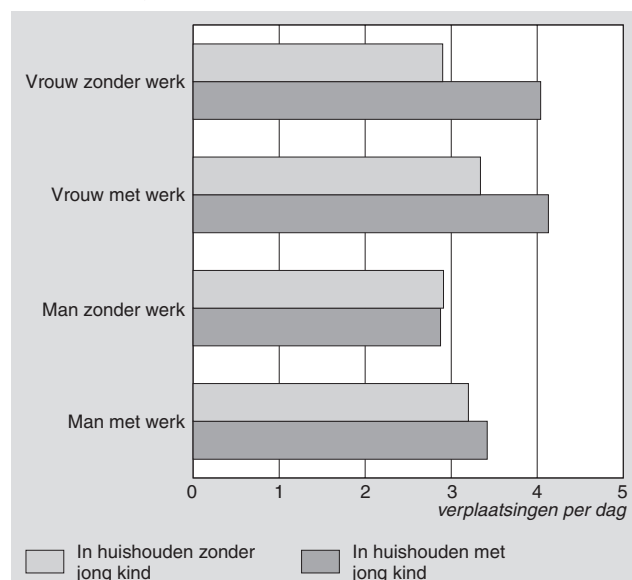
Bij vaders ligt dit echter anders. Werkende vaders maken gemiddeld 3,4 verplaatsingen per dag. Dat is bijna 1,2 maal zoveel als vaders die niet werkzaam zijn.

3. Motief

3.1 Naar werk

Hoewel werkende vrouwen met jonge kinderen gemiddeld vaker op pad zijn dan werkende mannen, verplaatsen ze

3. Verplaatsingen van personen in meerpersoonshuishoudens, 2003



zich minder vaak van en naar het werk. Vaders verplaatsen zich ruim 1,5 keer zo vaak van en naar het werk dan moeders. Een deel van dit verschil wordt verklaard doordat vrouwen vaker dan mannen in deeltijd en dus vaak gemiddeld minder dagen per week werken.

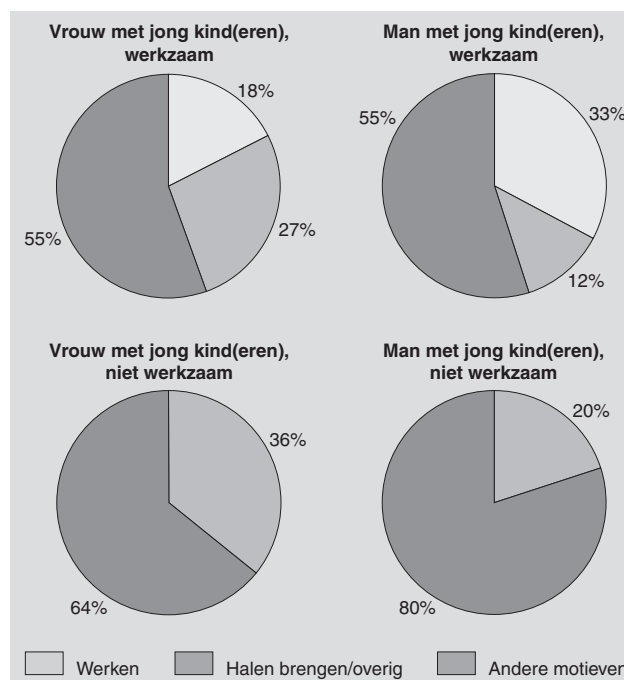
3.2 Halen en brengen

De aanwezigheid van kinderen in huishoudens resulteert niet alleen in een groter aantal verplaatsingen maar heeft ook effect op de reden voor de verplaatsingen. Veel jonge kinderen kunnen nog niet zelfstandig aan het verkeer deelnemen of zijn bijvoorbeeld niet in staat om veilig zonder begeleiding grotere afstanden af te leggen. Dat heeft ook gevolgen voor de ouders. In 2003 maakte een werkende moeder 27 procent van al haar verplaatsingen om anderen ergens naar toe te brengen of op te halen. Het gaat daarbij onder meer om het halen en brengen van kinderen van en naar school, naar sportverenigingen en dergelijke. Werkende vaders maakten slechts 12 procent van hun verplaatsingen voor het halen en brengen van anderen. Ook tussen mannen en vrouwen die geen betaalde arbeid verrichten voor twaalf uur of meer per week is er een verschil tussen het aandeel verplaatsingen dat zij maken voor het halen of brengen van personen. Moeders zonder betaald werk besteedden 36 procent van alle verplaatsingen voor dit doel. Vaders zonder werk maakten slechts 20 procent van hun verplaatsingen voor het halen en brengen. Ofschoon vaders zonder werk meer verplaatsingen maken om anderen te halen of te brengen dan werkende vaders, maken zij voor dit doel maar half zoveel verplaatsingen als werkende moeders. Duidelijk is dat moeders vaker dan vaders kinderen halen en brengen.

4. Afgelegde kilometers

Hoewel moeders zich vaker verplaatsen dan vaders, leggen vaders gemiddeld meer kilometers af. Een werkende man uit een gezin met jonge kinderen overbrugt dagelijks

4. Verplaatsingen van ouders naar motief, 2003



gemiddeld 50 kilometer. Een werkende vrouw in dezelfde situatie legt gemiddeld bijna een derde minder af per dag. Werkende moeders reizen gemiddeld 34 kilometer op een dag. Dat is 12 kilometer meer dan moeders zonder werk. Werkende vaders overbruggen zelfs 20 kilometer meer op een dag dan vaders zonder werk. Niet alleen tussen vaders en moeders is er een groot verschil in de afgelegde afstand. Het verschil in afstand tussen werkende mannen en vrouwen in meerpersoonshuishoudens zonder (jonge) kinderen is bijna even groot; mannen reizen 15 kilometer meer per dag dan vrouwen. Ook bij mannen en vrouwen die jonge kinderen hebben en die geen betaalde arbeid verrichten, maken mannen gemiddeld meer kilometers dan vrouwen. Kenmerkend voor het verplaatsingspatroon van een vrouw uit een gezin met jonge kinderen is dat het bestaat uit relatief veel korte verplaatsingen, bij mannen is dit omgekeerd. Een indicatie daarvoor is de gemiddelde afstand per verplaatsing. Deze is bij vrouwen korter dan bij mannen. Moeders die geen betaald werk verrichten, overbruggen gemiddeld de kortste afstand per verplaatsing (ruim 5 kilometer). Werkende moeders leggen gemiddeld 8 kilometer af per verplaatsing. Ter vergelijking: een werkende vader legt gemiddeld bijna 15 kilometer af per verplaatsing en vaders zonder werk ruim 10 kilometer.

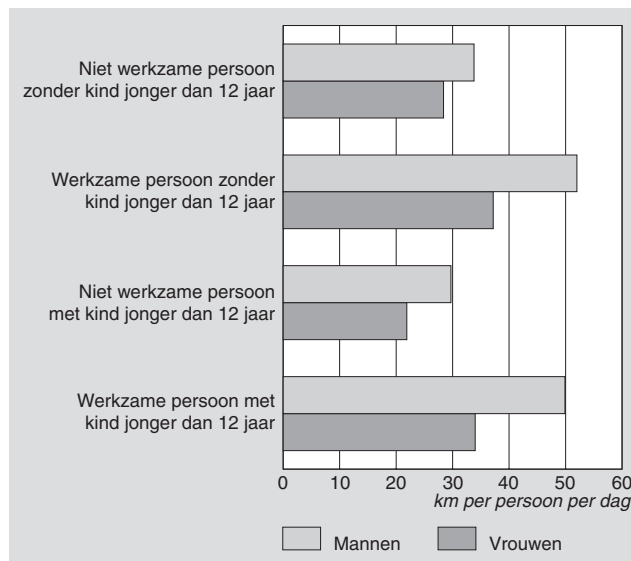
Werkende vaders leggen meer dan 2,5 keer zoveel kilometers af om van en naar het werk te reizen dan werkende moeders. Dit komt niet alleen doordat moeders vaker dan vaders in deeltijd werken en zich dus minder vaak verplaatsen naar het werk maar ook doordat werkende vrouwen gemiddeld 8 kilometer dicht bij hun werk wonen dan werkende mannen.

5. Reisduur

Werkende mannen met jonge kinderen leggen dagelijks aanzienlijk meer kilometers af dan werkende vrouwen met

jonge kinderen. In reisduur zijn ze slechts 14 procent langer onderweg. Werkende vaders zijn dagelijks bijna een uur en een kwartier onderweg in het verkeer, werkende moeders 64 minuten. Dit relatief kleine verschil in totale reisduur per dag tussen werkende vaders en moeders ontstaat deels doordat de verplaatsingen van moeders per kilometer meer tijd in beslag nemen. Gemiddeld overbruggen werkende vaders 0,68 kilometer in een minuut en werkende moeders 0,53 kilometer. Werkende moeders overbruggen de helft meer kilometers dan moeders zonder werk. Hun reistijd is echter maar een vierde langer dan die van niet werkzame moeders. De laatsten zijn dagelijks gemiddeld 51 minuten onderweg. Werkende mannen mét en zonder jonge kinderen overbruggen dagelijks bijna even veel kilometers en zij zijn ook bijna even lang onderweg.

5. Afgelegde afstand per dag van personen uit meerpersoonshuishoudens, 2003

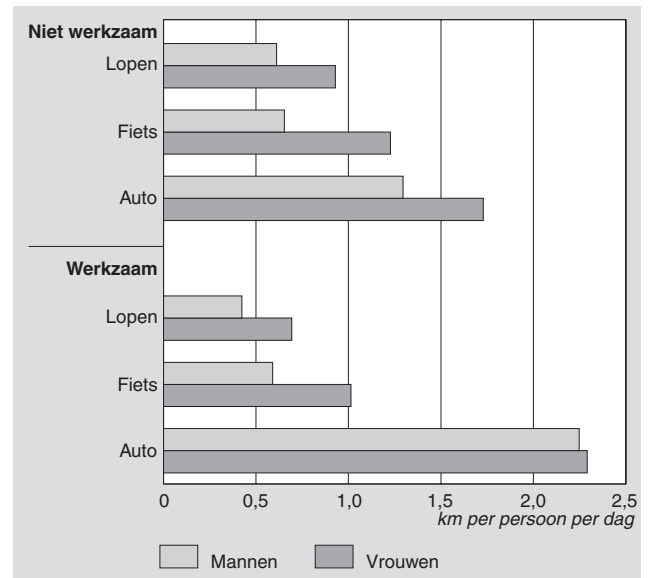


6. Vervoermiddelengebruik

Een deel van de verklaring voor het feit dat verplaatsingen van moeders relatief meer tijd in beslag nemen komt door de vervoermiddelen die zij gebruiken. Gemiddeld nemen werkende moeders vaker de fiets en gaan zij vaker te voet dan werkende vaders. In vergelijking met werkende vaders verplaatsen werkende moeders zich 1,7 keer zo vaak met de fiets en 1,6 keer zo vaak lopend. Niet-werkende moeders verplaatsen zich nog vaker fietsend en lopend dan werkende moeders. Dit vervoermiddelengebruik van vrouwen uit huishoudens met jonge kinderen past bij hun verplaatsingspatroon dat gekenmerkt wordt door het maken van relatief veel maar korte verplaatsingen. Het vervoer-

middel dat ouders het meest gebruiken is echter de auto (als bestuurder of passagier). Werkende moeders gebruiken de auto voor iets meer dan de helft hun verplaatsingen, werkende vaders voor bijna tweederde van hun verplaatsingen. Niet werkende ouders gebruiken de auto voor ongeveer 45 procent hun verplaatsingen.

6. Verplaatsingen van vaders en moeders naar vervoerwijze, 2003



Technische toelichting

De gegevens uit dit artikel zijn afkomstig uit het Onderzoek Verplaatsingsgedrag (OVG) van het CBS.

De onderzoekspopulatie van het OVG is de gehele Nederlandse bevolking (exclusief personen in inrichtingen en tehuizen). De waarnemingen zijn exclusief vakantiemobiliteit en exclusief verplaatsingen en afstanden afgelegd buiten de Nederlandse landsgrenzen. De verplaatsingen in het OVG betreffen verplaatsingen op de openbare weg.

Een vader of moeder met een jong kind is gedefinieerd als een persoon tussen 18 en 65 jaar levend in een meerpersoonshuishouden met minimaal één kind jonger dan 12 jaar.

Aan alle personen uit een huishouden is gevraagd gedurende een van te voren bepaalde dag de verplaatsingen op die enquêtedag bij te houden.

Bij de verplaatsingen wordt informatie verzameld over de plaats van herkomst, de bestemming, tijdstip van vertrek en aankomst, welke vervoermiddelen worden gebruikt en met welk motief de verplaatsingen worden gemaakt. Het OVG is een steekproefonderzoek. In 2003 hebben 34,5 duizend huishoudens aan het onderzoek meegewerkt.

Tabel 1
Verplaatsingen, afgelegde afstand en reisduur naar huishoudenssituatie, 2003

	Verplaatsingen per persoon per dag	Afstand per persoon per dag	Reisduur per persoon per dag
	<i>abs.</i>	<i>km</i>	<i>minuten</i>
Totaal	3,09	31,92	60
<i>Mannen</i>			
18 tot 65 jaar			
In meerpersoonshuishoudens			
met kind(eren) jonger dan 12 jaar			
werkzaam	3,42	49,91	73
niet werkzaam	2,88	29,74	55
zonder kind(eren) jonger dan 12 jaar			
werkzaam	3,20	52,01	78
niet werkzaam	2,91	33,79	66
In eenpersoonshuishoudens			
werkzaam	3,41	49,70	81
niet werkzaam	3,05	31,62	69
65 jaar of ouder			
In meerpersoonshuishouden	2,54	23,39	52
In eenpersoonshuishouden	2,32	18,56	49
<i>Vrouwen</i>			
18 tot 65 jaar			
In meerpersoonshuishoudens			
met kind(eren) jonger dan 12 jaar			
werkzaam	4,13	34,04	64
niet werkzaam	4,04	21,88	51
zonder kind(eren) jonger dan 12 jaar			
werkzaam	3,34	37,23	67
niet werkzaam	2,90	28,40	58
In eenpersoonshuishoudens			
werkzaam	3,67	41,35	80
niet werkzaam	3,06	25,48	60
65 jaar of ouder			
In meerpersoonshuishouden	1,99	17,91	40
In eenpersoonshuishouden	1,72	11,19	31

Het ziekteverzuim van arbeidsgehandicapten

Gwen Krul en Judy Moester

Het landelijk gemiddelde voor het ziekteverzuim lag in 2002 op 5,3 procent. Het ziekteverzuim van arbeidsgehandicapten was in dat jaar bijna twee keer zo hoog, namelijk 9,5 procent. Exclusief de WSW-ers is dit 9 procent. Zeven op de tien arbeidsgehandicapten hadden een ziekteverzuim dat onder het landelijk gemiddelde ligt. De groep met een bovengemiddeld verzuim verschilt naar leeftijd, geslacht en herkomst niet van de rest. Na correctie voor verschillen in de samenstelling van de groepen arbeidsgehandicapten en alle werknemers blijft het verschil in verzuim groot. Binnen de groep arbeidsgehandicapten zelf worden ook grote verschillen waargenomen; WSW-ers hebben een hoger verzuim dan niet-WSW-ers en personen met een WAO-uitkering hebben een hoger verzuim dan personen met een Wajong-uitkering.

1. Inleiding

Vanaf 1 oktober 2004 is het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) begonnen met de herbeoordeling van arbeidsongeschikten op basis van een nieuw schattingsbesluit. Deze herbeoordelingsoperatie zal tweeënhalf jaar duren. In totaal worden naar verwachting 340 duizend arbeidsongeschikten herbeoordeeld. Volgens ramingen zal voor zo'n 85 duizend arbeidsongeschikten de herbeoordeling leiden tot het verlies van (een deel van) de arbeidsongeschiktheidsuitkering. Van hen wordt verwacht dat zij weer gaan werken, of als zij al werk hebben, meer gaan werken.

Het is niet bekend of bij werkherhating het ziekteverzuim van arbeidsgehandicapten afwijkt van dat van niet-arbeidsgehandicapte werknemers. In opdracht van SZW is daarom het ziekteverzuim van hervattende arbeidsgehandicapten geanalyseerd en is dit vergeleken met het verzuim van niet-arbeidsgehandicapten. Het gaat hierbij om een deel van de personen die volgens de wet REA arbeidsgehandicapt zijn, namelijk personen die een arbeidsongeschiktheidsuitkering hebben of in de vijf jaar voorafgaand aan het verslagjaar hebben gehad. Welke personen hier precies onder vallen, wordt toegelicht in de bijlage. Alle arbeidsgehandicapten in dit onderzoek hebben op de peildatum, 15 december 2002, een dienstverband.

Voor het onderzoek zijn twee bronnen gebruikt: de Nationale Verzuimstatistiek (NVS) van het CBS en gegevens van het UWV over arbeidsgehandicapten die werken. Door deze gegevens te combineren kan aangegeven worden welke personen in de NVS behoren tot de arbeidsgehandicaptenpopulatie. De gegevens uit beide bronnen hebben betrekking op het jaar 2002. De NVS bevat verzuimgegevens van 5,5 miljoen personen, werkzaam bij bijna 245 duizend bedrijven. Dit is ongeveer 80 procent van de totale werknemerspopulatie. Van deze personen zijn 255 duizend personen arbeidsgehandicapt; zij zijn werkzaam bij bijna 60 duizend bedrijven.

De REA-definitie wijkt af van de definitie die gebruikt wordt in de Enquête beroepsbevolking (EBB) van het CBS. De EBB hanteert een tamelijk subjectieve operationalisering. Daarbij worden aan alle personen van 15–64 jaar twee vragen gesteld om te bepalen of iemand arbeidsgehandicapt is. Er wordt gevraagd of men 'last heeft van één of meer langdurige aandoeningen, ziekten of handicaps'. Vervolgens wordt hen die hierop positief antwoorden gevraagd of men als gevolg van deze langdurige aandoening, ziekte of handicap belemmerd wordt in het uitvoeren of verkrijgen van werk' (Beckers, Van Gils en Lautenbach, 2004).

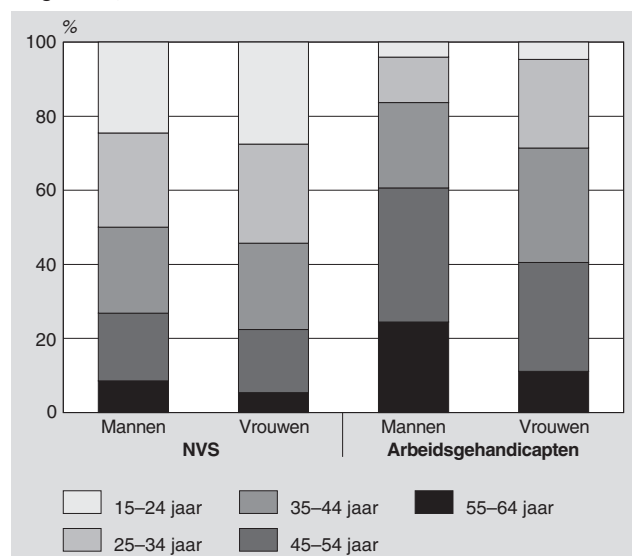
In paragraaf 2 worden de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek beschreven. Paragraaf 2.1 beschrijft de achtergrondkenmerken van de groep arbeidsgehandicapten in vergelijking met de totale populatie. Vervolgens wordt het verzuim van arbeidsgehandicapten vergeleken met dat van niet-arbeidsgehandicapten (paragraaf 2.2). In paragraaf 2.3 volgt een beschrijving van gestandaardiseerde resultaten. Paragraaf 2.4 gaat in op de verdeling van het verzuim. Daarna wordt aandacht besteed aan het verzuim van verschillende deelpopulaties binnen de groep arbeidsgehandicapten (paragraaf 2.5). In paragraaf 2.6 worden de uitkomsten gepresenteerd van zogenaamde Answer Tree-analyses, waarmee geprobeerd wordt om risicogroepen voor een hoog ziekteverzuim binnen de arbeidsgehandicaptenpopulatie aan te wijzen. De bijlagen bestaan uit een begrippenlijst, een literatuurlijst en enkele tabellen. Op de website van het CBS is het rapport 'Arbeidsgehandicapten en verzuim' beschikbaar, dat een uitgebreidere tabellenset bevat.

2. Resultaten

2.1 Arbeidsgehandicapten zijn gemiddeld ouder

Wanneer de opbouw van de arbeidsgehandicaptenpopulatie op een aantal kenmerken vergeleken wordt met de totale populatie valt op dat meer dan de helft (51 procent) van de arbeidsgehandicapten 45 jaar of ouder is. Van de hele populatie is 25 procent 45 jaar of ouder. Ouderen zijn dus oververtegenwoordigd onder de arbeidsgehandicapten. Jongeren (15 tot en met 24 jaar) zijn met vier procent duidelijk ondervertegenwoordigd binnen de groep arbeidsgehandicapten. Wat betreft geslacht en herkomst zijn de verschillen vrij gering. Binnen de groep arbeidsgehandicapten is de verhouding tussen mannen en vrouwen nagenoeg gelijk aan de verhouding binnen de totale populatie. Van de arbeidsgehandicapten is 55 procent man, tegenover 54 procent van de totale populatie. Onder de arbeidsgehandicapten zijn iets meer autochtonen en wat minder niet-westerse allochtonen.

1. Leeftijdopbouw NVS-populatie en arbeidsgehandicapten naar geslacht, 2002



Van de arbeidsgehandicapten is 66 procent werkzaam in bedrijven met meer dan 100 werknemers; bij de totale populatie is dit 58 procent. Van de arbeidsgehandicapten werken relatief weinig mensen in de bedrijfstak zakelijke dienstverlening; 19 procent van de arbeidsgehandicapten tegenover 27 procent van de totale populatie. Relatief veel mensen zijn werkzaam in de bedrijfstak industrie, namelijk 19 procent van de arbeidsgehandicapten tegenover 11 procent van de totale populatie. Dit komt vooral doordat sociale werkplaatsen, waar bijna alle arbeidsgehandicapten met een WSW-dienstverband werkzaam zijn, hieronder vallen.

2.2 Arbeidsgehandicapten hebben een hoger verzuim dan niet-arbeidsgehandicapten

Het verschil in verzuim tussen arbeidsgehandicapten en niet-arbeidsgehandicapten wordt geanalyseerd aan de hand van drie verzuimgrootheden: het ziekteverzuimpercentage, de ziekmeldingsfrequentie en de gemiddelde ziekteverzuimduur. In staat 1 zijn deze grootheden weergegeven voor arbeidsgehandicapten en niet-arbeidsgehandicapten. Voor een goede vergelijkbaarheid met de NVS zijn daarnaast ook de cijfers voor de totale populatie werkenden weergegeven.

Het verzuimpercentage van arbeidsgehandicapten is bijna twee keer zo hoog als dat van niet-arbeidsgehandicapten. Arbeidsgehandicapten hebben met een gemiddelde van bijna 28 dagen vooral een langere verzuimduur. De mel-

dingsfrequenties zijn wel hoger, maar wijken minder sterk af. In de volgende paragrafen wordt het verschil in verzuim tussen arbeidsgehandicapten en niet-arbeidsgehandicapten toegelicht.

2.3 Andere samenstelling verklaart nauwelijks verschil in verzuimpercentage

Als de groep arbeidsgehandicapten in vergelijking met andere werknemers duidelijk anders van samenstelling is, kan dat ook een oorzaak van een afwijkend verzuimcijfer zijn. Gestandaardiseerde cijfers houden rekening met deze verschillen. De drie verzuimgrootheden voor de arbeidsgehandicapten worden gestandaardiseerd naar de hele NVS-populatie. Dat betekent dat de cijfers voor de arbeidsgehandicapten berekend worden alsof ze dezelfde opbouw hebben als de totale NVS-populatie.

Er is gekozen om te standaardiseren naar leeftijd, geslacht en herkomstgroepering, omdat uit onze analyses over het algemeen blijkt dat ouderen een hoger verzuim hebben dan jongeren, vrouwen een hoger verzuim hebben dan mannen en (niet-westerse) allochtonen een hoger verzuim hebben dan autochtonen. Mogelijk hebben andere factoren, bijvoorbeeld de sector waarin iemand werkzaam is, ook invloed op het verzuimcijfer. Leeftijd, geslacht en herkomstgroepering zijn echter de enige beschikbare kenmerken waarvan zeker is dat zij niet het gevolg zijn van het feit dat iemand arbeidsgehandicapt is. Bij de sector waarin iemand werkzaam is kan dat bijvoorbeeld wel het geval zijn: iemand die arbeidsgehandicapt wordt, kan bijvoorbeeld een WSW-dienstverband (Wet Sociale Werkvoorziening) krijgen en daarmee onder de sector Industrie vallen, terwijl deze persoon eerst binnen een andere sector werkzaam was. Daarom worden dergelijke kenmerken niet meegenomen in de standaardisatie.

De verzuimgrootheden voor de groep arbeidsgehandicapten zijn herberekend alsof ze op leeftijd, geslacht en herkomstgroepering dezelfde verdeling hebben als de totale NVS-populatie. Het verzuimpercentage voor de arbeidsgehandicapten is dan 9,0 procent. Daarmee is het verzuimpercentage voor de groep arbeidsgehandicapten nog steeds aanzienlijk hoger dan het ziekteverzuimpercentage voor niet-arbeidsgehandicapten. Standaardisatie van de ziekmeldingsfrequentie voor arbeidsgehandicapten laat zien dat arbeidsgehandicapten zich na standaardisatie nog steeds vaker ziek melden dan niet-arbeidsgehandicapten. De gemiddelde verzuimduur van arbeidsgehandicapten is na standaardisatie nog bijna 1,5 keer langer dan voor niet-arbeidsgehandicapten. Het verschil in opbouw naar

Staat 1
Ziekteverzuimpercentage, ziekmeldingsfrequentie en gemiddelde verzuimduur voor de verschillende populaties, 2002

	Ziekteverzuim	Meldingsfrequentie	Gemiddelde verzuimduur
	%	abs.	dagen
Arbeidsgehandicapten	9,5	1,37	27,7
Niet-arbeidsgehandicapten	5,1	1,13	17,4
NVS totaal	5,3	1,14	18,0

Staat 2
Standaardisatie arbeidsgehandicapten inclusief WSW, 2002

	Ziekteverzuim	Meldingsfrequentie	Gemiddelde verzuimduur
	%	abs.	dagen
Totale populatie	5,3	1,14	18,0
Niet-arbeidsgehandicapten	5,1	1,13	17,4
Arbeidsgehandicapten	9,5	1,37	27,7
Arbeidsgehandicapten, gestandaardiseerd	9,0	1,47	24,7

leeftijd, geslacht en herkomstgroepering verklaart dus maar een klein deel van het verschil in verzuimpercentage tussen de beide groepen.

2.4 Ruim twee derde van de arbeidsgehandicapten verzuimt onder het landelijk gemiddelde

Het ziekteverzuim van de totale groep arbeidsgehandicapten is gemiddeld bijna twee keer zo hoog als het verzuim van de totale NVS-populatie. Er is zowel sprake van spreiding van het verzuim binnen de groep, als van een verschil in het verzuim tussen verschillende deelgroepen. Dit laatste wordt in de volgende paragraaf beschreven. Wanneer gekeken wordt naar de verdeling van het verzuim binnen de groep arbeidsgehandicapten, blijkt dat het grootste deel van de arbeidsgehandicapten, ongeveer 70 procent, een verzuimpercentage heeft dat onder het landelijk gemiddelde van 5,3 procent ligt. Van de totale NVS-populatie heeft ongeveer 80 procent een verzuimpercentage onder het landelijk gemiddelde. De 30 procent van de arbeidsgehandicapten met een verzuimpercentage boven het gemiddelde verzuimt vooral langer en niet veel vaker. Deze groep wijkt op de beschikbare achtergrondkenmerken niet af van de 70 procent met een verzuimpercentage onder het gemiddelde. Het is op basis van de beschikbare achtergrondkenmerken dus niet mogelijk een groep aan te wijzen met bepaalde kenmerken die ervoor zorgt dat het verzuim van arbeidsgehandicapten zoveel hoger is dan dat van de totale NVS-populatie.

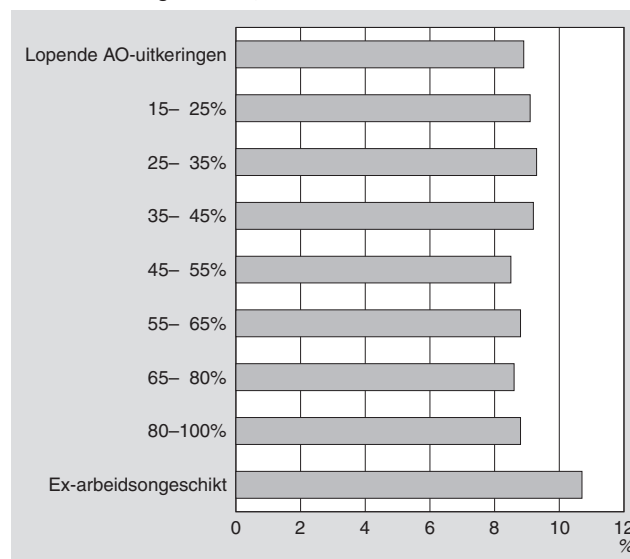
2.5 Grote verschillen binnen de groep arbeidsgehandicapten

Binnen de groep arbeidsgehandicapten kan onderscheid gemaakt worden tussen lopende en beëindigde uitkeringen, WAO en Wajong-uitkeringen, de mate van arbeidsongeschiktheid en het al dan niet hebben van een WSW-dienstverband. In deze paragraaf wordt het verzuim van deze verschillende groepen weergegeven.

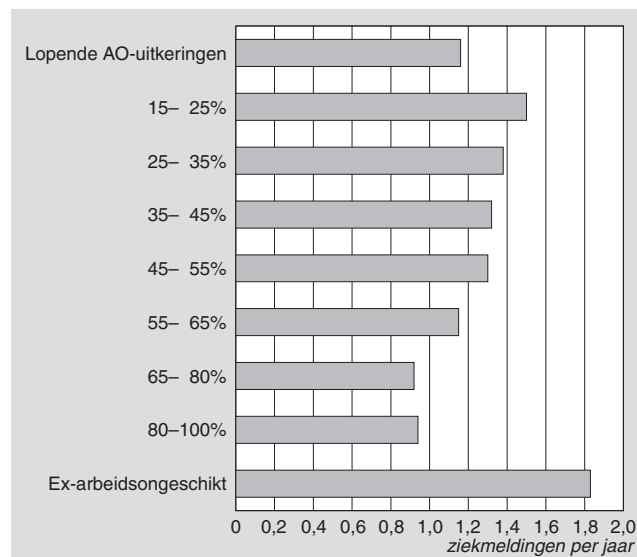
Lopende uitkeringen en beëindigde uitkeringen

De groep arbeidsgehandicapten bestaat voor ongeveer twee derde uit personen met een lopende uitkering. Deze personen hebben een lager verzuim dan ex-arbeidsongeschikten. Dit verschil kan niet verklaard worden door een verschil in leeftijd; ex-arbeidsongeschikten zijn niet ouder dan personen met een lopende arbeidsongeschiktheidsuitkering.

2. Ziekteverzuim naar mate van arbeidsongeschiktheid en ex-arbeidsongeschikten, 2002



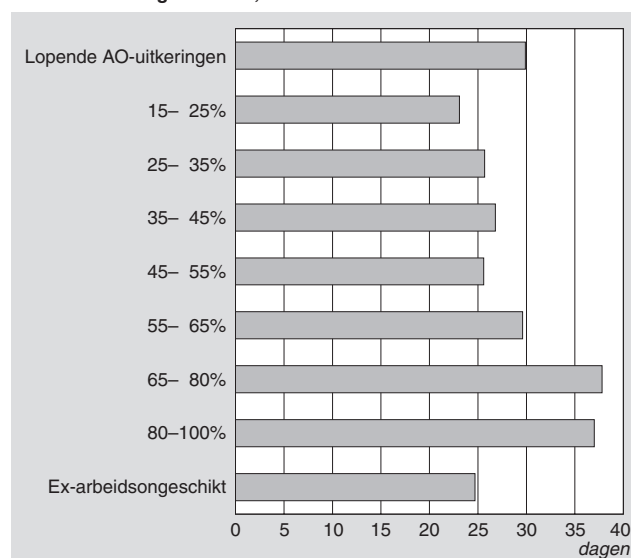
3. Ziekmeldingsfrequentie naar mate arbeidsongeschiktheid en ex-arbeidsongeschikten, 2002



Mate van arbeidsongeschiktheid

Bij de groep met een lopende uitkering valt op dat degenen met een arbeidsongeschiktheidspercentage lager dan 45 procent een hoger verzuimpercentage hebben dan degenen met een hoger arbeidsongeschiktheidspercentage. Personen met een arbeidsongeschiktheidspercentage van

4. Gemiddelde verzuimduur naar mate arbeidsongeschiktheid en ex-arbeidsongeschikten, 2002



meer dan 65 procent verzuimen minder vaak, maar wel aanzienlijk langer.

WAO en Wajong

Personen met een Wajong-uitkering hebben een lager ziekteverzuimpercentage dan WAO-ers. Ze verzuimen vaker, maar korter. Dit lijkt gedeeltelijk verklaard te kunnen worden door de lagere gemiddelde leeftijd van Wajong-ers ten opzichte van WAO-ers. Van de personen met een Wajong-uitkering is 64 procent jonger dan 35 jaar, terwijl van de WAO-ers slechts 18 procent jonger is dan 35 jaar.

Staat 3
Verzuimgrootheden naar soort uitkering, 2002

	Ziekteverzuim	Meldingsfrequentie	Gemiddelde verzuimduur
	%	abs.	dagen
WAO	9,6	1,33	29,2
Wajong	7,6	1,72	16,8

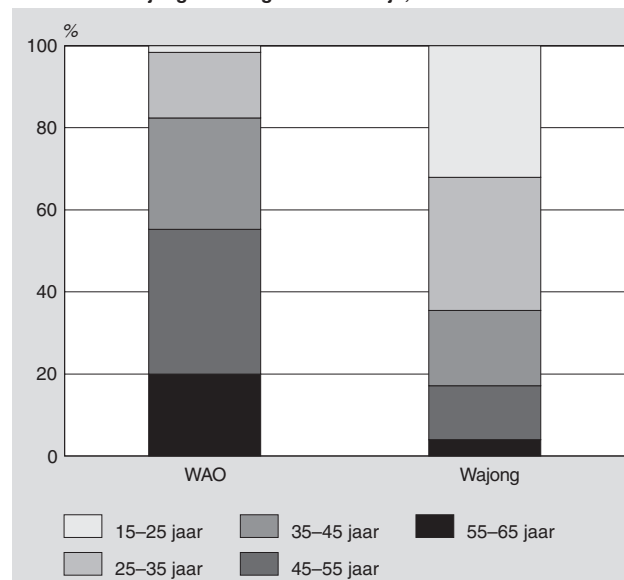
WSW-dienstverbanden

Een opvallend hoog verzuim hebben arbeidsgehandicapten met een WSW-dienstverband. WSW-ers verzuimen ruim 1,5 keer vaker dan andere arbeidsgehandicapten, maar wel gemiddeld ongeveer 5 dagen per jaar korter. Ruim 70 procent van de WSW-ers met een lopende uitke-

Staat 4
Verzuimgrootheden voor WSW-ers en overige arbeidsgehandicapten, 2002

	Ziekteverzuim	Meldingsfrequentie	Gemiddelde verzuimduur
	%	abs.	dagen
Totaal arbeidsgehandicapten	9,5	1,37	27,7
Arbeidsgehandicapten exclusief WSW	9,0	1,28	28,6
WSW	12,6	2,11	23,1

5. WAO- en Wajong-uitkeringen naar leeftijd, 2002



ring is voor 80 tot 100 procent afgekeurd. Deze groep heeft niet het hoogste verzuim. Het hoogste verzuim heeft de groep met een mate van arbeidsongeschiktheid tussen de 65 en 80 procent. Dit is een verschil met de niet-WSW-ers; bij hen ligt het hogere verzuim bij een mate van arbeidsongeschiktheid tussen de 25 en 35 procent. Opvallend bij de niet-WSW-ers is dat personen met een lopende uitkering die voor 80 tot 100 procent afgekeurd zijn niet het hoogste verzuimpercentage hebben, maar als ze zich ziek melden wel bijna twee keer zo lang ziek zijn dan gemiddeld is voor de niet-WSW-ers.

Gezien het relatief hoge verzuim van WSW-ers is besloten ook cijfers te berekenen voor de groep arbeidsgehandicapten exclusief WSW-ers. Ook zonder de groep WSW-ers blijft het verzuim van arbeidsgehandicapten hoog. Het ongestandaardiseerde verzuimpercentage voor de groep arbeidsgehandicapten exclusief WSW-ers is 9,0 procent. Het gestandaardiseerde cijfer komt uit op 8,7 procent.

2.6 Trees: grote verschillen binnen groepen

Een andere manier om de samenhang tussen verzuim en achtergrondkenmerken te bepalen is de zogenaamde Answer Tree-analyse. Daarbij wordt de samenhang tussen verzuim en verschillende persoons- of bedrijfskenmerken tegelijkertijd geanalyseerd. Dit gebeurt als volgt. De totale groep, in dit geval arbeidsgehandicapten, heeft een be-

Staat 5
Standaardisatie arbeidsgehandicapten exclusief WSW, 2002

	Ziekteverzuim	Meldingsfrequentie	Gemiddelde verzuimduur
	%	abs.	dagen
Totale populatie	5,3	1,14	18,0
Niet-arbeidsgehandicapten	5,1	1,13	17,4
Arbeidsgehandicapten excl. WSW	9,0	1,28	28,6
Arbeidsgehandicapten excl. WSW, gestandaardiseerd	8,7	1,35	26,2

paald verzuimpercentage. Een statistisch programma¹⁾ zoekt naar een opsplitsing van een bepaald kenmerk van deze totale groep in twee of meer deelgroepen. Deze deelgroepen worden zodanig geconstrueerd dat het verschil tussen hun verzuimpercentages zo groot mogelijk is. Daarna zoekt het programma voor ieder van de deelgroepen weer een opsplitsing naar een kenmerk zodanig dat het verschil wederom zo groot mogelijk is en zo verder. Wanneer deze splitsingen grafisch weergegeven worden, verschijnt een boomstructuur, waarbinnen groepen met een extreem hoog verzuim en groepen met een extreem laag verzuim aangewezen worden.

De uitkomsten van deze analyses geven aan dat de standaarddeviatie van het verzuimpercentage binnen de verschillende groepen erg groot is. Dat wil zeggen dat de verzuimpercentages van de personen binnen een groep sterk van elkaar verschillen. Een dergelijke groep personen is niet erg homogeen. Het gemiddelde verzuimpercentage zegt daarom weinig over het verzuim van de individuen binnen die groep. Geconcludeerd wordt dat op basis van deze kenmerken geen specifieke groepen met een heel hoog of een heel laag verzuim aangewezen kunnen worden; daar zijn kleinere standaarddeviaties binnen de groepen een vereiste voor. Wanneer Answer Trees gemaakt worden voor de totale populatie ontstaat hetzelfde beeld; de groepen zijn te weinig homogeen om op een betrouwbare manier groepen aan te wijzen met een hoog of een laag verzuim. Het is natuurlijk heel goed mogelijk dat op basis van andere kenmerken dan die in dit onderzoek gebruikt zijn dergelijke groepen wel gemaakt kunnen worden.

Begrippen

Arbeidsgehandicapte

De wet op de (re)integratie arbeidsgehandicapten (REA) definieert een arbeidsgehandicapte als volgt:

- Degene met een WAO-, WAZ- of Wajong-uitkering;
- Degene die een leef-, werk- of scholingsvoorziening heeft of een subsidie voor met die voorziening verband houdende kosten;
- De persoon die tot de doelgroep van de Wet sociale werkvoorziening (WSW) behoort;
- De persoon die niet tot de voorgaande categorieën behoort, maar van wie medisch-arbeidskundig is vastgesteld dat hij in verband met ziekte of gebrek een belemmering ondervindt om aan het werk te gaan;
- Degene die maximaal 5 jaar geleden onder a, b, c, d viel;

- Degene van wie de gemeente heeft vastgesteld dat hij om medische redenen niet of maar voor een deel van de arbeidstijd hoeft te solliciteren.

Vanaf de eerste dag van de maand dat een persoon 65 jaar wordt, kan hij niet meer als arbeidsgehandicapte worden aangemerkt (Hop, 2004).

In dit onderzoek zijn gegevens over arbeidsgehandicapten van het UWV gebruikt. Het betreft werkende arbeidsgehandicapten met een lopende WAO- of Wajong-uitkering of Ex-uitkeringsgerechtigden, waaronder ook WSW-ers. Op dit moment is het nog niet mogelijk om de groep arbeidsgehandicapten volgens de wet REA geheel in kaart te brengen. De volgende categorieën zijn niet in het onderzoek meegenomen:

- WAZ-uitkeringsgerechtigden, omdat zelfstandigen relatief weinig in loondienst werken en het moeilijk is na te gaan in hoeverre zelfstandigen naast een uitkering werkzaam zijn in de eigen zaak.
- De arbeidsgehandicapten die onder b, c of d vallen tenzij zij langer dan 12 maanden een lopende uitkering hebben of maximaal 5 jaar geleden een uitkering hebben ontvangen.
- De arbeidsgehandicapten in groep f, omdat deze gegevens bij de gemeenten worden geregistreerd en niet bij het UWV.

Gemiddelde ziekteverzuimduur

Gemiddelde ziekteverzuimduur is het gemiddeld aantal dagen ziekteverzuim per beëindigd ziektegeval in de verslagperiode.

Generatie

Eerste generatie allochtonen zijn de personen die niet in Nederland zijn geboren en tenminste één in het buitenland geboren ouder hebben. Tweede generatie allochtonen zijn de personen die in Nederland zijn geboren, maar die tenminste één ouder hebben die buiten Nederland is geboren.

Herkomstgroepering

Indeling van allochtonen geschiedt op basis van het geboorteland van henzelf en van hun ouders. Gezien de grote verschillen in sociaal-economische en -culturele situatie worden er steeds twee hoofdcategorieën naar herkomstgroepering onderscheiden: westerse en niet-westerse allochtonen. Westerse allochtonen: Europa (excl. Turkije), Noord-Amerika, Japan, Oceanië en Indonesië. Niet-westerse allochtonen: Afrika, Azië (excl. Japan en Indonesië), Zuid-Amerika en Turkije.

NVS

Nationale Verzuimstatistiek, deze geeft het ziekteverzuim van werknemers in bedrijven en instellingen weer.

WSW

Wet op de Sociale werkvoorziening. Personen die tot de doelgroep van deze wet behoren worden WSW-er genoemd.

Wajong

Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering jonggehandicapten

WAO

Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering

WAZ

Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen

Ziekteverzuimpercentage

Het ziekteverzuimpercentage is het aantal door ziekte verzuimde dagen, in procenten van het totaal aantal beschikbare dagen van de werknemers in de verslagperiode. Niet meegeteld wordt het verzuim na een jaar ziekte.

Ziekmeldingsfrequentie

Ziekmeldingsfrequentie is het gemiddeld aantal ziekmeldingen per werknemer in de verslagperiode binnen een werknemerspopulatie, omgerekend naar jaarbasis.

Literatuur

Beckers, I., Van Gils, B. & Lautenbach, H. (2004), Arbeidsgehandicapten 2003, Arbeidssituatie van mensen met een langdurige aandoening, 's Gravenhage: Elsevier uitgeverij B.V.

CBS (2004), Persbericht 'Ziekteverzuim gedaald tot 4,7 procent'. PB04-140, 7 september 2004.

Hop, A.D. (2004), De kleine gids voor de Nederlandse sociale zekerheid. Deventer: Kluwer.

Krul, G. & Moester, J. (2005), Rapport 'Arbeidsgehandicapten en verzuim', 26 augustus 2005.

Noot in de tekst

¹⁾ De analyses zijn uitgevoerd met het SPSS commando TREE. Dit is beschikbaar in SPSS 13.0.

Tabel 1
Verzuimgrootheden naar persoons- en bedrijfskenmerken, 2002

	NVS-populatie				Arbeidsgehandicapten incl. WSW			
	Ziekte- verzuim	Meldings- frequentie	Gemiddelde verzuimduur	Personen	Ziekte- verzuim	Meldings- frequentie	Gemiddelde verzuimduur	Personen
	%	abs.	dagen	abs.	%	abs.	dagen	abs.
Totaal	5,3	1,14	18,0	5 438 658	9,5	1,37	27,7	255 521
<i>Geslacht</i>								
Man	4,8	1,07	17,0	2 953 918	9,5	1,30	28,4	141 526
Vrouw	6,0	1,23	19,0	2 484 740	9,4	1,46	27,0	113 995
<i>Leeftijd</i>								
15 tot 20 jaar	1,7	0,63	9,3	474 513	5,6	1,33	16,0	1 402
20 tot 25 jaar	3,7	1,14	12,2	655 569	7,4	1,52	20,3	8 174
25 tot 30 jaar	5,1	1,37	14,7	658 853	9,5	1,67	23,7	15 322
30 tot 35 jaar	5,6	1,32	16,7	743 770	10,1	1,70	24,4	26 181
35 tot 40 jaar	5,6	1,25	17,6	703 984	10,0	1,61	25,2	30 813
40 tot 45 jaar	5,8	1,19	18,9	649 703	9,9	1,54	26,6	35 526
45 tot 50 jaar	6,1	1,14	20,9	573 510	9,9	1,43	27,8	41 258
50 tot 55 jaar	6,4	1,05	23,9	498 595	9,7	1,23	30,9	46 268
55 tot 60 jaar	6,6	0,94	27,6	346 364	9,0	1,03	34,2	39 171
60 tot 65 jaar	4,9	0,59	32,0	102 572	6,1	0,61	37,7	11 402
<i>Burgerlijke staat</i>								
Ongehuwd	4,3	1,18	14,1	2 520 694	9,1	1,64	22,6	72 283
Gehuwd	5,7	1,07	20,9	2 540 039	9,4	1,22	30,8	148 056
Verweduwd	6,5	0,99	25,1	36 426	9,1	1,20	29,7	3 756
Gescheiden	8,4	1,48	22,2	341 498	10,8	1,51	28,2	31 426
<i>Herkomstgroepering</i>								
Autochtonen	5,1	1,10	18,1	4 486 962	9,4	1,35	27,8	215 581
Niet-westerse allochtonen	7,1	1,53	17,9	485 050	10,1	1,49	28,3	18 254
w.o.								
Marokkanen	7,8	1,50	20,2	81 807	9,6	1,23	34,1	3 430
Turken	8,1	1,31	23,9	95 508	9,3	1,15	33,4	4 766
Surinamers	7,7	1,90	16,1	122 857	11,4	1,90	25,2	6 037
Antillianen/Arubanen	6,8	1,83	14,0	46 820	11,6	2,02	23,3	1 287
overige niet-westerse allochtonen	5,3	1,24	16,3	138 058	8,7	1,28	27,0	2 734
w.o.								
eerste generatie	7,7	1,58	19,1	370 144	10,2	1,47	28,9	16 458
tweede generatie	4,7	1,36	12,9	114 906	9,1	1,69	23,7	1 796
Westerse allochtonen	5,6	1,26	17,2	466 367	9,5	1,43	26,7	21 678
w.o.								
eerste generatie	5,8	1,28	17,5	173 047	9,6	1,43	26,7	7 478
tweede generatie	5,5	1,25	17,0	293 320	9,4	1,44	26,8	14 200
<i>Loon</i>								
Tot 30 000 euro	5,6	1,16	18,8	3 861 713	9,7	1,38	28,0	201 222
30 000 tot 40 000 euro	5,3	1,21	17,0	973 236	9,2	1,42	26,5	38 310
40 000 tot 50 000 euro	4,2	1,07	15,3	365 842	7,8	1,26	26,6	11 473
50 000 euro en meer	3,4	0,89	15,2	371 779	7,0	1,09	29,4	8 983
<i>Bedrijfstak</i>								
10–14 Delfstoffenwinning	4,1	1,09	14,1	5 587	7,9	1,61	22,0	145
15–37 Industrie	6,4	1,34	18,3	732 107	11,3	1,75	25,3	55 088
40–41 Energie- en waterleidingbedrijven	5,6	1,32	17,4	27 122	9,9	1,49	33,0	1 060
45 Bouwnijverheid	5,7	0,97	21,4	353 852	10,4	1,04	35,5	16 114
50–52 Handel	4,1	0,86	18,5	1 078 662	7,7	0,92	32,8	33 941
55 Horeca	3,1	0,48	23,1	360 991	6,6	0,64	38,6	7 505
60–64 Vervoer en communicatie	5,8	1,09	19,9	357 027	9,2	1,10	31,6	18 445
65–67 Financiële instellingen	4,9	1,26	14,8	115 849	9,5	1,42	25,6	3 835
70–74 Zakelijke dienstverlening	4,8	1,13	17,4	1 409 686	8,0	1,11	30,2	45 810
75 Openbaar bestuur	6,0	1,68	14,5	351 143	10,7	1,99	23,9	17 518
80 Onderwijs	5,0	1,08	17,4	307 007	8,1	1,25	27,7	16 480
85 Gezondheids- en welzijnszorg	6,8	1,46	18,2	836 433	9,6	1,56	26,0	49 595
90–93 Cultuur en overige dienstverlening	4,7	0,96	18,5	277 515	8,6	1,18	29,5	10 681
<i>Bedrijfsgrootte</i>								
1– 9 werknemers	3,5	0,40	31,4	835 665	7,1	0,52	49,2	29 205
10–99 werknemers	4,7	0,95	18,5	1 902 339	9,0	1,12	30,0	67 480
100 en meer werknemers	6,1	1,41	17,0	3 474 977	10,0	1,58	26,2	179 532

Tabel 2
Leeftijd arbeidsgehandicapten naar uitkering arbeidsongeschiktheid en ex-arbeidsongeschikt, 2002

	Lopende uitkering arbeidsongeschiktheid	Ex-arbeidsongeschikten
	%	
<i>Leeftijdsklasse</i>		
15 tot 20 jaar	1	0
20 tot 25 jaar	4	3
25 tot 30 jaar	5	10
30 tot 35 jaar	8	16
35 tot 40 jaar	10	17
40 tot 45 jaar	13	17
45 tot 50 jaar	16	16
50 tot 55 jaar	19	13
55 tot 60 jaar	18	7
60 tot 65 jaar	6	1

Tabel 3
Verzuimgrootheden naar categorie, mate van arbeidsongeschiktheid en wet, 2002

	Arbeidsgehandicapten excl. WSW				WSW			
	Ziekteverzuim	Meldings- frequentie	Gemiddelde verzuimduur	Personen	Ziekteverzuim	Meldings- frequentie	Gemiddelde verzuimduur	Personen
	%	abs.	dagen	abs.	%	abs.	dagen	abs.
Totaal	9,0	1,28	28,6	229 004	12,6	2,11	23,1	26 517
<i>Categorie</i>								
Lopende uitkering w.o. arbeidsongeschiktheid	8,3	1,01	32,2	150 467	12,3	2,06	23,2	24 786
15 tot 25%	8,8	1,45	23,1	21 557	13,7	2,30	23,1	1 431
25 tot 35%	8,9	1,33	25,6	22 356	13,7	2,07	26,4	1 697
35 tot 45%	8,8	1,26	26,9	17 641	13,9	2,05	26,3	1 268
45 tot 55%	7,9	1,22	25,9	17 599	14,4	2,28	23,8	1 444
55 tot 65%	8,6	1,12	29,8	8 251	13,1	1,99	26,9	344
65 tot 80%	8,3	0,89	38,1	8 241	17,0	2,05	33,3	234
80 tot 100%	7,7	0,56	54,7	54 819	11,7	2,02	22,5	18 367
Ex-arbeidsongeschikten w.o.	10,5	1,81	24,8	78 537	16,5	2,86	22,4	1 731
deels arbeidsongeschikt	10,1	1,84	24,1	48 555	18,5	3,09	24,1	546
volledig arbeidsongeschikt	11,2	1,75	26,0	29 982	15,6	2,76	21,6	1 185
<i>Wet</i>								
WAO w.o.	9,1	1,27	29,3	215 157	15,7	2,15	28,6	14 465
lopende AO-uitkering	8,4	1,00	33,1	141 734	15,4	2,08	29,0	13 268
ex-arbeidsongeschikten	10,6	1,82	25,2	73 423	19,1	3,01	25,3	1 197
Wajong w.o.	6,1	1,29	17,9	10 810	8,7	2,06	16,3	12 038
lopende AO-uitkering	6,0	1,22	19,0	8 733	8,6	2,04	16,4	11 518
ex-arbeidsongeschikten	6,5	1,60	14,1	2 077	10,6	2,52	14,7	520

Begrippen

AOW-uitkeringen

Het aantal uitkeringen krachtens de Algemene ouderdomswet (AOW).

Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen

Het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen krachtens de wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ) en de wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Baan

Een door een persoon bezette arbeidsplaats. Dit kan zijn als werknemer maar ook als zelfstandige of als meewerkend gezinslid. Een werkzaam persoon kan meerdere banen naast elkaar hebben. In dat geval wordt van een hoofd- en bijbaan gesproken.

Beroepsbevolking en niet-beroepsbevolking

De beroepsbevolking is gelijk aan de som van de werkzame en werkloze beroepsbevolking. De niet-beroepsbevolking is gelijk aan het verschil tussen de potentiële beroepsbevolking en de beroepsbevolking. Onder deze groep vallen studenten, volledig arbeidsongeschikten, mensen die zorg dragen voor een huishouden of gezin, of mensen die om een andere reden niet meer dan 12 uur per week willen of kunnen werken. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Besteedbaar inkomen

Het besteedbare inkomen bestaat uit het bruto-inkomen (inkomen uit arbeid, eigen onderneming en vermogen, uitkeringen en ontvangen overdrachten) verminderd met betaalde overdrachten, premies en belasting op inkomen en vermogen.

Bijstandsuitkeringen

Uitkeringen krachtens de Algemene Bijstandswet (ABW). Bijstand wordt toegekend aan huishoudens, waarbij doorgaans één persoon als aanvrager wordt aangemerkt. Bij (echt)paren is in de meeste gevallen een man de aanvrager van de bijstand.

Cao-lonen (incl. bijzondere beloning)

Het cao-loon omvat de volgende elementen:

- het bruto loon voor normale arbeidstijd van voltijdswerknemers
- alle bindend voorgeschreven, regelmatig betaalde toeslagen
- alle bindend voorgeschreven bijzondere (niet-maandelijks) beloningen, zoals de vakantietoeslag of de eindejaarsuitkering.

Uitgesloten zijn toeslagen die in de cao's voorwaardelijk zijn gesteld, zoals een leeftijdstoeslag of een toeslag voor ploegdienst, en individuele loonstijgingen.

Consumentenprijsindex (CPI)

De CPI geeft de prijsontwikkeling weer van goederen en diensten die huishoudens aanschaffen voor consumptie. De CPI is een belangrijke maatstaf voor de inflatie en wordt veel gebruikt door het bedrijfsleven en de overheid, onder andere bij loononderhandelingen, de indexering van huren en lijfrenten en voor de aanpassing van belastingtabellen. De inflatie wordt gemeten als de procentuele stijging van de CPI in een bepaalde periode ten opzichte van dezelfde periode van het voorgaande jaar.

Consumptieve bestedingen van huishoudens

Consumptieve bestedingen van huishoudens zijn alle uitgaven aan goederen en diensten die ingezeten huishoudens zelf voor hun rekening nemen ter bevrediging van individuele behoeften of wensen, in Nederland of in het buitenland.

Dynamische koopkrachtverandering

De ontwikkeling van het gestandaardiseerde besteedbare inkomen van het huishouden gecorrigeerd voor de prijsontwikkeling.

Economische activiteit

De verzameling van werkzaamheden, gericht op de productie van goederen en diensten. Het gaat hierbij niet alleen om activiteiten van het bedrijfsleven, maar ook om activiteiten van niet op winst gerichte instellingen en de overheid.

(Zie ook *Standaard bedrijfsindeling*)

Maandloon

Het regelmatig betaalde bruto loon vóór aftrek van werknemers-premies voor pensioen en vut.

Minimumloners

Werknemers die maximaal het voor zijn of haar leeftijd geldende wettelijke minimumloon verdienen. Voor werknemers die geen voltijd baan hebben, wordt een vergelijking gemaakt met een naar evenredigheid van hun wekelijkse arbeidsduur aangepast minimumloon.

Potentiële beroepsbevolking

De potentiële beroepsbevolking bestaat uit in Nederland wonende mensen, minus de institutionele bevolking (personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen. Binnen de potentiële beroepsbevolking worden drie arbeidsposities onderscheiden: de werkloze en de werkzame beroepsbevolking (tezamen de beroepsbevolking) en de niet-beroepsbevolking. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Standaard bedrijfsindeling (SBI)

De indeling van bedrijven en instellingen naar hun economische activiteit. De indeling is overeenkomstig de Standaard bedrijfsindeling 1993. De SBI 1993 kent bedrijfstakken, die zijn onderverdeeld in bedrijfsklassen.

(Zie ook *Economische activiteit*)

Vacature

Onder een vacature wordt verstaan een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten een onderneming of instelling, personeel wordt gezocht dat onmiddellijk of zo spoedig mogelijk geplaatst kan worden.

Vermogen

Vermogen is het saldo van bezittingen en schulden. De bezittingen bestaan vooral uit banktegoeden, effecten, onroerend goed en ondernemingsvermogen. De schulden omvatten onder meer schulden ten behoeve van een eigen woning en consumptief krediet. De eigen woning en overige onroerende zaken zijn gewaardeerd op de marktwaarde.

Volumemutaties consumptie

Volumemutaties consumptie geven de voor prijsveranderingen gecorrigeerde ontwikkeling van consumptieve bestedingen van huishoudens weer.

Werknemers

Werknemers zijn alle ingezetenen en niet-ingezetenen die in dienstbetrekking werkzaam zijn (inbegrepen directeuren van NV's en BV's).

Werkloze en werkzame beroepsbevolking

De *werkzame beroepsbevolking* bestaat uit mensen die in Nederland wonen en werk hebben van twaalf uur of meer per week.

De *werkloze beroepsbevolking* bestaat uit in Nederland wonende mensen die actief zoeken naar een baan van twaalf uur of meer per week en daarvoor beschikbaar zijn. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Werkzame personen

Alle mensen die betaald werk verrichten, ook al is het maar één of enkele uren per week.

WW-uitkeringen

Aantal uitkeringen krachtens de werkloosheidswet (WW) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Ziekteverzuimpercentage

Het ziekteverzuimpercentage is het aantal door ziekte verzuimde dagen, in procenten van het totaal aantal beschikbare dagen van de werknemers. Met ingang van 1 januari 2002 valt het reguliere zwangerschaps- en bevallingsverlof niet meer onder de Ziektewet, maar onder de Wet Arbeid en Zorg. Alleen ziekte als gevolg van zwangerschap valt nog onder de Ziektewet.

Nu en eerder verschenen artikelen ¹⁾

Allochtonen

Onderwijsachterstand van niet-westerse allochtone scholieren	jan. 2003
Waar zijn allochtone werknemers in dienst?	1 ^e kw. 2004
Immigranten op de arbeidsmarkt	2 ^e kw. 2004
Turkse werknemers niet minder betaald	1 ^e kw. 2005
Inkomensontwikkeling van immigranten	2 ^e kw. 2005
Vluchtelingen en gezinsmigranten vinden moeilijk werk	4 ^e kw. 2005

Arbeidsgehandicapten

Arbeidsgehandicapten in Nederland, 2001	apr. 2003
Arbeidsgehandicapten in Nederland	1 ^e kw. 2004
Arbeidsgehandicapten in Nederland	1 ^e kw. 2005
Het ziekteverzuim van arbeidsgehandicapten	4 ^e kw. 2005

Arbeidsomstandigheden

Arbeidsomstandigheden in kleine, middelgrote en grote bedrijven	jan. 2003
Trends in arbeidsomstandigheden	juli 2003
Chemische en biologische belasting op het werk	sep. 2003
Psychische werkbelasting en gezondheidsklachten	okt. 2003
Bedrijfsongevallen	aug. 2003
Trends in arbeidsomstandigheden	3 ^e kw. 2004
Burn-out: de rol van psychische werkbelasting	3 ^e kw. 2005
Trends in arbeidsomstandigheden, 2004	4 ^e kw. 2005

Arbeidsparticipatie en werkloosheid

Arbeidsdeelname van paren	febr. 2003
Maandelijkse geïntegreerde statistiek over de werkzame en werkloze beroepsbevolking: gebruikte methode	juli 2003
Staan werklozen ingeschreven als niet-werkende werkzoekenden?	okt. 2003
Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt in 2002	nov. 2003
Jaren van laagconjunctuur sterk voelbaar op de arbeidsmarkt in 2003	1 ^e kw. 2004
Seizoenpatronen op de arbeidsmarkt in 2003	1 ^e kw. 2004
Minder dynamiek binnen werkzame beroepsbevolking	2 ^e kw. 2004
Het onbenut arbeidsaanbod en hun arbeidsverleden	2 ^e kw. 2004
Herintreders op de arbeidsmarkt	2 ^e kw. 2004
Welke bedrijfstakken vergrijzen?	3 ^e kw. 2004
Vrouwen op de arbeidsmarkt	3 ^e kw. 2004
Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters	3 ^e kw. 2004
Vervroegd uittreden of doorwerken?	3 ^e kw. 2004
Werkgelegenheidsontwikkeling in de jaren 1994–2004: de verdere opmars van deeltijdwerk	4 ^e kw. 2004
Arbeidsmarkttransities van oudere werknemers 2000–2001	4 ^e kw. 2004
De virtuele volkstelling 2001	4 ^e kw. 2004
Meer of minder willen werken	1 ^e kw. 2005
Nederlanders zijn minder gaan werken	1 ^e kw. 2005
Jongeren op de arbeidsmarkt	1 ^e kw. 2005
Twee eeuwen Volkstellingen: de Virtuele Volkstelling 2001 vergeleken met haar voorgangers	1 ^e kw. 2005
Meer ouderen aan het werk	2 ^e kw. 2005
Ouders op de arbeidsmarkt	2 ^e kw. 2005
Ontwikkeling van de werkloosheid volgens CBS en CWI vergeleken	2 ^e kw. 2005
Regionale werkgelegenheid in Nederland in 2003	2 ^e kw. 2005
Overwerken in Nederland	3 ^e kw. 2005
Arbeidsdeelname van paren	3 ^e kw. 2005
Uitstroom van ouderen uit de werkzame beroepsbevolking	3 ^e kw. 2005
Met een startkwalificatie betere kansen op de arbeidsmarkt	4 ^e kw. 2005

Inkomen

Inkomen van AOW'ers, 2000	febr. 2003
Inkomens in de grote steden 1950–2000	3 ^e kw. 2004
Equivalentiefactoren 1995–2000: methode en belangrijkste uitkomsten	3 ^e kw. 2004

Inkomenseffecten van uittreding	1 ^e kw. 2005
Inkomensontwikkeling van immigranten	2 ^e kw. 2005
Inkomenseffecten van de belastingherziening	3 ^e kw. 2005
Lonen	
Arbeidskosten in 2000	jan. 2003
Banen, lonen en arbeidsduur van werknemers in Nederland, 2001	apr. 2003
Cao-lonen 2002, de definitieve gegevens	apr. 2003
De statistiek Indexcijfers van cao-lonen; methodebeschrijving reeks 2000=100	juli 2003
Incidentele loonontwikkeling	aug. 2003
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2003 en 2004	nov. 2003
Banen, lonen en arbeidsduur van werknemers, 2002	dec. 2003
Incidentele loonontwikkeling van jaarlonen	1 ^e kw. 2004
CAO-lonen, 2003	3 ^e kw. 2004
Negatieve incidentele loonontwikkeling in 2002	3 ^e kw. 2004
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2004 en 2005	4 ^e kw. 2004
Loon naar beroep en opleidingsniveau: het Loonstructuuronderzoek 2002	2 ^e kw. 2005
Ontwikkeling van beloningsverhoudingen, 1997–2002	2 ^e kw. 2005
Nederlandse arbeid te duur?	2 ^e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers, 2003	3 ^e kw. 2005
Incidentele loonontwikkeling in 2003 hoger dan in 2002	3 ^e kw. 2005
Cao-lonen 2004, de definitieve gegevens	4 ^e kw. 2005
Onderwijs	
Onderwijsachterstand van niet-westerse allochtone scholieren	jan. 2003
Economie en techniek meest lonende studies	1 ^e kw. 2004
Post-initieel onderwijs: jaarcijfers en ontwikkeling van de deelname	2 ^e kw. 2004
Het niet bekostigde onderwijs	3 ^e kw. 2005
Instroom en slagingspercentages in het hoger onderwijs	4 ^e kw. 2005
Ouderschapsverlof	
Ouderschapsverlof	nov. 2002
Regionaal	
Grensarbeid tussen Nederland en België of Duitsland	febr. 2003
Afname banen in 2002 in Groot-Amsterdam	dec. 2003
Inkomens in de grote steden 1950–2000	3 ^e kw. 2004
Werken in het stadsgewest: herkomst en bestemming van forensen	4 ^e kw. 2004
Regionale werkgelegenheid in Nederland in 2003	2 ^e kw. 2005
Sociaal-economische dynamiek	
Stromen op de arbeidsmarkt, april–oktober 1999	dec. 2002
Minder dynamiek binnen de werkzame beroepsbevolking in 2003	2 ^e kw. 2004
Uitstroom van ouderen uit de werkzame beroepsbevolking	3 ^e kw. 2005
Sociale zekerheid	
Gemiddelde looptijd werkloosheidsuitkeringen nog geen jaar	jan. 2003
Wie komen in de WAO?	jan. 2003
Geconstateerde bijstandsfraude completer in beeld	apr. 2003
Wie komen in de WAO? (verbeterde uitkomsten)	mei 2003
Vervroegd uittreden of doorwerken?	3 ^e kw. 2004
Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen 1987–2003	4 ^e kw. 2004
Inkomenseffecten van uittreding	1 ^e kw. 2005
Achterblijvers in de bijstand	1 ^e kw. 2005
Dynamiek in de WAO, WAZ en Wajong: een longitudinale analyse van personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering	1 ^e kw. 2005
Ontwikkeling van de WW in de periode 2001–2004	4 ^e kw. 2005
Vakbonden en werkstakingen	
Organisatiegraad van werknemers, 2001	mrt. 2003
Vacatures	
Constante afname aantal vacatures	jan. 2003

Lichte toename vacatures in vierde kwartaal	apr. 2003
Aantal vacatures blijft dalen	juli 2003
Aantal vacatures licht gedaald	okt. 2003
Aantal moeilijk vervulbare vacatures fors gedaald	1 ^e kw. 2004
Groei vacatures herstelt in 2004	3 ^e kw. 2005

Werkgelegenheid

Relatie tussen banen, werkzame personen en werkzame beroepsbevolking	apr. 2003
Banen, lonen en arbeidsduur van werknemers in Nederland, 2001	apr. 2003
Maandelijks geïntegreerde statistiek over de werkzame en werkloze beroepsbevolking: gebruikte methode	juli 2003
Tijdelijke en langdurige banen, 2000	sep. 2003
Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt in 2002	nov. 2003
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2003 en 2004	nov. 2003
Banen, lonen en arbeidsduur van werknemers, 2002	dec. 2003
Afname banen in 2002 in Groot-Amsterdam	dec. 2003
Werktijden van de werkzame beroepsbevolking	1 ^e kw. 2004
Waar zijn allochtone werknemers in dienst?	2 ^e kw. 2004
Welke bedrijfstakken vergrijzen?	3 ^e kw. 2004
Vrouwen op de arbeidsmarkt	3 ^e kw. 2004
Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters	3 ^e kw. 2004
Werkgelegenheidsontwikkeling in de jaren 1994–2004: de verdere opmars van deeltijdwerk	4 ^e kw. 2004
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2004 en 2005	4 ^e kw. 2004
Arbeidsmarkttransities van oudere werknemers 2000–2001	4 ^e kw. 2004
De virtuele volkstelling 2001	4 ^e kw. 2004
Werken in het stadsgewest: herkomst en bestemming van forensen	4 ^e kw. 2004
Meer of minder willen werken	1 ^e kw. 2005
Nederlanders zijn minder gaan werken	1 ^e kw. 2005
Jongeren op de arbeidsmarkt	1 ^e kw. 2005
Twee eeuwen Volkstellingen: de Virtuele Volkstelling 2001 vergeleken met haar voorgangers	1 ^e kw. 2005
Turkse werknemers niet minder betaald	1 ^e kw. 2005
Meer ouderen aan het werk	2 ^e kw. 2005
Ouders op de arbeidsmarkt	2 ^e kw. 2005
Arbeidsdeelname van paren	3 ^e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers, 2003	3 ^e kw. 2005

Woon-werkverkeer

Carpoolen in het woon-werkverkeer	okt. 2003
Woon-werkverkeer	4 ^e kw. 2004
Mobiliteit van ouders met jonge kinderen	4 ^e kw. 2005

¹⁾ De in 2003 verschenen artikelen hebben betrekking op de Sociaal-economische maandstatistiek van het CBS.

Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website

Alle cijfers en publicaties van het CBS zijn beschikbaar via internet. De website van het CBS (www.cbs.nl) biedt toegang tot de Themapagina's, StatLine (de statistische databank van het CBS) en tot het Webmagazine.

Themapagina's

Om in het informatieaanbod van het CBS gemakkelijk de weg te vinden, zijn op de website themapagina's ingericht. Er worden ongeveer dertig thema's onderscheiden, plus enkele thema-overstijgende dossiers over bijvoorbeeld vergrijzing, de Europese Unie en allochtonen. Via een themapagina wordt alle informatie die over dat thema op de CBS-website staat toegankelijk gemaakt. Zo zijn gegevens uit StatLine, de kerncijfers, webmagazine-artikelen, persberichten, publicaties, methodebeschrijvingen et cetera voor één thema bijeengebracht. De themapagina's worden doorlopend up-to-date gehouden.

Alle themapagina's hebben dezelfde indeling. De informatie over het thema wordt ontsloten via vijf vaste rubrieken: nieuw, cijfers, publicaties, themabeschrijving, methoden en

begrippen. Deze rubrieken zijn als tabbladen aangegeven op de themapagina.

Hoe vindt u sociaal-economische informatie?

De themapagina's zijn te vinden door linksboven op de homepage van het CBS (www.cbs.nl) met de muis te klikken op 'Thema's'. U krijgt nu een overzicht van alle themapagina's en dossiers (*figuur 1*). Onder het kopje 'Arbeid, inkomen en sociale zekerheid' zijn de titels van de drie sociaal-economische themapagina's te vinden:

- Arbeidsmarkt
- Inkomen, bestedingen en vermogen
- Sociale zekerheid

Ter illustratie is in *figuur 2* de themapagina 'Arbeidsmarkt' aangeklikt. U komt automatisch binnen in de rubriek 'Nieuw'. Daar vindt u een overzicht van de meest recente persberichten en artikelen, gesorteerd op datum van verschijnen. Boven deze lijst staan de vijf rubrieken, waarvan de rubriek die op het scherm zichtbaar is zich onderscheidt door een lichtblauwe kleur.

Figuur 1



De rubriek 'Cijfers' bevat tabellen met de belangrijkste cijfers over het thema. Door een tabeltitel aan te klikken komt u in een StatLine tabel. Met de icoontjes in de linkerkolom kunt u deze tabel opslaan, printen, of de geselecteerde onderwerpen en perioden wijzigen.

De rubriek 'Publicaties' is onderverdeeld in persberichten, artikelen (in het webmagazine of elders verschenen) en boeken en periodieken. In deze laatste rubriek kunt u onder andere de pdf-files vinden van de Sociaal-economische trends en haar voorganger de Sociaal-economische maandstatistiek. Van de publicaties worden alleen de items uit het huidige jaar getoond. Bent u op zoek naar publicaties uit eerdere jaren, dan kunt u onderaan de pagina op 'Archief' klikken en krijgt u een lijst van de beschikbare jaren te zien. De rubriek 'Publicaties' bevat bij het thema arbeidsmarkt als extra een vierde onderdeel, 'Arbeidsmarkt in vogelvlucht', dat in grafieken een beknopt overzicht geeft van de situatie op de arbeidsmarkt.

De rubriek 'Methoden' bevat een alfabetisch gesorteerde begrippenlijst (nog in ontwikkeling), de standaard classificaties die voor het thema relevant zijn, en onder 'Dataverzameling' korte beschrijvingen van de onderzoeken waaraan het CBS haar cijfers over de arbeidsmarkt ontleend.

De rubriek 'Beschrijving' ten slotte geeft een globaal overzicht van de informatie die het CBS verzamelt over de verschillende aspecten van de arbeidsmarkt en de bronnen die daarvoor gebruikt worden.

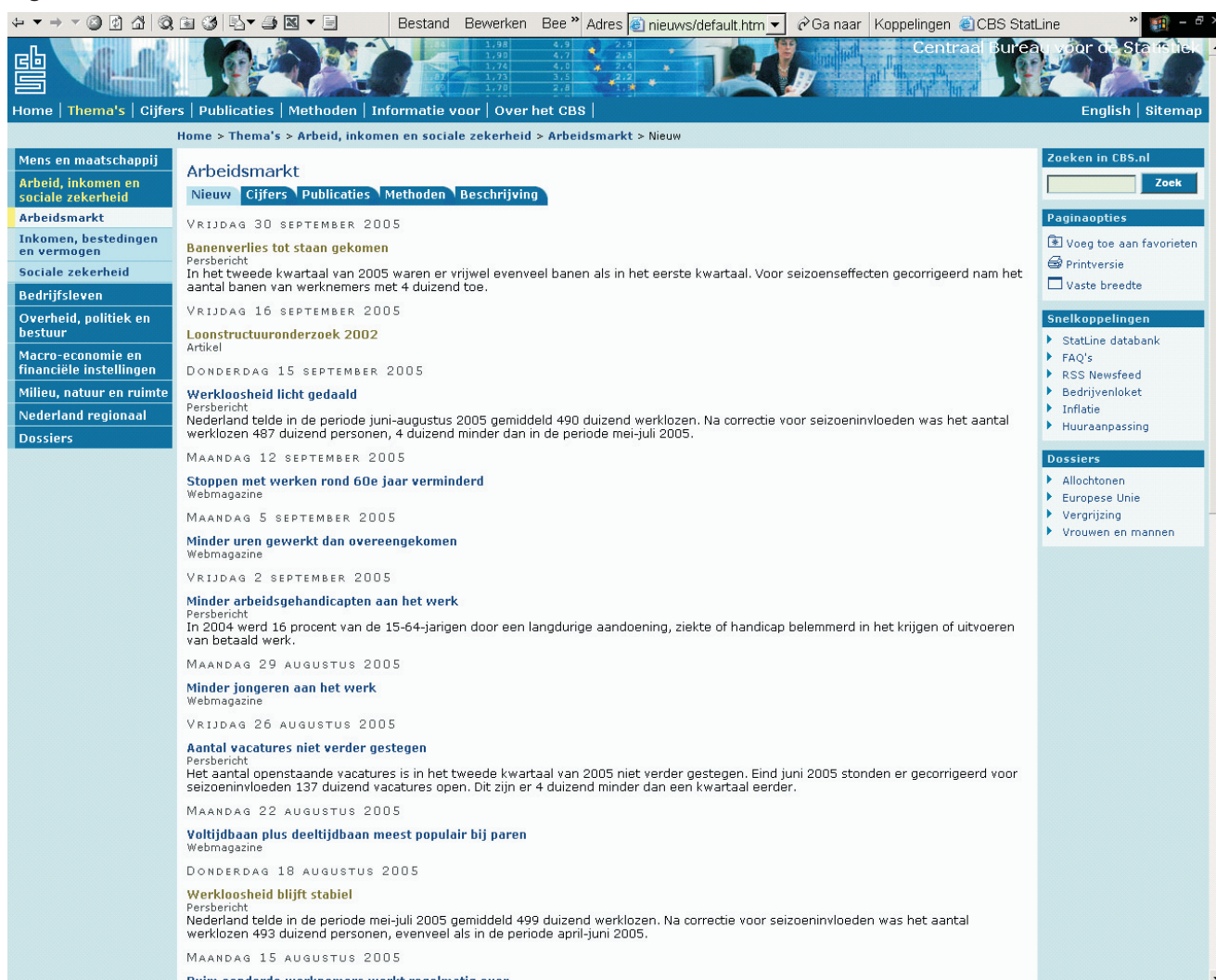
StatLine

StatLine is de elektronische databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie over vele maatschappelijke en economische onderwerpen in de vorm van tabellen en grafieken. Deze resultaten kunt u gratis bekijken, printen of opslaan. Naast de mogelijkheid om te zoeken met trefwoorden, kan met behulp van een themaboom een keuze worden gemaakt uit alle tabellen in StatLine.

Hoe vindt u sociaal-economische cijfers in StatLine?

In StatLine zijn veel cijfers over sociaal-economische onderwerpen te vinden. Eén manier om StatLine te benaderen is door linksboven op de homepage op 'Cijfers' te klikken en vervolgens op 'StatLine databank'. U krijgt dan de keuze om te zoeken op trefwoord, via de themaboom of via een kaart van Nederland. Een andere, kortere weg is door op de homepage in de rechterkolom op de snelkoppeling 'StatLine databank' te klikken (figuur 3).

Figuur 2



Figuur 3

The screenshot shows the 'Centraal Bureau voor de Statistiek' (CBS) website. The main navigation bar includes 'Bestand', 'Bewerken', 'Bee', 'Adres', 'earch%2FSearch', 'Ga naar', 'Koppelingen', and 'CBS StatLine'. The page title is 'StatLine'. The main content area is titled 'Zoeken' (Search). It contains instructions: 'Voer één of meer zoektermen in, kies één of meerdere perioden en klik op de 'Zoeken' knop. Voor meer informatie, zie: [Zoeken Help](#)'. Below this is a search form with 'Zoek in StatLine naar:' and 'periode:' fields. A dropdown menu 'Met behulp van:' is set to 'Vrij zoeken', and a 'Zoeken' button is present. Examples are provided: 'Voorbeeld van vrij zoeken: verhuizingen buitenland, periode: 2001' and 'Voorbeeld van gevanceerd zoeken: (vakens of mest) periode: (2000 of 2001)'. Below the search form are two sections: 'Selecteren via themaboom' (Select via theme tree) and 'Selecteren via de kaart' (Select via the map). The 'Selecteren via themaboom' section explains that users can select a table using a WebSelector structure, and the 'Selecteren via de kaart' section explains that users can select a region on a map.

Figuur 4

The screenshot shows the 'Statline Webselector' application window. The left pane, titled 'Hoofdgroepen' (Main groups), lists various categories under 'Arbeid, inkomen en sociale zekerheid' (Work, income and social security). The right pane, titled 'Selectie' (Selection), shows a tree structure of selected items. The selected items are: 'Beroepsbevolking, naar geslacht' (Occupational population, by sex), 'Onderwerpen' (Topics), 'Totale bevolking 15-64 jaar' (Total population 15-64 years), 'Werkzame personen' (Employed persons), 'Beroepsbevolking' (Occupational population), 'Werkzame beroepsbevolking (15-64 jaar)' (Employed occupational population (15-64 years)), 'Werkloze beroepsbevolking' (Unemployed occupational population), 'Geregisteerde werkloosheid' (Registered unemployment), and 'Inschrijving CWI (voorheen arbeidsbureau)' (Registration CWI (formerly employment office)). The bottom status bar shows 'Gegevens tonen' (Show data), 'Help', and 'Opnieuw laden' (Reload). The taskbar at the bottom shows the Start button and several open applications: 'Inbox - Microsoft O...', 'M:\SET2005\Kopij...', 'Document2 - Micr...', 'CBS StatLine - Mi...', and 'Statline Websele...'.

De eerste ingang tot StatLine is zoeken met een trefwoord. Als u een trefwoord intoetst en daarna op 'zoeken' klikt, selecteert een zoekmachine tabellen van StatLine-tabellen waarin het door u gekozen trefwoord voorkomt.

De tweede mogelijkheid is zelf te zoeken in de themaboom via een soort verkenner. U klikt dan op 'selecteren via themaboom', waarna de zogeheten StatLine Webselector gestart wordt. U kunt dan snel gegevens vinden over sociaal-economische onderwerpen als u klikt op 'Arbeid, inkomen en sociale zekerheid'. Door op het 'plusje' voor een geel mapje te klikken, krijgt u de onderliggende thema's of tabellen te zien. De StatLine-tabellen zijn te herkennen aan het blauwe pijltje voor de titel.

Ter illustratie is in *figuur 4* de tabel 'Beroepsbevolking naar geslacht' aangeklikt. In de linkerhelft van het scherm is de opengeklapte themaboom zichtbaar waaruit deze tabel gekozen is. De rechterhelft laat van de inhoud van de tabel zien welke onderwerpen beschikbaar zijn. Wanneer uit de onderwerpen een selectie gemaakt is, kunt u de tabbladen 'Persoonskenmerken', 'Geslacht' en 'Perioden' aanklikken om daar de gewenste indelingen te selecteren. Bent u klaar, dan klikt u op 'Gegevens tonen' en wordt de door u samengestelde tabel op het scherm getoond. Uiteraard kunt u deze tabel afdrukken of opslaan op schijf. Meer informatie over de mogelijkheden van StatLine kunt u vinden door in de linkerkolom onderaan op het boek-icoontje te klikken.

Welke sociaal-economische cijfers kunt u in StatLine vinden?

Er is een groot aantal StatLine-tabellen over sociaal-economische onderwerpen. De meeste vindt u onder de kop 'Arbeid, inkomen en sociale zekerheid'. Over arbeid zijn onder meer cijfers opgenomen over beroepsbevolking en werkloosheid, arbeidsomstandigheden, banen en werkzame personen, verdiende lonen en cao-lonen, vacatures en vakbeweging. Onder inkomen vindt u onder andere gegevens over inkomensverdelingen, samenstelling van het inkomen, koopkracht, vermogens en bestedingen. Onder sociale zekerheid staan tabellen over arbeidsongeschiktheid, werkloosheid, de bijstandswet en het ziekteverzuim.

Cijfers over een lange periode zijn te vinden in 'Historie arbeid', 'Historie beroepsbevolking', 'Historie geregistreerde werkloosheid', 'Historie inkomen, vermogen en consumptie', en 'Historie sociale zekerheid'. Hierin vindt u tijdreeksen vanaf 1899 voor een beperkt aantal onderwerpen. Cijfers per gemeente of andere regio's zijn behalve onder de thema's zelf ook te vinden bij het thema 'Nederland regionaal'.

Nieuwe cijfers

De bestaande tabellen (ongeveer 1100 stuks) ondergaan regelmatig een update. Op de homepage van het CBS vindt u onder 'Cijfers/Recente cijfers' een overzicht van StatLine-tabellen die nieuw verschenen zijn en die een update hebben ondergaan.

Publicaties

1. Publicaties over Arbeid en inkomen

Jaarrapport Integratie 2005

Het *Jaarrapport Integratie 2005* beschrijft de positie van etnische minderheden in Nederland en de ontwikkelingen die hierin de afgelopen jaren hebben plaatsgevonden. In totaal komen tien onderwerpen aan bod, die nauw aansluiten op de beleidsprioriteiten van het kabinet. Het jaarrapport geeft op hoofdlijnen de meest actuele stand van zaken op verzoek van de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie.

De publicatie is een gezamenlijk product van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC). Ze vervangt de CBS-publicatie *Allochtonen in Nederland* en enkele andere periodieke publicaties over minderheden, namelijk de *Rapportage Minderheden* van het SCP en de *Integratiemonitor* van het Instituut voor Sociologisch-Economisch Onderzoek.

Jaarlijks. ISBN: 90 377 0237 6, prijs: € 19,90

De publicatie is verkrijgbaar bij de boekhandel of te bestellen bij het SCP.

Emancipatiemonitor 2004

De Emancipatiemonitor 2004 biedt een overzicht van ontwikkelingen en de stand van zaken van het emancipatieproces op de volgende terreinen: onderwijs, betaalde arbeid, arbeid en zorg, inkomen, geweld tegen vrouwen, en politieke en maatschappelijke besluitvorming. De Emancipatiemonitor is een gezamenlijke publicatie van het SCP en het CBS.

Eenmaal in de twee jaar. 310 blz. € 19,90.

ISBN 90-377-019-06.

De Nederlandse economie 2004

Dagelijks staan in de media berichten met cijfers en feiten over onze economie. Het ontdekken van de samenhang en het totaalplaatje wordt echter maar al te vaak aan de lezer of kijker zelf overgelaten. *De Nederlandse economie 2004* van het Centraal Bureau voor de Statistiek is een onmisbare gids voor iedereen die de voortdurende informatiestroom goed wil volgen.

Jaarlijks, 236 blz., € 15,30.

ISSN 1386-1042. Kengetal P-19.

Gemeente op maat 2004

Gemeente Op Maat 2004 bevat per gemeente een statistisch overzicht. Nieuw in de editie 2004 zijn gegevens over de lokalisering van de gemeente, actuele informatie over wijken en buurten en een uitgebreide begrippenlijst.

Gemeente Op Maat is vanaf editie 2004 alleen nog beschikbaar in pdf-formaat. Papier exemplaren van Gemeente Op Maat 2004 zijn dus niet te bestellen. De gemiddelde bestandsomvang van een Gemeente Op Maat is ongeveer 2,3 Mb. De voorgaande edities 1999 en 2002 zijn eveneens beschikbaar in pdf-formaat.

Meer regionale gegevens kunt u vinden in de databank StatLine. Hier staan ook cijfers die zijn verschenen na het uitkomen van de meest recente Gemeente Op Maat.

Bevolkingstrends: Statistisch kwartaalblad over de demografie van Nederland

Bevolkingstrends houdt u op de hoogte van recente ontwikkelingen in de Nederlandse bevolking, zoals de ontwikkelingen rond relaties, het krijgen van kinderen, de huishoudenssamenstelling, immigratie en emigratie, allochtonen en autochtonen, en sterfte en doodsoorzaken. In het eerste kwartaalnummer van 2005 (2005-I) van Bevolkingstrends wordt onder meer aandacht geschonken aan:

Arbeidsparticipatie van vrouwen rond de echtscheiding.

Kwartaal, € 47,45 per jaar.

ISSN 1571-0998. Kengetal B-15.

De Nederlandse Conjunctuur

De Nederlandse conjunctuur is een kwartaalpublicatie van het CBS met een beschrijving van de nieuwste macro-economische ontwikkelingen in onderlinge samenhang. Daarnaast wordt via achtergrondartikelen ingegaan op specifieke economische thema's.

In de tweede kwartaalnummer (2005-II) van De Nederlandse Conjunctuur wordt onder meer aandacht geschonken aan:

Bijstellingen ramingen economische groei CBS.

Kwartaal, € 47,45 per jaar.

ISSN 1566-3191. Kengetal P-104.

2. Andere CBS-publicaties

Statistisch Jaarboek 2005

Het vernieuwde *Statistisch Jaarboek* is verschenen in een handzaam pocketformaat. Er is aandacht voor de hoofdlijnen van een aantal maatschappelijke ontwikkelingen. Elk hoofdstuk is voorzien van een korte inleidende tekst en relevante tabellen. De verdeling naar onderwerpen in dit nieuwe jaarboek stemt overeen met de indeling van de CBS-databank StatLine.

Het complete *Statistisch Jaarboek* is ook *on line* en gratis beschikbaar als pdf-document.

Het boek is verkrijgbaar via de reguliere boekhandel en de *Sdu Klantenservice*.

Jaarlijks, 225 blz., € 17,95.

ISBN 90-357-2856-4. Kengetal A-26.

Statistisch bulletin

Het Statistisch bulletin verschijnt wekelijks met de meest recente uitkomsten van alle statistische onderzoeken van het CBS.

www.cbs.nl

Kennis en economie 2004

Kennis wordt tegenwoordig als de vierde productiefactor gezien naast de traditionele factoren: land, arbeid en kapitaal. In de publicatie *Kennis en economie 2001* staan de uitkomsten van de R&D-enquête over 1999 centraal. Naast de vergelijking met Nederlandse gegevens van voorgaande jaren, worden de uitkomsten ook in een internationaal perspectief geplaatst: de cijfers van andere landen binnen de EU en de OESO worden hier ook gepresenteerd.

*Jaarlijks, 250 blz., € 30,75.
ISBN 90-357-2579-4. Kengetal K-300.*

Nationale Rekeningen

Deze publicatie geeft een compleet overzicht van de stand en de ontwikkeling van onze economie. Bevat gedetailleerde gegevens over de bedrijfstakken, over groepen producten en over ondernemingen, huishoudens en de overheid.

*Jaarlijks, ca. 300 blz., € 43,60.
ISSN 0168-3489. Kengetal P-2.*

Teletekst

Conjunctuurinformatie en de meest recente CBS-persberichten staan op pagina 506 en 507 van NOS-Teletekst.

Internet

De CBS-website is te bereiken via <http://www.cbs.nl>. De site bevat statistische kerncijfers over de Nederlandse samenleving. Actuele statistische uitkomsten staan in persberichten die kunnen worden gedownload.

StatLine

StatLine is de gratis elektronische centrale databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie in de vorm van tabellen, teksten en grafieken.

Alle resultaten kunt u bekijken, printen of exporteren. StatLine bevat tevens tijdreeksen over vele maatschappelijke en economische onderwerpen, over de regio en de conjunctuur. U kunt StatLine vinden op onze website: <http://www.cbs.nl> of direct via: <http://statline.cbs.nl>

Webmagazine

In het Webmagazine zijn de afgelopen drie maanden onder meer de volgende artikelen verschenen:

- Aantal allochtone ondernemers neemt toe (24 oktober)
- Weinig vrouwen met technische beroepsopleiding (17 oktober)
- Cao-loonstijging neemt weer toe (10 oktober)
- Banenverlies in 2004 het grootst in Zuid-Holland (3 oktober)
- WAO-uitkeringen bijna terug op niveau 1998 (19 september)
- Inkomens ongelijk verdeeld (12 september)
- Stoppen met werken rond 60^e jaar verminderd (12 september)
- Minder uren gewerkt dan overeengekomen (5 september)
- Minder jongeren aan het werk (29 augustus)
- Meer volwassenen doen opleiding of cursus (22 augustus)
- Voltijdbaan plus deeltijdbaan het meest populair bij paren (22 augustus)
- Kwart gestopte 50-plussers wil weer baan (8 augustus)
- Burn-out en psychische belasting (25 juli)
- Nederlandse bevolking steeds hoger opgeleid (25 juli)
- Cao-loonstijging het laagst in twintig jaar (7 juli)

Het Webmagazine verschijnt wekelijks om maandagochtend tien uur op de CBS-website. Het meest recente webmagazine is te vinden op de homepage van het CBS. Een overzicht van alle webmagazine artikelen vindt u door op de homepage van het CBS te klikken op 'Publicaties' en dan te kiezen voor 'Webpublicaties'.

Zie voor overzicht van alle publicaties: www.cbs.nl.